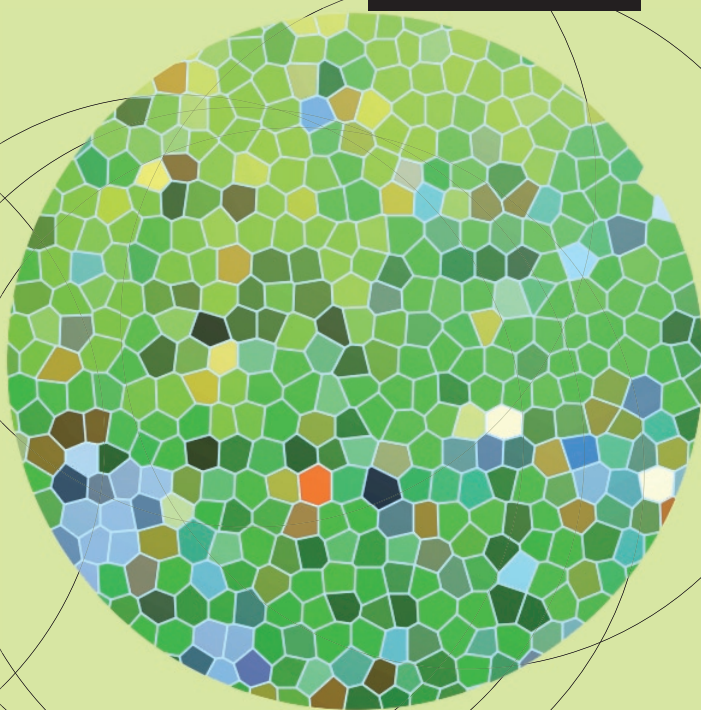

Strategisk uppföljning

*av En nationell strategi för regional konkurrenskraft,
entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013*

Innehåll

1	Inledning – en strategisk uppföljning.....	7
2	Sammanfattning	11
3	Socioekonomisk analys	19
3.1	Regional socioekonomisk struktur och utveckling	20
3.2	Den ekonomiska krisens regionala effekter	25
4	Genomförande av en nationell strategi för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013	29
4.1	En nationell strategi för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013	30
4.2	Förändringar i den regionala tillväxtpolitiken.....	31
4.3	Struktur för genomförandet av den nationella strategin	32
4.3.1	Strukturfondsprogram 2007–2013	33
4.3.2	Statliga myndigheter i det regionala tillväxtarbetet	39
4.3.3	Dialoger som en del i utvecklingsarbetet	40
4.4	Erfarenheter från genomförandet av nationella strategin.....	42
4.4.1	Nationella strategins roll i det regionala tillväxtarbetet	43
4.4.2	Nationella strategins prioriteringar i det regionala tillväxtarbetet	43
4.4.3	Regional samverkansprocess	44

4.4.4	Utvecklad sektorsamordning – Tvärsektoriell samverkan för hållbar regional tillväxt.....	49
4.5	Hållbar utveckling i genomförandet av den nationella strategin.....	52
4.5.1	Hållbar utveckling i regionalt tillväxtarbete	52
4.5.2	Hållbar utveckling inom strukturfondsprogrammen	54
4.6	Uppföljning och lärande	55
4.6.1	Analys-, uppföljnings- och utvärderingsarbete i länen.....	55
4.6.2	Uppföljning och utvärdering av regionala strukturfondsprogram	56
4.6.3	Uppföljning och utvärdering av nationellt strukturfondsprogram	57
4.6.4	Uppföljning och utvärdering inom territoriella samarbetsprogram.....	59
5	Genomförande av nationella strategins prioriteringar	61
5.1	Politiska förändringar med generell påverkan	61
5.2	Innovation och förnyelse	65
5.2.1	Innovativa miljöer	65
5.2.2	Entreprenörskap.....	71
5.3	Kompetensförsörjning och ökat arbetskraftsutbud.....	80
5.3.1	Kompetensförsörjning.....	81
5.3.2	Ökat arbetskraftsutbud	86
5.4	Tillgänglighet	93
5.4.1	Regionförstoring.....	94
5.4.2	Ett utvecklat informationssamhälle	100
5.5	Strategiskt gränsöverskridande samarbete.....	105
5.6	Glest befolkade områden i norra Sverige och storstädernas förutsättningar.....	113
5.6.1	Glest befolkade områden i norra Sverige.....	113
5.6.2	Storstädernas förutsättningar	117
6	Sammanhållningspolitikens genomförande i Sverige.....	125

6.1	Regionala strukturfondsprogram.....	125
6.2	Territoriella samarbetsprogram.....	133
6.3	Nationellt strukturfondsprogram.....	137
6.4	Samverkan mellan förvaltande och attesterande myndigheter	142
7	Finansiering av nationella strategin	145
7.1	Regionala tillväxtåtgärder	146
7.1.1	Central och regional projektverksamhet.....	146
7.1.2	Selektiva och generella regionala företagsstöd.....	147
7.1.3	Stöd till kommersiell service	148
7.2	Europeiska regionala utvecklingsfonden (ERUF).....	148
7.2.1	Regionala strukturfondsprogram	148
7.2.2	Program inom territoriellt samarbete.....	152
7.3	Europeiska socialfonden (ESF).....	156
7.3.1	Nationellt strukturfondsprogram för regional konkurrenskraft och sysselsättning.....	156
8	Regionala varselsamordnare och insatser inom strukturfonderna	161
8.1	Åtgärder för att mildra effekterna av den ekonomiska krisen	161
8.1.1	Regionala varselsamordnare.....	162
8.1.2	Strukturfondsprogrammets verksamhet mot lågkonjunktens effekter.....	164
9	Slutsatser.....	167
	Bilaga.....	179

1 Inledning – en strategisk uppföljning

År 2006 beslutade¹ Sveriges regering om en nationell strategi för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013 med syfte att skapa konkurrenskraftigare regioner och individer i Sverige. Den nationella strategin binder samman den regionala tillväxtpolitiken, arbetsmarknadspolitiken och genomförandet av den europeiska sammanhållningspolitiken i Sverige. Den nationella strategin utgör även Sveriges nationella strategiska referensram (NSRF) för den europeiska sammanhållningspolitiken och strukturfondsprogrammen.

Under 2009 har en strategisk uppföljning av den nationella strategin genomförts med syfte att belysa hur strategin implementerats och hur de av regeringen utpekade prioriteringarna och riktlinjerna motsvarar de behov som identifieras för ett framgångsrikt regionalt tillväxtarbete. Regionalt tillväxtarbete avser insatser som genomförs för att skapa hållbar regional tillväxt och utveckling. I detta ingår också de insatser som genomförs inom ramen för strukturfonderna.

En strategisk uppföljning ska göras 2009 och 2012 enligt rådets förordning (EG) nr 1083/2006 av den 11 juli 2006 om allmänna bestämmelser för Europeiska regionala utvecklingsfonden, Europeiska socialfonden och Sammanhållningsfonden samt om upphävande av förordning (EG) nr 1260/1999 och enligt den nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013.

Som stöd för uppföljningen har bl.a. Europeiska kommissionen fastställt riktlinjer² för den strategiska uppföljningen. Dessa riktar i

¹ Regeringsbeslut 2007-09-06, dnr N/2007/7152/RT, Revidering av den nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013.

² Information Note: Indicative structure for the national strategic reports 2009, European Commission, Directorate General Regional Policy, COCOF 09/0018/01-EN.

huvudsak in sig på den europeiska sammanhållningspolitikens strukturfonder, deras måluppfyllelse och bidrag till nationella strategin, sammanhållningspolitiken och EU:s strategi för tillväxt och sysselsättning s.k. Lissabonstrategin. Sverige har valt att genomföra en strategisk uppföljning som omfattar hela den nationella strategin och därmed inkludera kommissionens riktlinjer i uppföljningen.

Sveriges uppföljning av den nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013 utgår från flera separata uppföljningar och utvärderingar som var och en belyser olika delar av genomförandet av den nationella strategin och det regionala tillväxtarbetet. Uppföljningen har utarbetats av Regeringskansliet och bygger i huvudsak på följande underlag;

- bred dialog mellan aktörer på nationell och regional nivå,
- analys av utvecklingen och trender i landet,
- uppföljningar och pågående utvärderingar av strukturfondsprogrammen,
- uppföljning av de regionala utvecklingsprogrammen (RUP),
- uppföljning av tvärssektoriell myndighetssamverkan,
- uppföljning och avstämning av det nationella forumet,
- uppföljning av den nationella strategins prioriteringar,
- exempel på genomförandet, samt
- sammanställning av ett urval av politiska beslut med inverkan på det regionala tillväxtarbetet.

Även kontinuerligt arbete med uppföljning och lärande inom den regionala tillväxtpolitiken utgör viktiga delar i underlagsmaterialet. I *bilagan* återges en förteckning över underlag som använts vid uppföljningen.

Om inget annat nämns förkortas den nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013 genomgående i uppföljningen med *nationella strategin* alternativt *den nationella strategin*.

Läsanvisning

Den strategiska uppföljningen är uppdelad i nio avsnitt. Inledande avsnitt är en sammanfattning följt av en socioekonomisk analys som belyser rådande situation och utvecklingstendenser i olika

regioner i Sverige. Därefter följer ett avsnitt som redogör för strukturen för och erfarenheter av genomförandet av den nationella strategin. I avsnitt fem redogörs för utvecklingen av genomförandet av de nationella prioriteringarna som pekas ut i den nationella strategin. Politiska förändringar, nationella och regionala insatser och projektexempel beskrivs. Därefter belyses hur den europeiska sammanhållningspolitiken genomförs i Sverige i förhållande till nationella strategin och övriga mål och syften som styr den europeiska sammanhållningspolitikens program. I avsnitt sju redogörs för finansiering och finansiellt utfall av nationella strategin avseende regionala tillväxtåtgärder, Europeiska regionalfonden och Europeiska socialfonden. Efterföljande avsnitt beskriver lågkonjunkturrens inverkan på regionalt tillväxtarbete och de åtgärder som vidtagits avseende varselsamordning och strukturfonder. Den strategiska uppföljningen avslutas med ett avsnitt om slutsatser och frågor centrala för det fortsatta arbetet i genomförandet av den nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013.

Redovisningen i uppföljningen görs i svenska kronor med uppgift om euro inom parantes. Valutakursen är 9 kronor per euro och är fastställd enligt förordningen (1999:710) om valutakurs vid stöd från EG:s strukturfonder.

2 Sammanfattning

Uppföljningen fokuserar på erfarenheter och framkomna resultat från genomförandet av den nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013. Implementering av strategins inriktning och prioriteringar i det regionala tillväxtarbetet, inklusive strukturfondsprogram, följs upp liksom delaktighet och medverkan från aktörer på olika geografiska nivåer. Konjunkturedgångens press på de offentliga finanserna, övriga förändringar i omvärlden och i politiken, aktualiserar behovet av rätt prioritering för dagens och framtidens behov. Den nationella strategins aktualitet belyses mot bakgrund av detta.

Den socioekonomiska utvecklingen i landets regioner³

Den finansiella och ekonomiska krisen har slagit hårt i vissa regioner i Sverige med ett stort exportberoende näringsliv. Den underliggande socioekonomiska strukturen kan dock anses som relativt god i landets alla delar. Förnyelsen i näringslivet är generellt sett högst i storstadsregionerna, men även vissa mindre regioner har uppvisat en stor förnyelseförmåga. Trots detta var utfallet 2007 i form av nya företag och arbetstillfällen, lågt i många regioner.

Svenska regioner ligger över EU-genomsnittet avseende tillgången på utbildad arbetskraft, mätt i relationen mellan befolkning med hög respektive medelhög utbildning i åldersgruppen 25–64 år. Den demografiska utvecklingen utgör emellertid ett problem i stora delar av landet, bl.a. avseende de framtida möjligheterna att tillgodose arbetsmarknaden med den arbetskraft som behövs. En annalkande arbetskraftsbrist blir särskilt tydlig om enskilda regioner och yrkesgrupper studeras. Arbetskraftsbristen är inte enbart ett resultat av den demografiska

³ Med region avses i detta avsnitt olika typer av analysregioner.

utvecklingen utan också en följd av bristande matchning av kompetens på arbetsmarknaden. För att mildra framtida effekter av den demografiska utvecklingen behöver matchningen mellan utbud av och efterfrågan på kompetens fungera väl vilket ställer krav på ett fungerande utbildnings- och kompetensförsörjningssystem.

Sverige har drabbats hårt av den internationella ekonomiska krisen och BNP föll med 0,2 procent 2008. I Konjunkturinstitutets augustiprognos 2009, beräknas BNP minska med 5 procent 2009. Utvecklingen av antalet arbetslösa och personer i konjunkturberoende program i olika län vittnar om konjunkturons inverkan. NUTS 2-området⁴ Småland med öarna (med öarna avses Gotland och Öland) har fått en fördubbling av arbetslösa och personer i konjunkturberoende program mellan andra kvartalet 2008 och andra kvartalet 2009. Ökningen har i huvudsak skett i Småland med undantag av öarna. I antal personer är Västsverige hårdast drabbat, ett direkt uttryck för koncentrationen av transportmedelsindustri i regionen. Stockholm har också drabbats men den procentuella ökningen av arbetslösa och i konjunkturberoende program är lägst i riket. Krisen kan sägas ha ökat polariseringen mellan Stockholm och resten av riket medan en del av skillnaderna utanför Stockholm minskat.

Den nationella strategins betydelse i regionalt tillväxtarbete inklusive strukturfondsarbetet

Aktörer med ansvar för regionalt tillväxtarbete i länen framhåller vikten av en nationell strategi och av att behålla nationella strategins inriktning för att uppnå kontinuitet och möjlighet att inom ramen för denna utveckla det regionala tillväxtarbetet. Den nationella strategin har varit vägledande i utarbetandet av regionala utvecklingsprogram (RUP). Samtidigt lyfts behovet av ökat fokus på några av de frågor som förekommer i strategin.

För strukturfondsprogrammen 2007–2013 utgör den nationella strategin ramverket. Prioriteringar och målsättningar är formulerade i direkt anslutning till ambitioner och förutsättningar i den nationella strategin. Minst lika viktigt är dock den regionala ansatsen i genomförandet av programmen där de regionala strukturfondspartnerskapen har en viktig uppgift.

Strukturfondsprogrammen samspelar väl med inriktningen i den nationella strategin. I den lågkonjunktur som Sverige drabbats av

⁴ Sverige är indelat i åtta NUTS 2-områden.

har strukturfondsprogrammets inriktning, förankring och samspel med övriga regionala program visat på vikten av ett fortsatt arbete i nära samverkan med övrigt regionalt tillväxtarbete.

Synergier mellan den nationella strategin, det regionala tillväxtarbetet och strukturfondsprogram

De nationella prioriteringarna som framgår i den nationella strategin återspeglas i RUP och de åtgärder som planeras i länen faller i stort inom ramen för insatsområdena i den nationella strategin. Entreprenörskap respektive innovativa miljöer prioriteras i första hand, därefter kompetensförsörjning och ökat arbetskraftsutbud, regionförstoring, strategiskt gränsöverskridande samarbete samt ett utvecklat informationssamhälle.

De regionala strukturfondsprogrammets mål överensstämmer väl med sammanhållningspolitikens övergripande syfte och inriktningen på beslutade projekt har god samstämmighet med prioriteringarna i den nationella strategin. De unika förhållanden som präglar de glest befolkade områdena i norra Sverige samt storstädernas förutsättningar och betydelse för regional och nationell konkurrenskraft, beaktas också inom ramen för strukturfondsprogrammen. Fram till den 30 september 2009 har 79,5 procent av de regionala strukturfondsprogrammets utgifter gått till insatser som bidrar till genomförandet av EU:s Lissabonstrategi.

Alla de insatser som genomförs inom den Europeiska socialfondens nationella strukturfondsprogram bidrar till målen i den nationella strategin och till Socialfondens syfte och tillika Sveriges handlingsprogram för tillväxt och sysselsättning inom ramen för EU:s Lissabonstrategi. Arbetet för social delaktighet är också integrerat i programmet.

De territoriella samarbetsprogrammen bidrar i hög grad till den nationella strategin och dess riktlinjer. Några av riktlinjerna har fått större genomslag än andra. Mer än hälften av de beslutade projekten syftar till ett hållbart innovativt nyttjande av naturresurser, kultur och kulturarv samt att stärka innovativa miljöer.

Samverkan i genomförandet av nationella strategin

Nationella strategins ambition om fungerande samverkansprocesser och dialoger har i många län sin motsvarighet i ett utökat förankringsarbete av RUP. Enligt ansvariga aktörer för det regionala tillväxtarbetet i länen är samverkan med kommunerna god och de bedöms vara mer aktiva i det regionala tillväxtarbetet än tidigare med ökad samsyn och tydligare roll i länet som resultat. Även dialog och samspel med högskolor, universitet och näringslivsorganisationer bedöms fungera väl.

Statliga nationella myndigheters bidrag till den nationella strategin sker delvis genom medverkan i det generella regionala tillväxtarbetet, delvis i särskilda samverkansprojekt men också genom nationella insatser inom sitt eget sektorsansvar. På transportinfrastrukturens område har samspelet och dialogen mellan länsnivå och nationell nivå stärkts i och med att ansvariga aktörer för det regionala tillväxtarbetet i länen fått ökat inflytande att påverka hur planeringsramen ska användas. Samverkan mellan aktörer med ansvar för regionalt tillväxtarbete i länen och statliga nationella myndigheter återkommer dock som ett utvecklingsområde. En av anledningarna bedöms vara avsaknad av representation på länsnivå bland många myndigheter.

Gemensamma strukturfondspartnerskap och den gemensamma kontinuerliga utvärderingen av programmen bidrar till att öka samverkan och möjliggöra synergieffekter mellan de regionala och det nationella strukturfondsprogrammet. Gemensamma övervakningskommittéer mellan regionala strukturfondsprogram främjar samverkan mellan dessa liksom att de åtta programmen har en förvaltande myndighet. Samverkansprocessen med övrigt regionalt tillväxtarbete sker bl.a. i urval av projekt då regionala prioriteringar ligger till grund för strukturfondspartnerskapens prioriteringar. Förvaltande myndighet fattar sedan beslut utifrån strukturfondspartnerskapens prioriteringar.

Sammanhållningspolitikens genomförande i Sverige

Genomförandet av de regionala strukturfondsprogrammen följer i stort inriktning och mål i programdokumenten för programperioden. Den nuvarande lågkonjunkturen tenderar dock att försvåra möjligheterna för många företag att delta i strategiskt utvecklingsarbete inom ramen för strukturfondsprogrammen. De

särskilda utvärderarna av programmen bedömer dock att programmen fungerar och förmår fokusera på strukturomvandling. Fram till den sista september 2009 hade beslut fattats om cirka 4 694 miljoner kronor (522 miljoner euro) från den Europeiska regionala utvecklingsfonden, vilket motsvarar 56 procent av tilldelad EU-ram. Störst andel av medel har beslutats för Entreprenörskap respektive Innovativa miljöer. Ännu är måluppfyllelsen för programperioden låg avseende nya jobb och nya företag som de regionala strukturfondsprogrammets insatser bidragit till, vilket är ett resultat av att få projekt ännu avslutats och många befinner sig i ett startskede.

Det nationella strukturfondsprogrammet har kommit i blickpunkten under våren 2009 och efterfrågan på medel ur Europeiska socialfonden har ökat markant till följd av lågkonjunkturen. Fram till den 30 september 2009 hade beslut om cirka 2 406 miljoner kronor (267 miljoner euro) fattats från Europeiska sociala utvecklingsfonden, vilket motsvarar 39 procent av tilldelad EU-ram.

Genomförandet av de territoriella samarbetsprogrammen följer i stort programdokumenten. Totalt har cirka 3,7 miljarder kronor (415 miljoner euro) beslutats i de 13 territoriella samarbetsprogram som Sverige deltar i, vilket motsvarar 35 procent av tilldelad EU-ram. Beslutstakten behöver dock ökas i några av programmen.

Utvärdering av strukturfondsprogrammen

Enligt särskilda utvärderingar av de regionala strukturfondsprogrammen finns behov av förbättring av kvaliteten i urvalssystemet, en högre grad av näringslivssamverkan och förstärkt uppföljning av den strategiska inriktningen av de pågående projekten. Den fortlöpande utvärderingen av de stora projekten spelar en viktig roll för kvalitetssäkringen och det kontinuerliga förbättringsarbetet.

För det nationella strukturfondsprogrammet antyder särskilda utvärderingar att de politiska målen kommer att nås för Europeiska socialfonden. Lågkonjunkturen har bidragit till att sätta ökad press på aktörerna, men också medfört att samarbetsklimatet i flera regioner har förbättrats avsevärt. Utvärderarna pekar på behovet av att analysera och åtgärda brister som rör målformulering, målstruktur och urvalskriterier samt kopplingen dem emellan.

Enligt pågående utvärderingar av de territoriella samarbetsprogrammen bör en del av programmen överväga mer proaktiva insatser i form av ett närmare samarbete med viktiga målgrupper. Kvaliteten i urvalssystemet kan förbättras och därmed kan en tydligare koppling till urvalskriterierna ske. Utvärderingarna föreslår att följeforskare knyts till större projekt för att bidra till framtida utvärdering av programmen.

Regionala varselsamordnare och insatser inom strukturfonderna

För att möta lågkonjunktorens effekter har regeringen sedan 2008 gett i uppdrag till regionala varselsamordnare i 21 län att för regeringens räkning samordna insatser lokalt och regionalt. Arbetet organiseras i regel med utgångspunkt i de partnerskap och samverkansgrupper som finns etablerade inom ramen för det regionala tillväxtarbetet. De åtgärder och planer som genomförs bygger i stor utsträckning på de regionala strategier och program som sedan tidigare tagits fram i breda partnerskap och därmed är förankrade i länen. Varselarbetet har visat på värdet och betydelsen av långsiktiga regionala strategier som grund för snabba beslut om åtgärder i en krissituation.

I arbetet för att möta den ekonomiska lågkonjunkturen spelar arbetet med strukturfonderna en viktig roll. För de regionala strukturfondsprogrammen har ansvariga myndigheter och regionala aktörer kunnat konstatera att det finns en flexibilitet i programmen och genomförandet för att klara konjunktursvängningen. Därför har vare sig den ekonomiska krisen eller den europeiska återhämtningsplanen föranlett några förändringar i programmen.

För det nationella strukturfondsprogrammet har särskilda åtgärder för att mildra effekterna av den ekonomiska lågkonjunkturen genomförts. De regionala enheterna har utlyst medel ur Socialfonden tidigare än vad som planerades i de ursprungliga regionala planerna. Utlysningar som en direkt följd av lågkonjunkturen beräknas motsvara 400 miljoner kronor (44,4 miljoner euro).

Slutsatser

Uppföljningen kan konstatera att inriktningen och prioriteringarna som regeringen fastställt i den nationella strategin är fortsatt

aktuella, samtidigt som det finns behov av att i högre grad uppmärksamma vissa frågor. Några av de mest framträdande är behovet av nationell, regional och lokal förberedelse inför de demografiska utmaningarna. Att säkra kompetensförsörjning och arbetskraftsutbud nationellt och regionalt är av central vikt, bl.a. till följd av lågkonjunkturen och den demografiska utvecklingen. Inriktningen av det regionala tillväxtarbetet behöver även i högre grad lyfta fram de möjligheter som klimat- och energiarbetet kan bidra till för utvecklandet av hållbar tillväxt och ett konkurrenskraftigt näringsliv. Den senaste tidens konjunkturutveckling har också visat på vikten av att i det regionala tillväxtarbetet ha en ökad internationell utblick för genomföra insatser som kan stärka konkurrenskraften i länet. Andra frågor rör betydelsen av ett stärkt arbete för innovation och förnyelse bl.a. för kulturella och kreativa näringar, regionalt ledarskap som kan samla drivkrafterna i länet, landsbygdsperspektivet, regioncentras och städers betydelse för hållbar tillväxt samt vikten av fortsatt dialog mellan olika nivåer och aktörer. Det behövs en fortsatt utveckling av myndighetssamverkan på och mellan nationell nivå och länsnivå. Myndigheter på nationell nivå behöver också i högre utsträckning finna sin roll i det regionala tillväxtarbetet.

Antagandet av EU:s strategi för Östersjöregionen medför ökat behov av att nationella och regionala aktörer förhåller sig till sin omvärld och till möjligheterna att genomföra lämpliga insatser på makroregional nivå. Även det omvända bör ske, att identifierade frågor på makronivå beaktas regionalt. Inte minst strukturfondsprogrammen har en viktig roll att fylla i genomförandet och finansieringen av handlingsplanen. För detta krävs att strategin för Östersjöregionen är förankrad både nationellt och regionalt.

Inom ramen för strukturfondsprogrammen har gemensamma utvecklingsbehov identifierats för de regionala programmen och det nationella programmet. Uppföljningen av de projekt som förväntas påverkas mest av den ekonomiska krisen behöver stärkas och det strategiska innehållet i programmen behöver ses över mot bakgrund av krisens nya villkor för många olika typer av projekt. Vidare bör uppföljningssystem ses över så att bl.a. urvalskriterierna får en enhetlig tillämpning och att antalet indikatorer i programmen minskas.

Inom de regionala strukturfondsprogrammen bör projekt som syftar till att ta fram tjänster och produkter knytas närmare till den

marknad och de företag som projektens forsknings- och utvecklingsinsatser är inriktade mot. Vidare finns behov av ökade kunskaper om vad som kan göras och hur projekten ska leva upp till kraven som följer med det horisontella kriteriet mångfald/integration. Samarbete mellan projekt för att bättre tillvarata synergieffekter bör också främjas.

De territoriella samarbetsprogrammen bör överväga mer proaktiva insatser för att dels nå utpekade målgrupper som inte nåtts, exempelvis näringslivet, dels för att få igång projekt inom insatsområden med låg aktivitet. Samspelet och samarbetet mellan de territoriella och nationella regionala programmen bör intensifieras.

3 Socioekonomisk analys

Den socioekonomiska situationen i Sveriges regioner⁵ har givetvis påverkats av den finansiella och ekonomiska krisen. Regioner med stor exportberoende näringsverksamhet har drabbats särskilt hårt av minskande orderingång med varsel och uppsägningar som följd. Den underliggande socioekonomiska strukturen kan dock anses som relativt god i alla landets regioner, vilket bl.a. framgår av Europeiska kommissionens sjätte framstegsrapport⁶ om ekonomisk och social sammanhållning. Ett undantag från denna generellt sett positiva bild är dock demografin där åldersstrukturen utgör ett allt större strukturellt problem i stora delar av landet.

Den analys som upprättades i den nationella strategin står sig relativt väl. Den mest påtagliga skillnaden är den ekonomiska krisens regionala effekter i form av ökad arbetslöshet. I flera fall är det regioner som tidigare haft de lägsta arbetslöshetsnivåerna i landet. Den demografiska utvecklingen med en åldrande befolkning har fått ökad vikt jämfört med tidigare, framför allt ur perspektivet av regionala konsekvenser i form av minskande arbetskraftsutbud, ökande behov av vård och omsorg samt minskande skattekraft.

I denna analys används regionindelningsbegreppet NUTS 2-områden, vilket baseras på EU:s hierarkiska regionindelning NUTS (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques) med syfte att skapa jämförbara regioner i EU. Enligt NUTS 2 delas Sverige in i åtta regioner baserat på länsindelningen.

⁵ Med region avses i detta avsnitt olika typer av analysregioner, som t.ex. NUTS 2 region eller FA-region, vars definitioner presenteras i texten.

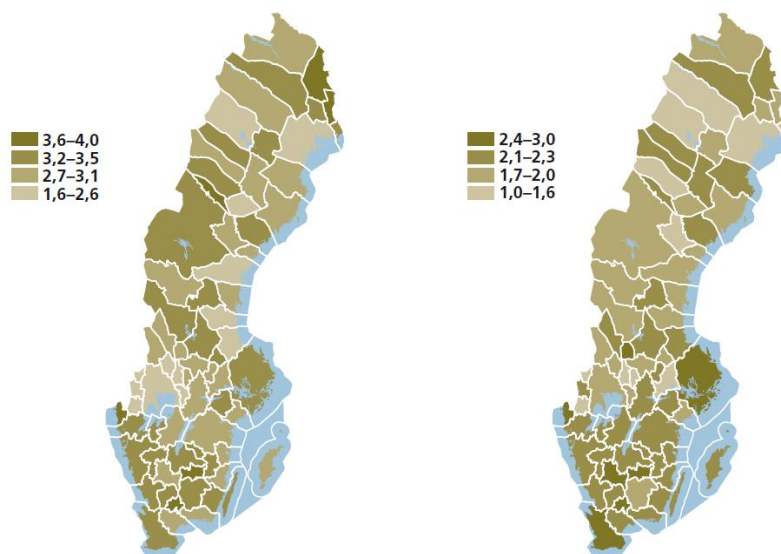
⁶ Report from the Commission to the European Parliament and the Council, Sixth progress report on economic and social cohesion {SEC(2009) 828 final}, Brussels, 25.6.2009, COM(2009) 295 final.

3.1 Regional socioekonomisk struktur och utveckling

Bruttoregionprodukten (BRP) per invånare ligger över EU-genomsnittet i samtliga svenska NUTS 2-områden. Stockholm tillhör dessutom de tio NUTS 2-områden som har den allra högsta BRP-nivån i EU. Även tillväxten i den svenska ekonomin har varit god vid en internationell jämförelse. Tillväxten i BNP per capita var åren före den ekonomiska krisen betydligt snabbare än genomsnittet för de europeiska OECD-länderna.

Om tillväxten studeras i ett mer detaljerat regionalt perspektiv framträder emellertid en mer nyanserad bild.

Figur 3.1 Genomsnittlig årlig tillväxt i regional inkomst per invånare (vänster) och regional arbetsproduktivitet (höger) 1996–2006, FA-regioner⁷.

Källa: Institutet för tillväxtpolitiska studier (ITPS)/Statistiska centralbyrån (SCB), Kontrolluppgiftbaserad lönesummestatistik.

⁷ Nuteks indelning av riket i 72 funktionella analysregioner, vilka baseras på SCB:s lokala arbetsmarknader (LA) utifrån arbetspendling över kommungräns.

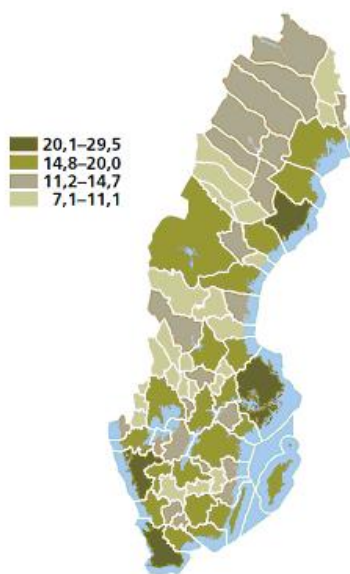
Generellt sett har storstadsregionerna haft en hög tillväxt under perioden 1996–2006, men också regioner som kunnat dra nytta av gränshandel och vissa småföretagstäta regioner har haft en god utveckling.

Även när det gäller tillgången på utbildad arbetskraft ligger svenska NUTS 2-regioner klart över EU-genomsnittet, vilket framgår av det "Human Capital Intensity Index" som redovisas i sjätte framstegsrapporten. Indexet visar relationen mellan befolkning med hög respektive medelhög utbildning i åldersgruppen 25–64 år. Stockholm ligger också här på topp tio listan, detsamma gäller för Mellersta Norrland när indexet särredovisas för den kvinnliga befolkningsgruppen. Andelen befolkning som kan hänföras till den kreativa klassen enligt Richard Floridas⁸ definition (*The Rise of the Creative Class*) ligger också högt i alla svenska NUTS 2-regioner, med Stockholm som nummer ett inom EU.

Närheten till universitet eller regional högskola ger tydligt utslag när utbildningsnivån studeras för svenska regioner på finare nivå, på så kallad funktionell analysregion (FA-region). Av kartan nedan framgår att andelen av befolkningen med lång eftergymnasial utbildning är betydligt högre i storstadsregionerna och i regionala centra jämfört med motsvarande andel i landets lokala centra och småregioner. Befolkningen i de mindre regionerna har också i större utsträckning endast förgymnasial utbildning. Det gäller särskilt de regioner vars näringsliv domineras av varuproducerande sektorer.

⁸ Florida, R. (2002): *The rise of the creative class. And how it's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. New York: Routledge.

Figur 3.2 Andel av befolkningen 25–64 år med minst en treårig eftergymnasial utbildning i procent 2006, FA-regioner.

Källa: ITPS/SCB.

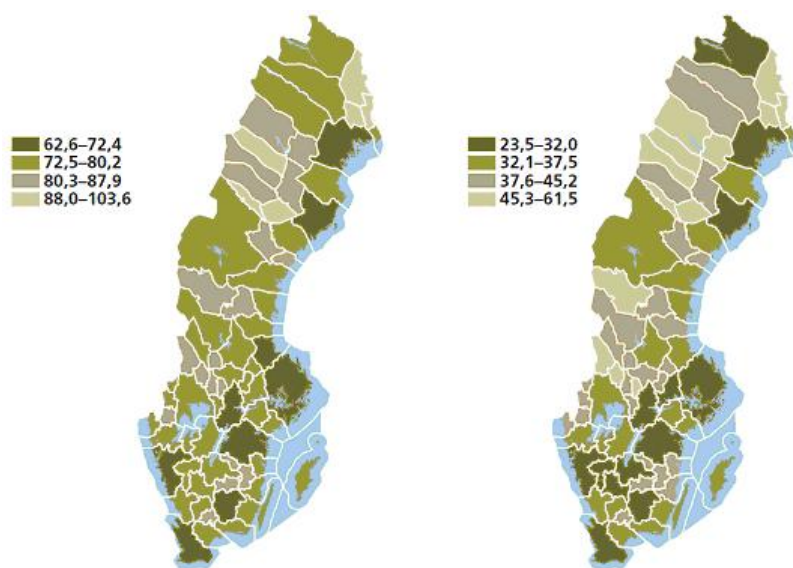
Den demografiska utvecklingen utgör emellertid ett problem i stora delar av landet, bl.a. avseende de framtida möjligheterna att tillgodose arbetsmarknaden med arbetskraft. När Europeiska kommissionen i sin framtidsrapport "Regions 2020" bedömer de framtida regionala utmaningarna avseende globalisering, demografi, klimatförändring och energi är det bara på demografins område som svenska regioner framstår som påtagligt sårbara. Detta är särskilt tydligt utanför storstadsregionerna⁹.

Även om den ekonomiska krisen för närvarande påverkar arbetsmarknadens efterfrågan på arbetskraft negativt, visar beräkningar att antalet pensionsavgångar väsentligt kommer att överstiga inflödet av ungdomar på arbetsmarknaden.

⁹ Regionindelning enligt Tillväxtverkets funktionella analysregioner, FA-regioner.

En annalkande arbetskraftsbrist ser ut att bli särskilt tydlig om enskilda FA-regioner och yrkesgrupper studeras.

Figur 3.3 Försörjningskvot (vänster) och äldrekvot (höger) 2007, FA-regioner¹⁰

Källa: ITPS/SCB.

Under senaste tioårsperioden (1997–2007) ökade antalet invånare mellan 20 och 64 år med fem procent, vilket motsvarar knappt 250 000 personer. Nästan hela ökningen var koncentrerad till storstadsregionerna. Ökningen i dessa regioner motsvarade hela 97 procent av den totala ökningen i landet. I 50 av de 72 FA-regionerna minskade antalet 20–64 åringar. Denna tendens ser ut att förstärkas de kommande åren.

För att mildra framtida effekter av demografin behöver matchningen mellan utbud av och efterfrågan på kompetens

¹⁰ Försörjningskvoten utgörs av antalet personer 0–19 år och 65 år och äldre som andel av antalet personer 20–64 år. Äldrekvoten utgörs av antalet personer 65 år och äldre som andel av antalet personer 20–64 år.

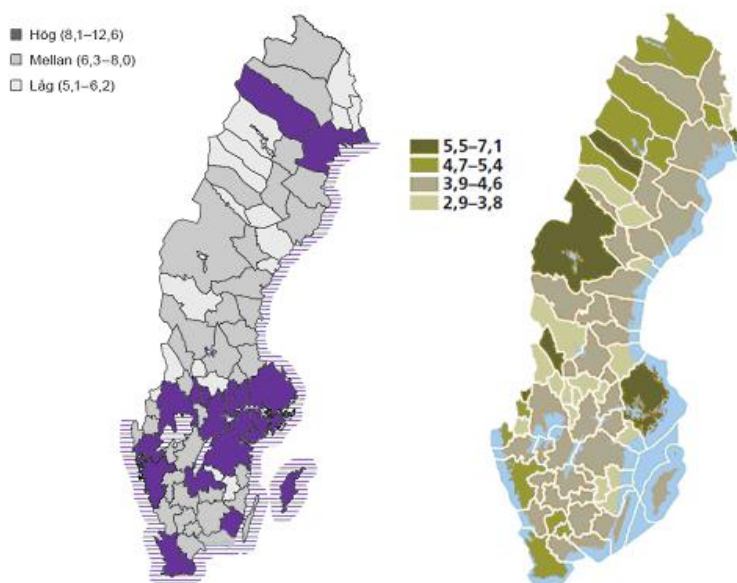
fungera väl vilket ställer krav på ett fungerande utbildnings- och kompetensförsörjningssystem. För näringslivet har brist på arbetskraft med rätt kompetensbakgrund varit ett stort tillväxthinder under 2000-talets högkonjunktur, trots de omfattande satsningarna på utbildning under 1990-talets krisår. I vilken grad det regionala utbudet av utbildningar matchar den regionala efterfrågan på arbetskraft blir således en viktig faktor.

De svenska företagens investeringar i FoU ser imponerande ut i ett regionalt EU-perspektiv. Såväl Västsverige som Sydsverige och Stockholm ligger på topp tio listan för NUTS 2 regioner avseende företagens FoU-investeringar relativt BRP. De två förstnämnda NUTS 2 regionerna tillhör också de som har ökat sina forskningssatsningar mest under perioden 2000–2006. Övriga svenska NUTS 2 regioner ligger också på eller över EU-genomsnittet.

Regioner i Sverige har enligt redovisningen ovan generellt sett mycket goda utvecklingsförutsättningar, men ger trots detta ett relativt magert utfall i form av nya företag och arbetstillfällen i många regioner. Andelen företagare per sysselsatt ligger också lågt (9,7) jämfört med EU-genomsnittet (14,4). Skillnaden gentemot EU är dessutom större för kvinnor än för män.

Förnyelsen i näringslivet är generellt sett högst i storstadsregionerna, men även mindre FA-regioner som Östersund, Strömstad och Haparanda har uppvisat en stor förnyelseförmåga. Det bör dock påpekas att en hög andel nya företag respektive arbetstillfällen oftast motsvaras av en hög andel förlorade företag och arbetstillfällen.

Figur 3.4 Nya företag/etableringsgrad 2007 (vänster) och skapade arbetstillfällen (höger) relativt total befolkning i procent 2006, FA-regioner.

Källa: Nutek/ITPS/SCB.

3.2 Den ekonomiska krisens regionala effekter

Sverige har drabbats hårt av den internationella ekonomiska krisen och svensk BNP föll med 0,2 procent 2008. För 2009 räknar Konjunkturinstitutet med en minskning av BNP på hela 5,4 procent, vilket är mer än i USA samt genomsnittet i OECD och EU. Sverige har en stor produktion till de marknader och i de branscher där nedgången inledningsvis varit mest dramatiskt. Efter ett kraftigt BNP-fall bedöms BNP sluta falla under andra halvåret 2009. I takt med att den internationella konjunkturen

förbättras börjar även den svenska ekonomin att växa. Men återhämtningen går långsamt trots en expansiv finans- och penningpolitik. Den främsta anledningen är att exportindustrin inte drar igång den svenska konjunkturer i samma utsträckning som varit fallet efter många tidigare lågkonjunkturer.

Den ekonomiska krisen påverkar alla regioner i Sverige negativt, men effekterna blir särskilt omfattande i regioner med stor exportberoende näringsverksamhet och i regioner med många underleverantörer till sådan verksamhet. En av få snabba indikatorer som förmår mäta den senaste tidens utveckling i ett regionalt perspektiv är summan av antalet arbetslösa¹¹ och personer i konjunkturberoende program. Utfallet mellan andra kvartalet 2008 och andra kvartalet 2009 speglar väl hur omfattande krisens återverkningar varit i olika regioner.

Av tabell 3.1 framgår att Småland med öarna (Gotland och Öland) är det NUTS 2-område som har haft den kraftigaste ökningen av antalet arbetslösa och personer i konjunkturberoende program mellan andra kvartalet 2008 och andra kvartalet 2009. Det handlar här om drygt en fördubbling under perioden. Ökningen har i huvudsak skett i Småland med undantag av öarna. Samtidigt är detta den region som tillsammans med Stockholm hade den lägsta arbetslösheten före krisen. Utvecklingen under den senaste tiden har inneburit att man nu ligger på riksgenomsnittet.

Även om Stockholm också har drabbats hårt av krisen med över 50 procents ökning av arbetslösa och personer i konjunkturberoende program så är denna ökning den lägsta i riket. Krisen kan därmed sägas ha ökat polariseringen mellan Stockholm och resten av riket, medan den har utjämnat en del av skillnaderna utanför Stockholm. Krisens utjämnande effekter till trots är det fortfarande de tre nordligaste NUTS 2-områdena som har den högsta arbetslösheten i riket.

Räknat i antal personer är det Västsverige som är hårdast drabbat av krisen, vilket är ett direkt uttryck för den höga koncentrationen av transportmedelsindustri i regionen. Antalet

¹¹ I detta fall mäts antalet arbetssökande vid arbetsförmedlingarna.

personer som är arbetssökande eller i konjunkturberoende program har här ökat med nära 30 000 under perioden. Räknat i procent av befolkningen ligger regionen trots den kraftiga ökningen nära riksgenomsnittet. Östra Mellansverige och Sydsverige som också har haft kraftiga ökningsar av arbetslösa och personer i konjunkturberoende program ligger några tiondelar högre andelsmässigt.

**Tabell 3.1 Arbetslösa inkl. personer i konjunkturberoende program.
Utveckling andra kvartalet 2008 och andra kvartalet 2009.**

NUTS 2	Antal 2 kv 2008	Antal 2 kv 2009	Förändring 2 kv 2008 - 2 kv 2009 (%)	% av bef 20-64, 2 kv 2008	% av bef 20-64, 2 kv 2009
Stockholm	33 024	50 096	51,7	2,8	4,1
Östra Mellansverige	36 926	58 153	57,5	4,1	6,5
Småland med öarna	12 871	26 837	108,5	2,8	5,9
Sydsverige	30 445	49 964	64,1	3,8	6,2
Västsverige	36 138	65 250	80,6	3,3	6,0
Norra Mellansverige	19 801	33 850	71,0	4,2	7,2
Mellersta Norrland	10 270	15 795	53,8	4,9	7,5
Övre Norrland	13 203	21 316	61,4	4,5	7,2
Riket	192 678	321 261	66,7	3,6	5,9

Källa: Arbetsförmedlingen. Bearbetat av Tillväxtanalys (rAps)

Studerar den ekonomiska krisens genomslag på en mer detaljerad regional nivå kan det konstateras att i så många som 18 av 72 FA-regioner har arbetslösa och personer i konjunkturberoende program mer än fördubblats. I FA-regionerna Värnamo och Vetlanda har det t.o.m. varit fråga om mer än en tredubbling, dock utgående från de lägsta nivåerna i

riket ett år tidigare. En genomgående tendens är att FA-regioner med en hög andel tillverkningsindustri har haft den kraftigaste ökningen av arbetslösheten. Av de större FA-regionerna har exempelvis Göteborg, Jönköping, Trollhättan, Skövde, Kristianstad, Eskilstuna, Borås och Blekinge alla haft en ökning av arbetslösa och personer i konjunkturberoende program med 75 procent eller mer under perioden. Flera regioner som gränsar till Norge har också haft en kraftig ökning av arbetslösa och personer i konjunkturberoende program, vilket delvis beror på att många personer med tillfälliga anställningar i Norge förlorat jobbet och nu blivit arbetssökande på hemorten. De lägsta ökningarna har några regioner i Norrlands inland haft. Dessa hade dock en relativt hög arbetslöshetsnivå före den ekonomiska krisen.

4 Genomförande av en nationell strategi för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013

Sedan 2007 genomförs på nationell, regional och lokal nivå ambitioner och inriktning av den nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007-2013. Detta avsnitt tydliggör strukturen för och implementeringen av den nationella strategin samt redogör för erfarenheter som hittills framkommit i arbetet. Uppgifterna bygger i huvudsak på regelverk för strukturfonder och regionalt tillväxtarbete, programdokument för strukturfondsprogram, Tillväxtverkets uppföljning av RUP, förvaltande myndigheters återrapporeringar till Regeringskansliet, myndigheters återrapporeringar enligt regleringsbrev, uppföljning av tematiska myndighetsgrupper genomförd inom ramen för ett konsultuppdrag, uppföljning av Sveriges handlingsprogram för tillväxt och sysselsättning samt uppgifter som framkommit i de särskilda dialoger som genomförts som en del av den strategiska uppföljningen.

4.1 En nationell strategi för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013

Regeringen beslutade¹² 2006 om en nationell strategi för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013 med syfte att bidra till att skapa konkurrenskraftiga regioner och individer i Sverige. Den nationella strategin ligger till grund för det regionala tillväxtarbetet och dess roll tydliggörs dels i förordningen (2007:713) om regionalt tillväxtarbete, dels rådets förordning (EG) nr 1083/2006 av den 11 juli 2006 om allmänna bestämmelser för Europeiska regionala utvecklingsfonden, Europeiska socialfonden och sammanhållningsfonden samt om upphävande av förordning (EG) nr 1260/1999.

Ursprunget till den nationella strategin är dels ett uppdrag från Europeiska kommissionen om att utarbeta en nationell strategisk ram för genomförandet och planeringen av de europeiska strukturfondsprogrammen för perioden 2007–2013, dels ett initiativ från svenska regeringen med en strävan att i en gemensam strategi binda samman den regionala tillväxtpolitiken, arbetsmarknadspolitiken och genomförandet av den europeiska sammanhållningspolitiken. Regeringens ambition var också att tydliggöra nationella prioriteringar för det regionala tillväxtarbetet.

Strategin utgör Sveriges nationella strategiska referensram (NSRF) för den europeiska sammanhållningspolitiken och strukturfondsprogrammen. Den identifierar fyra nationella prioriteringar för det regionala tillväxtarbetet. Dessa är Innovation och förnyelse, Kompetensförsörjning och ökat arbetskraftsutbud, Tillgänglighet samt Strategiskt gränsöverskridande samarbete. Vid sidan av prioriteringarna lyfter regeringen i den nationella strategin särskilt fram de unika förhållanden som präglar de glest befolkade områdena i norra Sverige samt storstädernas förutsättningar och betydelse för regional och nationell konkurrenskraft.

Nationella strategin ska vidare utgöra en plattform för helhetssyn och sektorssamordning för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning, så att aktörer på lokal, regional och nationell nivå samspelar i genomförandet av strategins prioriteringar.

¹² Regeringsbeslut 2007-09-06, dnr N/2007/7152/RT, Revidering av den nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013.

4.2 Förändringar i den regionala tillväxtpolitiken

Sedan beslutet om nationella strategin har regeringen beslutat förordningen (2007:713) om regionalt tillväxtarbete. I förordningen finns bestämmelser om regionalt tillväxtarbete, ansvaret för det regionala tillväxtarbetet, regionala utvecklingsprogram, och statliga myndigheters roll i det regionala tillväxtarbetet. Den nationella strategins vägledande roll för det regionala tillväxtarbetet tydliggörs i förordningen.

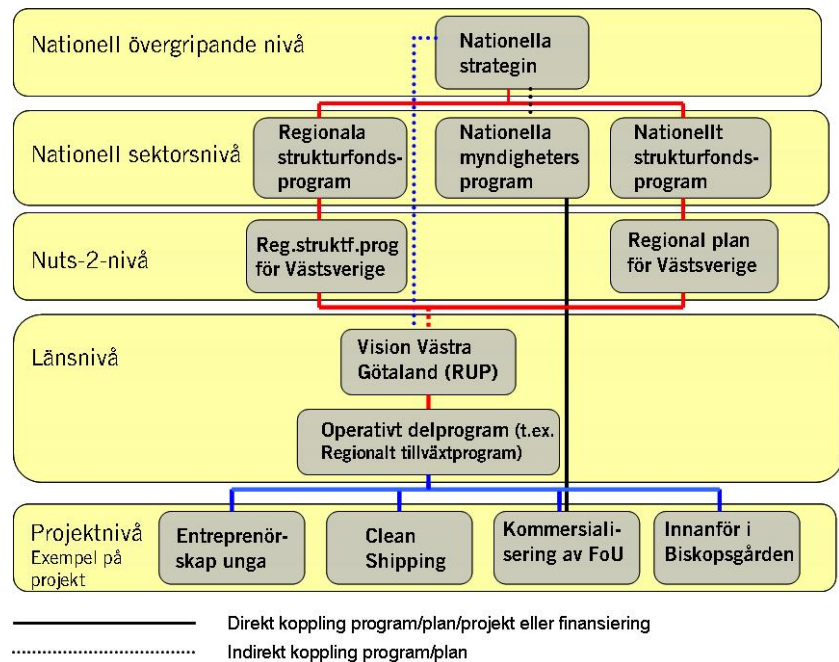
Riksdagen beslutade en ny regional tillväxtpolitik med anledning av budgetpropositionen för 2008 (prop. 2007/08:1, bet.2007/08:NU2, rskr.2007/08:99). Regional tillväxtpolitik ersatte den tidigare regionala utvecklingspolitiken från 2001. Målet för den nya politiken är utvecklingskraft i alla delar av landet med stärkt lokal och regional konkurrenskraft. Politiken bedrivs i alla delar av landet med syfte att ta vara på de unika förutsättningar som finns i gles- och landsbygder, små och medelstora städer samt i storstadsområden. Den inriktas mot stärkt lokalt och regionalt inflytande och ansvar över statliga medel samt tvärsektoriellt arbetssätt och en mer samordnad stat i samverkan med lokala och regionala aktörer. Tillgången till kommersiell och offentlig service ska vara god i alla delar av landet och regionala strategier och program ska utarbetas och genomföras för att stärka det lokala och regionala hållbara tillväxtarbetet.

För att säkra gles- och landsbygdernas perspektiv har ett strategiskt arbete genomförts i en omfattande process där de flesta departement inom Regeringskansliet deltagit. Regeringen informerade riksdagen om arbetet i skrivelsen En strategi för att stärka utvecklingskraften i Sveriges landsbygder (skr. 2008/09:167). Strategin utgår från den regionala tillväxtpolitiken och politiken för landsbygdens utveckling. För att omvandla landsbygdens resurser till hållbar tillväxt och sysselsättning ska landsbygdsperspektivet, på ett bättre sätt än tidigare och där det är relevant, införlivas som en naturlig del i alla politiska områden. Näringsdepartementet kommer även att leda en arbetsgrupp för landsbygdsutveckling inom ramen för Nordiska ministerrådet.

4.3 Struktur för genomförandet av den nationella strategin

Genomförandet av den nationella strategin sker i första hand i det regionala tillväxtarbetet. Med det avses insatser för att skapa hållbar regional tillväxt och utveckling, här ingår också insatser inom ramen för strukturfondsprogrammen. Regionala självstyrelseorgan, kommunala samverkansorgan eller länsstyrelsen i de län där sådana organ inte har inrättats, ansvarar för det regionala tillväxtarbetet i länet i enlighet med förordningen (2007:713) om regionalt tillväxtarbete. Deras ansvar avser bl.a. skyldighet att utarbeta samt samordna och genomföra ett regionalt utvecklingsprogram (RUP). RUP är en samlad strategi för ett eller flera läns regionala tillväxtarbete. Till RUP knyts ofta operativa program, i huvudsak regionala tillväxtprogram och strukturfondsprogram, omvänt ligger dessa också till grund för utarbetandet av RUP.

Figur 4.1 Den nationella strategins genomförande, exemplet Västra Götaland

Genomförandet av den nationella strategin påverkas och verkställs också av den nationella politiken genom hänsynstagande och anpassning till prioriteringar i strategin av statliga regionala

och nationella myndigheter. Flera statliga myndigheter har nationella program riktade till den regionala nivån inom områden prioriterade i nationella strategin och bidrar genom dessa till genomförandet. I utarbetandet av RUP deltar myndigheter också med analyser och stöd inom sitt verksamhetsområde.

4.3.1 Strukturfondsprogram 2007–2013

För programperioden 2007–2013 har Sverige tilldelats medel inom två av de tre målen för sammanhållningspolitiken; Regional Konkurrenskraft och Sysselsättning samt Europeiskt Territoriellt Samarbete. Till det förstnämnda målet har Sverige tilldelats medel om cirka 14,6 miljarder kronor (cirka 1,6 miljarder euro) från EG:s strukturfonder; cirka 8,4 miljarder kronor (cirka 933 miljoner euro) från Europeiska regionala utvecklingsfonden (ERUF) och cirka 6,2 miljarder kronor (cirka 688 miljoner euro) från Europeiska Socialfonden (ESF). Sverige har erhållit totalt cirka 2,3 miljarder kronor (cirka 255 miljoner euro) från ERUF för målet Europeiskt territoriellt samarbete.

Programmen inom ramen för målet om regional konkurrenskraft och sysselsättning täcker hela Sverige. Program finansierade av Regionalfonden genomförs via åtta regionala program på NUTS 2-nivå medan det nationella strukturfondsprogrammet som finansieras av Socialfonden delas in i åtta regionala planer, en för varje NUTS 2-område. Sveriges deltar i tretton territoriella samarbetsprogram, vilka täcker olika gränsöverskridande områden.

Regionala strukturfondsprogram för regional konkurrenskraft och sysselsättning 2007–2013

Målet med de regionala strukturfondsprogrammen för regional konkurrenskraft och sysselsättning är, enligt rådets förordning (EG) nr 1083/2006, "...att stärka regionernas konkurrens- och attraktionskraft samt sysselsättning genom att föregripa ekonomiska och sociala förändringar, däribland förändringar i samband med liberaliseringen av handeln, genom att öka och förbättra kvaliteten på investeringarna i humankapital, innovation

och främjande av kunskapssamhället, entreprenörskap, miljöskydd och bättre miljö, ökad tillgänglighet, bättre anpassningsförmåga hos arbetstagare och företag samt utveckling av en arbetsmarknad för alla.”

De regionala programmen har utarbetats i en bred krets av aktörer på regional och lokal nivå som bygger på befintliga partnerskap för bl.a. regionala tillväxtprogram. Europeiska kommissionen beslutade om Sveriges regionala strukturfondsprogram i augusti 2007 varefter programgenomförandet kunde inledas.

Den totala omslutningen för de åtta regionala strukturfondsprogrammen uppgår till cirka 22,6 miljarder kronor (cirka 2,5 miljarder euro) varav ERUF medfinansierar cirka 8,4 miljarder kronor (cirka 933 miljoner euro). Tillväxtverket är förvaltande och attesterande myndighet och Ekonomistyrningsverket är revisionsmyndighet för programgenomförandet.

Strukturfondsprojekt ska på ett innovativt sätt bidra till regional utveckling och hållbar tillväxt. Respektive program anger vilka insatsområden insatser kan stödja. Insatserna förväntas enligt programdokumenten totalt under perioden bidra till 33 300 nya arbetstillfällen och 12 800 nya företag. 28 115 företag förväntas delta i insatserna. Målsättningen är att nära hälften av dessa skapade arbetstillfällen och nya/deltagande företag ska tillfalla respektive ägas av kvinnor respektive män när programperioden summeras. Nedan presenteras kort de åtta regionala strukturfondsprogrammen.

Övre Norrland (Norrbottnens och Västerbottnens län)

Övergripande mål för programmet är att bidra till en långsiktigt hållbar tillväxt genom att stärka den regionala konkurrenskraften och förstärka regionens position som en innovativ och framgångsrik region i Europa. Programmet genomförs inom två insatsområden, Innovation och förnyelse samt Tillgänglighet. Målet är att 8 000 nya arbetstillfällen och 3 000 nya företag ska skapas. ERUF:s budget för programmet uppgår till 2,2 miljarder kronor (cirka 243 miljoner euro).

Mellersta Norrland (Jämtlands och Västernorrlands län)

Övergripande mål för programmet är att skapa hållbar konkurrenskraft, förnyelseförmåga och attraktivitet för fler jobb,

fler företag och mer dynamiska arbetsmarknadsregioner. Programmet har två insatsområden, Förnyelse av näringsliv, energi och miljödriven utveckling samt Tillgänglighet och attraktivitet. Uppsatta mål är 5 000 nya arbetstillfällen, 10 procent fler arbetstillfällen i privat sektor med mer än 50 anställda, 5 procent ökat antal sysselsatta med max 45 minuters resväg från regionens större arbetsmarknadsregioner. Vidare ska andelen invånare i åldern 20–39 år av den totala befolkningen öka till 25 procent varav andelen kvinnor ska öka till 950 per 1 000 män. Programmets budget från ERUF uppgår till 1,6 miljarder kronor (cirka 177 miljoner euro).

Norra Mellansverige (Gävleborgs, Dalarnas och Värmlands län)

Övergripande mål för programmet är att utveckla innovativa miljöer, främja ett dynamiskt näringsliv och att öka tillgängligheten för regionens näringsliv och invånare. Det genomförs inom två insatsområden, Näringslivsutveckling och Tillgänglighet. Målen är 6 000 nya arbetstillfällen, 3 000 nya företag samt en ökad förvärvsfrekvens för kvinnor från 73,5 procent till 75 procent och för män från 77,9 procent till 79 procent. Budget från ERUF uppgår till 1,8 miljarder kronor (cirka 195 miljoner euro).

Stockholm (Stockholms län)

Övergripande mål för programmet är att med småföretagen i fokus bidra till att stärka Stockholmsregionens internationella konkurrenskraft. Programmets insatsområden är Utveckling av storstadens innovativa miljöer, Företagsutveckling samt Tillgänglighet. Uppsatta mål är 1 300 nya arbetstillfällen, 300 nya företag och 3 150 företag som deltar i satsningar inom programmet. Från ERUF har tilldelats 338 miljoner kronor (cirka 37,5 miljoner euro) för att genomföra programmet.

Östra Mellansverige (Uppsala, Södermanlands, Örebro, Västmanlands och Östergötlands län)

Övergripande mål för programmet är att utveckla Östra Mellansverige till en tillsammans med Stockholmsregionen funktionellt flerkärnig region där delarna stöder varandras utveckling. Regionen ska ha en positiv inställning till företagande och präglas av hög nationell och internationell konkurrenskraft och

ett dynamiskt näringsliv. Insatsområdena är Innovativa miljöer, Entreprenörskap och Tillgänglighet. Målen är 4 000 nya arbetstillfällen, 2 000 nya företag och en samordnad kollektivtrafik med gemensamt system för färdbevis, taxor och trafikinformation. Budget från ERUF uppgår till 729 miljoner kronor (cirka 81 miljoner euro).

Västsverige (Västra Götalands och Hallands län)

Övergripande mål för programmet är att skapa hållbar tillväxt genom fler och växande företag som bidrar till nya jobb samt en hållbar stadsutveckling. Insatsområden i programmet är Entreprenörskap och innovativt företagande, Samverkansinitiativ och innovativa miljöer samt Hållbar stadsutveckling. Målen är 3 400 nya arbetstillfällen och 1 300 nya företag. Vidare vill man uppnå 4 750 deltagande företag i tillväxtfrämjande aktiviteter samt 20 investeringar för att öka attraktionskraften i utsatta stadsdelar. Tilldelade medel från ERUF för att uppnå detta är 572 miljoner kronor (cirka 63,5 miljoner euro).

Småland och öarna (Kalmar, Kronobergs, Jönköpings och Gotlands län)

Övergripande mål för programmet är att stärka den regionala konkurrenskraften för att uppnå en hållbar tillväxt. Programmets insatsområden är Tillgänglighet samt Innovation och förnyelse. Målen är att skapa 4 200 nya arbetstillfällen och 1 200 nya företag. Budget från ERUF uppgår till 607 miljoner kronor (cirka 67 miljoner euro).

Skåne-Blekinge (Skåne och Blekinge län)

Övergripande mål för programmet är att bidra till en ökad regional konkurrenskraft genom en hållbar utveckling samt fler och starkare företag. Insatsområden är Innovation och förnyelse, Tillgänglighet samt Särskilda storstadsinsatser. Målet är 1 900 arbetstillfällen och 500 nya företag. Vidare önskar man att 4 100 företag deltar i satsningar som görs inom programmet, att 65 nya näringslivs- och innovationsfrämjande system skapas samt 55 tjänster relaterade till informationssamhället. Tilldelade medel från ERUF är 636 miljoner kronor (cirka 71 miljoner euro).

Det nationella strukturfondsprogrammet för regional konkurrenskraft och sysselsättning 2007–2013

Det övergripande målet för det nationella strukturfondsprogrammet är ökad tillväxt genom ett ökat arbetskraftsutbud samt en god kompetensförsörjning. Dessa två insatsområden utgör också programmets två programområden.

Europeiska socialfonden (ESF) är det främsta verktyget för EU att finansiera insatser för att uppnå de gemensamma strategiska sysselsättningspolitiska målen. Regeringen beslutade¹³ den 1 mars 2007 om ett förslag till nationellt strukturfondsprogram och Europeiska kommissionen antog i september 2007 programmet.

Strukturfondsprogrammets åtta regionala planer är utarbetade för att bl.a. säkerställa att regional kunskap och regionala behov beaktas i programgenomförandet. Inom programmet bedrivs projekt som syftar till att främja kompetensutveckling och till att motverka utanförskap på arbetsmarknaden.

Den totala omslutningen av programmet uppgår till cirka 12,4 miljarder kronor (1,38 miljarder euro) varav ESF bidrar med cirka 6,2 miljarder kronor (cirka 692 miljoner euro) för perioden. Svenska ESF-rådet är förvaltande och attesterande myndighet och Ekonomistyrningsverket är revisionsmyndighet.

Inom programområde 1, Kompetensförsörjning ska antalet deltagare som påbörjat kompetensutvecklingsprojekt uppgå till minst 200 000. Utöver det ska antalet deltagare i projekt som är inriktade på att minska diskriminering eller främja likabehandling nå minst 20 000. Antalet deltagare i projekt med inriktning på att förhindra långtidssjukskrivningar ska också uppgå till minst 20 000. Dessutom ska 75 procent av projekt i förprojekteringsfas övergå till genomförandefas.

För programområde 2, Ökat arbetskraftsutbud ska antalet deltagare uppgå till minst 75 000. Antal utrikes födda ska vara minst 15 000, unga deltagare minst 5000 och antal långtidssjukskrivna minst 20 000.

¹³ Regeringsbeslut 2007-03-01, dnr A2007/2916/A, Bemyndigande att till Europeiska kommissionen överlämna förslag till operativt program för ett nationellt strukturfondsprogram för regional konkurrenskraft och sysselsättning 2007–2013.

Territoriellt samarbete

Målet om Europeiskt territoriellt samarbete är en vidareutveckling av det s.k. gemenskapsinitiativet Interreg. Målet är att främja ökad integration och samarbete mellan regioner för att bidra till utveckling av EU:s regioner. Genomförandet sker genom tre programtyper: gränsregionala, transnationella och interregionala program.¹⁴

Sverige deltar i sammanlagt tretton program inom ramen för det europeiska territoriella samarbetet. De nio programmen för gränsregionalt och transnationellt samarbete där Sverige deltar har tillförts totalt cirka 2,3 miljarder kronor (258 miljoner euro) från Sveriges ERUF-medel. Fördelningen mellan programmen är ett resultat av förhandlingar mellan ingående länder, där en balans mellan ländernas respektive insatser har eftersträfvats. Totalt erhåller de program som Sverige deltar i cirka 10,8 miljarder kronor (1,2 miljarder euro) från ERUF.

Sverige deltar i sex gränsregionala program som omfattar ett eller flera län: Nord, Botnia-Atlantica, Sverige-Norge, Öresund-Kattegatt-Skagerrak, Central Baltic och South Baltic. För de fyra första finns förvaltande och attesterande myndighet i Sverige, medan de två resterande förvaltas av myndigheter i Finland respektive Polen. 17 av Sveriges 21 län deltar i ett eller flera gränsregionala program. Programmen ger stöd till projekt som bl.a. syftar till utveckling av näringslivet, regional identitet och attraktiv livsmiljö, vardagsintegration samt samisk utveckling. Erhållna medel från ERUF för dessa program är totalt 3,4 miljarder kronor (376,2 miljoner euro).

Hela eller delar av Sverige deltar i tre så kallade transnationella program under programperioden, Östersjöprogrammet (hela Sverige), Nordsjöprogrammet (Västra Götalands, Hallands, Värmlands, Kronobergs och Skåne län) samt Programmet för Norra Periferin (Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands och Västernorrlands län). Förvaltande myndighet för Östersjöprogrammet ligger i Tyskland, för Nordsjöprogrammet i Danmark och för Programmet för Norra Periferin vid Länsstyrelsen i Västerbottens län. Dessa program ger stöd till projekt som bl.a. arbetar med tillgänglighet, innovation och utveckling av FoU-nätverk, miljöfrågor samt hållbar stadsutveckling.

¹⁴ Rådets förordning (EG) nr 1083/2006.

Erhållna medel från ERUF för dessa program är totalt 3,4 miljarder kronor (381,7 miljoner euro).

De fyra så kallade Interregionala programmen som berör Sverige är Interreg IVC, Urbact 2007–2013, Interact II och ESPON 2013. Dessa program omfattar samtliga 27 medlemsstater samt bl.a. Norge och Schweiz. Programmen fokuserar på överföring och spridning av bästa praxis och erfarenhetsutbyte inom innovation och kunskapsekonomi, miljö och riskförebyggande åtgärder samt hållbar stadsutveckling. Programmen kan även fungera som ram för utbyte av erfarenheter och metoder från aktiviteter inom andra regionala program. Förvaltande myndigheter för dessa program ligger i Frankrike för de två första, samt i Slovakien respektive Luxemburg för de två senare. Erhållna medel från ERUF för dessa program är cirka 4 miljarder kronor (442 miljoner euro).

4.3.2 Statliga myndigheter i det regionala tillväxtarbetet

Statliga myndigheters ansvar och medverkan inom det regionala tillväxtarbetet fastställs i förordningen (2007:713) om regionalt tillväxtarbete. Myndigheterna ska inom sina verksamhetsområden verka för att målet för den regionala tillväxtpolitiken uppnås. I myndigheternas verksamhetsplanering ska därför insatser som bidrar till att uppnå målen för de regionala utvecklingsprogrammen och till det regionala tillväxtarbetet i övrigt beaktas. Myndigheternas medverkan ska ske i samverkan med det organ eller den länsstyrelse som har ansvaret för tillväxtarbetet och medverkan ska grundas på prioriteringarna i den nationella strategin. Myndigheterna ska bl.a. prioritera myndighetsgemensamma insatser i det regionala tillväxtarbetet och samråda och informera det ansvariga organet för det regionala tillväxtarbetet om frågor och pågående eller planerad verksamhet som har betydelse för regionens hållbara tillväxt.

Länsstyrelser i det regionala tillväxtarbetet

I fem av 21 län har länsstyrelsen det regionala tillväxtansvaret. I de övriga länen deltar länsstyrelserna i det regionala tillväxtarbetet som statliga regionala myndigheter och ska informera sig om det

regionala utvecklingsprogrammets mål för länets utveckling. Länsstyrelserna har också i flera fall ansvar för företagsstödshantering samt stöd till kommersiell service. Länsstyrelserna förfogar också över medel från anslaget 1:1 Regionala tillväxtåtgärder inom utgiftsområde 19 Regional tillväxt. Vidare bidrar andra verksamheter inom länsstyrelserna till hållbar regional tillväxt, exempelvis ansvaret för natur- och kulturmiljövård samt det regionala genomförandet av Landsbygdsprogram för Sverige 2007–2013.

Länsstyrelserna ansvarar också i samtliga län för att följa upp hur andra statliga myndigheter tillämpar RUP, samt främja och samordna andra statliga myndigheters insatser för hållbar regional tillväxt i länet.

4.3.3 Dialoger som en del i utvecklingsarbetet

Ett ökat regionalt ansvar och inflytande ställer krav på ett väl fungerande samspel mellan den lokala, regionala och nationella nivån kring frågor av betydelse för den hållbara regionala tillväxten. En kontinuerlig dialog är en viktig förutsättning för detta samspel.

För den politiska dialogen inrättade regeringen 2007 ett nationellt forum för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning. Syftet var att möjliggöra ett ömsesidigt utbyte av information, diskussion, inspel och kunskapsförmedling mellan regionala politiska företrädare och regeringen. Varje län representeras av två politiska företrädare. Utgångspunkt för dialogen är den nationella strategin och regionala utvecklingsstrategier. Sedan starten 2007 har forumet träffats vid åtta tillfällen. Under våren 2009 har en avstämning gjorts och ett arbetsprogram för 2009–2013 har utvecklats som ett resultat av avstämningen. Arbetsprogrammet ska bl.a. bidra till samsyn kring forumets syfte, inriktning och arbetsformer samt till en tydligare förankring av forumet. Nationellt forum kommer att träffas fyra gånger per år fram till 2013 under teman som; EU:s Strategi för Östersjöregionen, Arbetskrafts- och kompetensförsörjning, Kultur och kreativitet samt Regionala innovationsmiljöer.

Det bör också nämnas att inom ramen för det regionala varselarbetet har statssekreterargruppen vid sju tillfällen fört en samlad dialog med de regionala varselsamordnarna.

Dialog mellan nationell och regional nivå sker också via Regeringskansliets löpande tjänstemannadialoger med ansvariga aktörer för det regionala tillväxtarbetet i länen. Det omfattar bl.a. Näringsdepartementets deltagande i återkommande träffar med regiondirektörer från självstyrelse- eller samverkansorgan samt länsråd och planeringsdirektörer från länsstyrelserna. Det handlar också om återkoppling i samband med återrapporteringar enligt regleringsbrev eller villkorsbeslut. Dessutom deltar Näringsdepartementet i de regionala kontaktmöten som Tillväxtverket genomför med samtliga län.

På transportinfrastrukturens område har dialogen och samspelet mellan samverkansorgan, regionala självstyrelseorgan eller i förekommande fall länsstyrelser och statliga nationella myndigheter samt Regeringskansliet, stärkts betydligt i och med att länen fått ökat inflytande att påverka planeringsramens användande.

Inom ramen för genomförandet av strukturfondsprogrammen förs kontinuerliga dialoger mellan aktörer på nationell och regional nivå samt mellan förvaltande myndighet och revisionsmyndighet. Näringsdepartementets politiska ledning träffar regelbundet ordförandena för strukturfondspartnerskapen som svarar för den politiska prioriteringen av strukturfondsprojekt. Tjänstemän vid Näringsdepartementet träffar också regelbundet förvaltande, attesterande och revisionsmyndigheter vid erfarenhetsmöten. Syftet med dessa möten är att myndigheter och departement ska kunna diskutera genomförandefrågor och skapa en samsyn kring exempelvis tolkning av regelverk. Det hålls också kontinuerliga dialoger mellan tjänstemän från programansvariga centrala myndigheter för att nå ökad samsyn, i vad man kallar fondsamordningsgruppen (Tillväxtverket, Jordbruksverket, Fiskeriverket och Svenska ESF-rådet).

Ett moment i den strategiska uppföljningen av nationella strategin har varit särskilda politiska dialoger och tjänstemannadialoger under februari–april 2009. Näringsministern har på olika platser i landet vid fem tillfällen, fört samtal med politiska företrädare på kommunal nivå och länsnivå, representanter för näringsliv, utbildning, den sociala ekonomin och arbetsmarknadens parter. Samtidigt fördes tjänstemannadialoger mellan Näringsdepartementet och representanter för enskilda län. Inbjudna var regiondirektörer eller motsvarande och länsråd samt

olika enheter inom Regeringskansliet bl.a. från Näringsdepartementet, Arbetsmarknadsdepartementet och Utbildningsdepartementet. Dialogernas fokus var nationella strategins implementering i det regionala tillväxtarbetet och eventuella behov av revidering. Utmaningar, möjligheter och verktyg för det regionala tillväxtarbetet och pågående arbete med varsel avhandlades. Överensstämmelsen mellan de politiska dialogerna och tjänstemannadialogerna var god och länens företrädare lyfte fram vikten av att även fortsättningsvis hålla dialogen öppen och att liknande dialoger bör hållas inför nästa programperiod.

4.4 Erfarenheter från genomförandet av nationella strategin

Den nationella strategin ska utgöra en plattform för helhetssyn och sektorssamordning för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning. För ett framgångsrikt genomförande ställs krav på ett väl fungerande samspel mellan myndigheter och andra aktörer på nationell, regional och lokal nivå. Det är alltför tidigt att i kvantitativa termer fastställa i vilken utsträckning nationella strategin bidragit till konkurrenskraftigare regioner och individer, men uppföljningar och utvärderingar som gjorts är värdefulla riktninggivare för det fortsatta arbetet.

Den nationella strategin innehåller styrande riktlinjer för strukturfondsprogrammen 2007–2013 och är vägledande för det regionala tillväxtarbetet. Det regionala tillväxtarbetet och dess processer karaktäriseras i hög utsträckning av komplexa förhållanden mellan ansvariga och medaktörer, på olika nivåer och med olika ansvarsområden.

Prioriteringar och målsättningar i strukturfondsprogrammen är formulerade i direkt anslutning till ambitioner och förutsättningar i den nationella strategin. Minst lika viktigt är dock den regionala ansatsen i genomförandet av programmen genom arbetet i de regionala strukturfondspartnerskapen som är gemensamma för de båda strukturfondernas program.

Strukturfondsprogrammen genomförs sedan 2007 men först under 2009 har samtliga län ett eget RUP som fastställer hur det regionala tillväxtarbetet ska bedrivas i länet. I många län har det operativa arbetet precis kommit igång. Planer och program för

regionalt tillväxtarbete har dock funnits sedan tidigare. I samband med riksdagens beslut med anledning av regeringens proposition Regional tillväxt – för arbete och välfärd (prop. 1997/98:62, bet. 1997/98:AU11, rskr. 1997/98:204) etablerades Regionala Tillväxtavtal. Dessa ersattes 2004 av Regionala Tillväxtprogram efter riksdagens beslut med anledning av proposition En politik för tillväxt och livskraft i hela landet (prop. 2001/02:4 bet. 2001/02:NU4, rskr. 2001/02:118).

4.4.1 Nationella strategins roll i det regionala tillväxtarbetet

I dialogerna med Näringsdepartementet inför den strategiska uppföljningen har ansvariga för det regionala tillväxtarbetet i länen signalerat att den nationella strategins inriktning och prioriteringar bör fortsätta gälla och att det i dagsläget inte finns behov av revidering. Genom att behålla nationella strategins inriktning kan kontinuitet uppnås och möjlighet ges att inom ramen för strategin utveckla det regionala tillväxtarbetet.

Den nationella strategin är vägledande i det regionala tillväxtarbetet och har varit ett instrument för att placera det regionala och lokala tillväxtarbetet i ett större perspektiv. Vikten av en strategi på nationell nivå som vägledning i det regionala tillväxtarbetet framhölls, särskilt inför och under utarbetandet av RUP. Strategin utgör ett pedagogiskt instrument i samtal med politiker och den lokala nivån. Den anses också bidra till att tydliggöra hur utmaningar, åtgärder och programkomplex hänger samman från den europeiska nivån till länsnivå och i vissa fall till kommunal och lokal nivå. Verktögen för regionalt tillväxtarbete anses finnas på plats, även om vissa företrädare för länen efterfrågar större mandat och ansvarsområde.

4.4.2 Nationella strategins prioriteringar i det regionala tillväxtarbetet

I de särskilda dialogerna i samband med uppföljningen av nationella strategin framkommer att nationella strategins innehåll och prioriteringar motsvarar de utvecklingsbehov och åtgärder som ansvariga aktörer för det regionala tillväxtarbetet identifierat och

beslutat om i länen. Den nationella strategin anses inte begränsa utvecklingen eller framtagandet av RUP, även om några upplever att RUP är bredare i omfattning i jämförelse med strategin.

Enligt Tillväxtverkets uppföljning av RUP speglar RUP i huvudsak prioriteringarna enligt nationella strategin och åtgärder som återfinns inom planerna och programmen faller i stort inom ramen för insatsområdena. Ansvariga för regionalt tillväxtarbete i länen uppger att entreprenörskap är den mest angelägna prioriteringen, följt av innovativa miljöer, kompetensförsörjning, regionförstoring och strategiskt gränsöverskridande samarbete. Prioriteringen ett utvecklat informationssamhälle anses som viktigt men är lägst prioriterat. Tillväxtverket konstaterar att flertalet RUP, särskilt de som antagits de senaste åren, har ett bredare perspektiv än innehållet i den nationella strategins prioriteringar. Dessa utgår i högre utsträckning från individen eller medborgaren med målet att skapa goda livsmiljöer i länet med sikte på det goda livet. Kultur, folkhälsa, attraktivitet och boendemiljö lyfts fram som prioriterade områden liksom även miljö och klimatfrågor.

I strukturfondsprogrammen har nationella strategin lämnat tydliga avtryck. Överensstämmelsen mellan insatsområden och åtgärder i de åtta regionala regionalfondsprogrammen och den nationella strategin är stor. Enligt utvärderarna av strukturfonderna följer också genomförandet av de regionala strukturfondsprogrammen i stort sett de planer som programdokumenten dragit upp. Det nationella strukturfondsprogrammets insatser ligger helt i linje med nationella strategins prioritering om kompetensförsörjning och ökat arbetskraftsutbud. EU:s strukturfondsprogram för territoriella samarbetsprogram ligger också i linje med prioriteringen strategiskt gränsöverskridande samarbete.

4.4.3 Regional samverkansprocess

Den nationella strategin fastställer det gemensamma ansvaret för insatser av betydelse för hållbar regional tillväxt och utveckling och därmed vikten av en fungerande samverkansprocess och dialog. Vid framtagande av RUP ställs den regionala ambitionen om samverkan och förankring på sin spets då lokala och regionala strategier ska kopplas ihop med de nationella prioriteringarna.

I Tillväxtverkets uppföljning av RUP konstateras att i de processer som under senare år utarbetat RUP, främst i län där samverkansorgan eller regionala självstyrelseorgan är ansvariga, har förankringsprocessen på olika geografiska nivåer givits större vikt än tidigare. Arbetet med att i dialog ta fram en gemensam utvecklingsplan, med förankring av idéer och tankar, och etablering av ett grundresonemang i tillväxtfrågor, anses t.o.m. betydligt viktigare än själva slutdokumentet. Kontinuerlig dialog med berörda parter bedöms vara en förutsättning för framgång.

I detta sammanhang bör också nämnas att vikten av ett utvecklat och förankrat regionalt ledarskap som kan driva och samla det regionala tillväxtarbetet lyfts fram av länen vid flera dialogtillfällen. Definitionen av ledarskap skiljer sig åt mellan länen, men kan förklaras som förmågan till samverkan och handlingskraft som bygger på tillit mellan näringslivet och det offentliga.

Samverkan mellan aktörer på länsnivå och lokal nivå

Samverkan mellan aktörer på lokal nivå och länsnivå påverkar i högre utsträckning tillväxtarbetet än samverkan mellan aktörer på läns- och nationell nivå och den upplevs generellt fungera väl enligt Tillväxtverkets uppföljning av RUP. Kommunerna anses vara mer aktiva i det regionala tillväxtarbetet än tidigare, samsynen har ökat och kommunernas roll i länen har blivit tydligare. I många kommuner har också lokala utvecklingsprogram tagits fram som behandlar utvecklingsfrågor i den specifika kommunen.

Många kommunala planer bottenar i den fysiska planeringen (översiktsplanen). Länsstyrelserna har under 2009, redovisat¹⁵ hur de avser att utveckla samordningen mellan det regionala tillväxtarbetet och den kommunala översiktsplaneringen. Flera länsstyrelser verkar för att kommunerna ska uppmärksamma den RUP och tillväxtperspektivet i sin planering och stödjer kommunens arbete med kunskap och erfarenhetsspridning.

Vidare framkommer i uppföljningen av RUP att 90 procent av ansvariga aktörerna för regionalt tillväxtarbete i länen anser att samrådet med universitet och högskolor fungerar bra, motsvarande för samrådet med näringslivsorganisationer var 60 procent.

¹⁵Enligt uppdrag i länsstyrelsernas regleringsbrev för budgetåret 2008, dnr N2008/6317/RT.

I den strategiska uppföljningens särskilda dialoger framkom att det rådande konjunkturläget inte nämnvärt förändrar de långsiktiga mål och insatser som har identifierats i RUP. Utvecklingsprogrammen har legat till grund för och bidragit till att snabba beslut har kunnat fattas, vilket tyder på att tidigare gjorda analyser och prioriteringar är långsiktigt hållbara och kan fungera som vägledning även i tider av förändrade förhållanden i omvärlden. Den försämrade konjunkturen upplevs ha bidragit till utökat och förbättrat samarbete på regional nivå, med ökad delaktighet från näringslivet.

Samverkan med och mellan strukturfondsprogrammen

De regionala strukturfondsprogrammen och det nationella strukturfondsprogrammet har gemensamma regionala strukturfondspartnerskap sammansatta av förtroendevalda representanter för kommuner och landsting i berörda län samt i vissa fall Sametinget, företrädare för arbetsmarknadens organisationer, berörda länsstyrelser, Arbetsförmedlingen, intresseorganisationer och föreningar. Partnerskapen prioriterar bland de ansökningar om stöd från strukturfondsprogrammen som godkänts av de förvaltande myndigheterna. Förvaltande myndighet är sedan juli 2009 föredragande vid partnerskapens möten.

De gemensamma strukturfondspartnerskapens samordnande funktion kan säkra att insatser i de olika programmen samverkar. De ska också bidra till att skapa synergieffekter mellan strukturfondsprogrammen. Det finns en möjlighet som regelverket medger att använda en mindre del av programbudgeten till att finansiera insatser som bara kan stödjas inom ramen för regelverket för den andra fonden. Denna möjlighet har inte till fullo utnyttjats. Antalet samfinansierade projekt är ännu litet och endast ett fåtal projekt har prioriterats som kan bedömas ge synergieffekter mellan fonderna. Vissa strukturfondspartnerskap har starka ambitioner att framöver prioritera denna typ av projekt. I några fall har gemensamma ansökningsomgångar provats med gemensamma informationstillfällen. Det finns exempel där båda programmen har en nära inriktning på sin verksamhet vilket kan ge synergier. Ett exempel är socialfondsprojektet ”Matchning Södertörn –

Arbetskraft" och regionalfondsprojektet "Matchning Södertörn – Näringsliv".

Utöver samarbetet i strukturfondspartnerskapen anordnar Svenska ESF-rådet och Tillväxtverket genomsamma seminarier under programgenomförandet i syfte att föra en dialog med partnerskapen om framkomna utvärderingsresultat och fortsatt utvecklingsarbete. Tillfällena ska ge en chans att gemensamt hitta utmaningar, behov och impulser som följer i takt med utvecklingen i omvärlden. För att främja samverkan mellan de förvaltande myndigheterna är myndigheternas regionala programkontor i de flesta fall samlokaliserade.

Samverkan mellan de regionala strukturfondsprogrammen främjas också genom övervakningskommittéerna. I söder har de regionala strukturfondsprogrammen Skåne-Blekinge, Västsverige och Småland och öarna en gemensam övervakningskommitté medan Östra Mellansverige, Norra Mellansverige och Stockholm har en gemensam övervakningskommitté. I norr är övervakningskommittén gemensam för Mellersta Norrlands och Övre Norrlands program.

Ett annat tydligt exempel på samverkan är den gemensamma, kontinuerliga utvärderingen (on-going evaluation) av genomförandeorganisationen av de regionala strukturfondsprogrammen respektive det nationella strukturfondsprogrammet. Återkommande referensgruppsmöten mellan representanter för förvaltande myndigheter, övervakningskommittéer och utvärderare, där utvärderingsrapporternas resultat diskuteras, bidrar till samverkan och lärande.

Även de territoriella samverkansprogrammen samverkar också, exempelvis vid utvärderingar.

Förutom samverkan mellan strukturfondsprogrammen är samverkan med andra regionala program centralt för ett gemensamt och fokuserat tillväxtarbete. Regionala prioriteringar ligger till grund för de regionala strukturfondspartnerskapens formuleringar av prioriteringar. Det nationella strukturfondsprogrammet har i det regionala tillväxtarbetet haft stor betydelse för kompetensutveckling till följd av ökad efterfrågan som finanskrisen medfört. Programmet ges möjlighet till olika former av samverkan på projektnivå.

Ytterligare en viktig samverkansprocess som också är ett prioriteringstillfälle regionalt mellan olika regionala aktörer

(nationella myndigheter) och de olika projektägarna, är det faktum att ansökningar inom de regionala strukturfondsprogrammen måste ha ordnad nationell offentlig medfinansiering innan ansökan inlämnas till förvaltande myndighet.

Statliga myndigheters samverkan i genomförandet av nationella strategin

Statliga myndigheters delaktighet i det regionala tillväxtarbetet och önskemål från ansvariga aktörer för regionalt tillväxtarbete i länen om ökat deltagande av myndigheterna, är återkommande frågor i uppföljningar om regionalt tillväxtarbete. Det är här viktigt att skilja mellan deltagande i processer och deltagande i projekt. Statliga myndigheter deltar i hög utsträckning med finansiering av projekt inom det regionala tillväxtarbetet. Enligt Verket för näringslivsutvecklings (Nutek) rapport från 2008, Regionala tillväxtprogrammen 2007 – Samverkan för tillväxt, stod statliga myndigheter för drygt en tredjedel av finansieringen av de regionala tillväxtprogrammen, vilket motsvarade cirka 5,2 miljarder kronor. Detta var utöver länsstyrelser, samverkans- och självstyrelseorgans statliga finansiering.

Samtidigt visar uppföljning av RUP att ansvariga aktörer för regionalt tillväxtarbete i länen upplever varierad framgång avseende dialog och samspel med statliga myndigheter vid framtagandet av RUP. Knappt hälften av länen anser att samrådet med statliga myndigheter fungerat bra och en fjärdedel av länen anser att det har gått mindre bra eller dåligt. Den organisatoriska utvecklingen hos vissa statliga myndigheter där representationen på länsnivå upphört, eller där statliga myndigheter har en regional administrativ indelning som inte överensstämmer med länsindelningarna, upplevs bidra till svårigheterna med att involvera statliga myndigheter i det regionala tillväxtarbetet. En annan orsak kan enligt ansvariga för det regionala tillväxtarbetet i länen vara svårigheter att få genomslag för förordningen (2007:713) om regionalt tillväxtarbete.

För att uppmärksamma statliga myndigheters ansvar och belysa deras delaktighet i genomförandet av nationella strategin och i det regionala tillväxtarbetet har regeringen i regleringsbrev givit återkommande uppdrag till ett tjugotal myndigheter om att

återrapportera om sin medverkan och bidrag till genomförandet av nationella strategin. Den ordinarie verksamheten inom respektive statlig myndighet ligger inom ramen för den nationella strategins prioriteringar och skapar på nationell nivå förutsättningar för det regionala tillväxtarbetet. Från myndigheternas återrapporteringar (dnr 2009/5495/RT) kan konstateras att sektorsmyndigheterna av naturliga skäl fokuserar på den prioritering som berör deras sektor, t.ex. redovisar Arbetsförmedlingen företrädesvis insatser inom Kompetensförsörjning och ökat arbetskraftutbud och Vägverket insatser inom Tillgänglighet. I jämförelse har kunskapen om den nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013 ökat under åren. Majoriteten av myndigheterna återrapporterar 2009 uppdelat på prioriteringarna och den nationella strategin tycks vägleda i något större utsträckning 2009 än 2007. Ett antal stora samverkansprojekt bedrivs också eller har bedrivits på uppdrag av regeringen. Ett exempel är Nystartskontor där bl.a. Arbetsförmedlingen och Tillväxtverket ingår. Ett annat är kulturmyndigheternas och Tillväxtverkets gemensamma uppdrag om kultur, kulturarv och idrott. Samarbetet mellan kulturmyndigheterna är väl utvecklat och sker i mångt och mycket i form av insatser under prioriteringen Innovation och förnyelse. Förutom samverkan mellan statliga myndigheter på kulturområdet bedrivs också flera projekt för att stärka samverkan med aktörer på olika regionala nivåer.

4.4.4 Utvecklad sektorsamordning – Tvärsektoriell samverkan för hållbar regional tillväxt

Behovet av förbättrad sektorsamordning för hållbar regional tillväxt har varit en återkommande fråga under flera år. En förbättrad samordning på nationell nivå mellan statliga myndigheter, borgar för ett effektivare genomförande regionalt och lokalt med ett bättre resursutnyttjande och större möjlighet att nå resultat.

Därför gav regeringen den 20 juni 2007 ett tjugotal myndigheter uppdrag (dnr. N2007/5727/RT) att stärka det tvärsektoriella samarbetet för hållbar regional tillväxt. I uppdraget ingick också att utveckla samverkansformer med regionala och lokala aktörer. Syftet var att bidra till ett tvärsektoriellt arbetssätt och en mer samordnad stat i samverkan med lokala och regionala aktörer. Tre

myndighetsgrupper bildades med utgångspunkt i den nationella strategins prioriteringar, Innovation och förnyelse, Kompetensförsörjning och ökat arbetskraftsutbud och Tillgänglighet. Uppdraget slutredovisades till Regeringskansliet (Näringsdepartementet) i april 2009.

Enligt redovisningen har uppdraget resulterat i ökad kunskap bland de nationella myndigheterna om varandras verksamheter och roller samt om regionala aktörers mål och prioriteringar samt om länsstyrelsens roll som samordnare av statlig verksamhet. Förståelse om regionala tillväxtfrågor och dess betydelse inom olika sakområden ökade.

Myndighetsgruppen *kompetensförsörjning och ökat arbetskraftsutbud*¹⁶ identifierade att deltagande myndigheters regelverk inte är koordinerade och konstaterar att en grundläggande förutsättning för samverkan är att berörda myndigheter har kunskap om varandras regelverk och uppdrag. Det påpekas i sammanhanget att det inte finns några krav på samverkan i regleringsbrev för de myndigheter som ansvarar för utbildning av olika slag. Gruppen konstaterar att viss lagstiftning hindrar samverkan och ett optimalt utnyttjande av utbildningsresurser. Gruppens slutsatser är att det är nödvändigt att ge högre status åt den tvärssektoriella samverkansformens arbetssätt i stort eftersom de medverkande också anser att det är en omöjlighet för ett enskilt politikområde eller en enskild myndighet att ensamt klara av ett helt uppdrag inom arbetsmarknads- eller utbildningspolitiken.

Myndighetsgruppen för *Tillgänglighet*¹⁷ lyfter fram behovet av en mer formaliserad nationell samverkan om tillgänglighet mellan i första hand trafikverken, Myndigheten för Tillväxtanalys, Tillväxtverket, Statens institut för kommunikationsanalys (SIKA) och representanter för länsstyrelserna. Samarbetet bör fokusera på utveckling av offentliga planeringsprocesser så att dessa kan samordnas bättre. Nationella myndigheter bör vidare stödja de regionalt planeringsansvariga organisationerna vid exempelvis framtagandet av RUP. Arbetet behöver behandla frågor som tillgänglighet för näringsliv och arbetsmarknad, utbildning, kommersiell och offentlig service, vård, kultur, fritid m.m.

¹⁶I myndighetsgruppen ingår Arbetsförmedlingen, Myndigheten för kvalificerade yrkesutbildningar, Svenska ESF-rådet, Försäkringskassan, Institutet för tillväxtpolitiska studier (ITPS) samt Statens folkhälsoinstitut.

¹⁷I myndighetsgruppen ingick Banverket, Glesbygdsverket, Konsumentverket, Post- och telestyrelsen, Rikstrafiken, Statens institut för kommunikationsanalys och Vägverket.

Analys av hur kommunikationssystemen tillgodoser olika gruppers behov av tillgänglighet till olika samhällsfunktioner behöver utvecklas.

I *Innovation och förnyelsegruppen*¹⁸ fokuserade arbetet på samverkansprocessen med regionala aktörer och samverkansprojekt mellan nationella myndigheter och regionala aktörer. Projekten handlar bl.a. om vindkraftsutbyggnad, biogasframställning och utveckling av natur- och kulturvärden. Gruppen konstaterade att det finns behov av att nationella myndigheter är tydligare i sin roll och tydligare med vad de kan bidra med i det regionala tillväxtarbetet. Vidare finns på motsvarande sätt, behov av att i länen vara tydliga med mål och prioriteringar i det regionala tillväxtarbetet. Det finns vidare behov av gemensamma arenor för dialog och utbyte av kunskap mellan regional och nationell nivå.

Uppföljning av arbetet i grupperna konstaterar att uppdragets inriktning och upplägg inte varit helt och hållet ändamålsenligt. Samverkansprocesser tar tid att utveckla och ett öppet formulerat uppdrag som detta ställer stora krav på myndigheterna att enas om en helhetssyn kring regionala tillväxtfrågor vilket visat sig vara svårt. Enligt flera av myndigheterna krävs en tydligare styrning från regeringen. Det finns enligt uppföljningen åtgärder som myndigheterna också kan göra för att främja samverkan, som att tydligare förankra uppdrag kring samverkan i styr- och referensgrupper och ställa större resurser till förfogande. Slutligen konstateras att myndigheternas intresse av att samverka påverkas av deras tidigare erfarenheter och graden av myndigheternas engagemang. Detta beror också på i vilken utsträckning samverkan anses bidra till vad myndigheten anser vara den s.k. kärnverksamheten.

¹⁸ I myndighetsgruppen ingick Invest in Sweden Agency (ISA), Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet (RAÄ), Riksarkivet, Statens energimyndighet, Statens kulturråd (KUR), Verket för innovationssystem (Vinnova) och Verket för näringslivsutveckling (Nutek).

4.5 Hållbar utveckling i genomförandet av den nationella strategin

Alla tre hållbarhetsdimensionerna, den ekonomiska, den sociala och den miljömässiga ska genomsyra genomförandet av den nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013.

4.5.1 Hållbar utveckling i regionalt tillväxtarbete

Hållbarhetsperspektivet har, i förhållande till tidigare regionala program, blivit allt mer etablerat och integrerat i det regionala tillväxtarbetet, både i strategier och i det operativa arbetet. Enligt Tillväxtverkets uppföljning av RUP konstateras att många utvecklingsprogram har en inriktning mot ”det goda livet” vilket förstärkt hållbarhetsdimensionerna. Det gäller särskilt den sociala dimensionen som bl.a. tydliggörs i strävan efter ett samhälle där alla individer har samma möjligheter att ta del av och vara delaktiga i samhället. För att möjliggöra detta kan insatserna vara inriktade mot hälsa, demokrati, kultur och livsstil.

För att stärka den sociala hållbarheten presenterade regeringen i juni 2009 en samlad, långsiktig strategi för jämställdhet på arbetsmarknaden och i näringslivet. Strategin innehåller både de insatser som regeringen gör och avser att göra i enlighet med följande inriktningar; Motverka könsuppdelningen på arbetsmarknaden och i näringslivet, Främja jämställda villkor för entreprenörskap, Jämställt deltagande i arbetslivet samt Jämställda arbetslivsvillkor.

Den ekologiska dimensionen har fått en tydligare roll i RUP under senare tid, en följd av att miljöfrågorna återfinns betydligt högre upp på den politiska agendan i dag jämfört med för några år sedan. Utvecklingen kan medföra en bättre balans mellan de tre hållbarhetsdimensionerna jämfört med tidigare. Synergieffekter mellan de två hållbarhetsdimensionerna ekonomi och miljö är särskilt aktuellt. I den strategiska uppföljningens särskilda dialoger framkom ett stort engagemang i länen för att utnyttja möjligheterna till ett konkurrenskraftigt näringsliv med hänsyn till de nya förutsättningar som en förändrad klimat- och energipolitik

skapar, särskilt möjligheterna till näringslivsutveckling avseende förnyelsebar energi och vindkraftverk.

I regeringens skrivelse 2009/10:34 Sveriges handlingsprogram för tillväxt och sysselsättning – uppföljningsrapport 2009 tydliggör regeringen sin syn att en framsynt energi- och miljöpolitik samt samhällsekonomiskt effektiva och miljömässigt hållbara transporter gör att den ekonomiska tillväxten kan gå hand i hand med en långsiktigt hållbar utveckling. Under Sveriges EU-ordförandeskap hösten 2009 lyfts eko-effektiv ekonomi upp som ett samlat begrepp, som förenar näringspolitiken med klimat- och energiotmaningarna. Syftet är att diskutera utifrån hur Sverige och Europa kan öka konkurrenskraften och samtidigt möta dagens utmaningar och gemensamma målsättningar inom klimat- och energiområdena.

Perspektivet eko-effektiv ekonomi återspeglas till viss del i den nationella strategins inriktning. Omställning till ett mer hållbart energisystem ses som en möjlighet att bidra till en hållbar regional tillväxt och kan även användas som en drivkraft för teknik-, produkt och tjänsteutveckling. Inom strukturfondsprogrammen pågår projekt och satsningar som stödjer utvecklandet av en eko-effektiv ekonomi. I riktlinjerna för regionala strukturfondsprogram fastställs att omställningen till ett mer hållbart energisystem ska användas som drivkraft för teknik-, produkt-, och tjänsteutveckling.

I diskussionen om förnybar energi har också landsbygdernas roll tydliggjorts och uppmärksammas inom jord- och skogsbruket men också inom övrigt företagande på landsbygden. I Landsbygdsprogrammet för Sverige 2007–2013 som godkändes av Europeiska kommissionen den 28 juni 2007, finns flera olika möjligheter att stödja utvecklingen av förnybar energi.

Samtidigt ska det dock tydliggöras att klimat- och energifrågornas kraftigt ökade aktualitet inte i samma grad speglas i nationella strategin och regionalt ansvariga har i dialog med Regeringskansliet (Näringsdepartementet) efterfrågat tydligare prioritering av frågan i det regionala tillväxtarbetet. Enligt budgetpropositionen för 2010 (prop. 2009/10:1, utg.omr. 19, Regional tillväxt) är också regeringens bedömning att miljövänlig och effektiv teknik och förnybar energi ska stödja utvecklingen av ett konkurrenskraftigt näringsliv och ge möjligheter till ekonomisk

utveckling i såväl Sveriges regioner, i bl.a. gles- och landsbygder, som i andra delar av världen.

4.5.2 Hållbar utveckling inom strukturfondsprogrammen

I genomförandet av de regionala strukturfondsprogrammen beaktas samtliga tre ovan nämnda dimensioner av hållbar utveckling. Fokus ligger i programmen på jämställdhet mellan kvinnor och män, integration och mångfald samt en bättre miljö. Detta är programmens horisontella kriterier. I första hand är det vid urvalet och genomförande av projekt som påverkan kan göras för att uppnå hållbar utveckling inom de regionala strukturfondsprogrammen. Den förvaltande myndigheten främjar fortlöpande ett förhållningssätt som utvecklar arbetet med hållbar utveckling i programgenomförandets olika delar, till exempel rörande information om programmet, underlag för projektansökan, urvalskriterier vid bedömning av projekt och underlag för uppföljning av godkända projekt. Respektive övervakningskommitté beslutar om vilka urvalskriterier som ska gälla för programmen. I uppföljningsarbetet är indikatorsystemet av stor vikt för att följa programmens bidrag till hållbar utveckling. Där så är lämpligt är indikatorerna för antal nya jobb och antal nya företag uppdelade på kvinnor respektive män samt huruvida de berörda har utländsk bakgrund.

Nationella strukturfondsprogrammets övervakningskommitté har beslutat om urvalskriterier som är styrande för Svenska ESF-rådets beredning och godkännande av projekt för strukturfondspartnerskapens prioritering. Kriterierna Jämställdhetsintegrering och Tillgänglighet för personer med funktionsnedsättningar är obligatoriska kriterier. Vidare rymmer programmet kvantitativa målsättningar och indikatorer för projekt som syftar till att motverka diskriminering i arbetslivet och främja lika behandling samt att bidra till att underlätta för personer med utländsk bakgrund att etablera sig i arbetslivet. Dessa målsättningar ger möjlighet till projekt som har såväl ett system- och strukturpåverkande perspektiv som ett individperspektiv. Enligt det nationella strukturfondsprogrammet ska kompetensutveckling, när lämpligt, öka medvetenheten om miljöfrågor i allmänhet samt orsak och verkan av klimatförändringar i synnerhet, exempelvis

genom information och kunskap kring miljömässiga styrsystem. För närvarande är bättre miljö inte ett nationellt urvalskriterium.

4.6 Uppföljning och lärande

På nationell nivå följer regeringen upp den regionala tillväxtpolitiken inklusive den nationella strategin i samband med budgetpropositionen, årsredovisningar och avrapporteringar av uppdrag enligt regleringsbrev lämnade till myndigheter och länsstyrelser samt villkorsbeslut lämnade till regionala självstyrelseorgan och samverkansorgan. Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser och Tillväxtverket har centrala roller i det lärande arbetet och följer bl.a. löpande det regionala tillväxtarbetet.

4.6.1 Analys-, uppföljnings- och utvärderingsarbete i länen

Ett flertal olika omvärlds- och områdesanalyser genomförs i samband med framtagandet av RUP. Analyser genomförs bl.a. enligt SWOT-modellen där styrka och svaghetsfaktorer samt hot och möjligheter i länet analyseras. Arbetet genomförs både av aktörer med ansvar för regionalt tillväxtarbete och med stöd av analyser framtagna av statliga myndigheter och andra organisationer, som Sveriges kommuner och landsting (SKL).

Tillväxtverket konstaterar i uppföljningen av RUP att i samtliga län tas den ökade förändringstakten och beroendet av den globala ekonomin upp. Samtidigt är det oklart vilka slutsatser som dras av detta och tendensen är att länen har som mål att bli bättre än grannlandet i stället för att i större omfattning jämföra sig och inspireras av regioner i andra länder som de i allt högre utsträckning konkurrerar med när det gäller att attrahera såväl arbetskraft som nya kunder. Tillväxtverket anser att detta bör belysas i högre grad från nationellt håll och att RUP i större omfattning behöver beakta globaliseringen. Inom Regeringskansliet pågår arbete med en internationaliseringsstrategi med särskilt fokus på små och medelstora företag. Strategin omfattar näringspolitiken, den regionala tillväxtpolitiken och handels- och investeringsfrämjandet, enligt intentionerna i

budgetpropositionen för 2010 (prop. 2009/10:1 utg.omr. 24 Näringsliv).

Ansvar för att följa upp RUP ligger på den aktör som har det regionala tillväxtansvaret i respektive län. Drygt hälften av länen följer upp sin RUP kontinuerligt och hälften anger att de följer upp programmen årligen. I flera län har eller kommer dock inom kort arbetet med uppföljningen att förändras till följd av exempelvis ett nytt antaget program med förändrad uppföljningsform. För att följa utvecklingen inom ett antal områden i länet används i regel ett antal indikatorer kopplade till programmet. Enskilda insatser kopplade till programmen följs i de allra flesta fall upp i samband med att de avslutas. I femton län används externt stöd från konsulter eller från universitet och högskola vid uppföljningen av insatser kopplade till RUP.

4.6.2 Uppföljning och utvärdering av regionala strukturfondsprogram

Förvaltande myndighet följer upp de regionala strukturfondsprogrammets bidrag till Lissabonstrategin och till den nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013. Programmets bidrag till Lissabonstrategin följs upp via utgiftskategorier utifrån Europeiska kommissionens prioriterade områden. För samtliga projekt registreras även kopplingen till den nationella strategin. Detta möjliggör uppföljning av programmets bidrag till ovan nämnda strategier. Förvaltande myndighet har, enligt övervakningskommitténs beslut i november 2009, för avsikt att på ett liknande sätt följa upp programmets bidrag till EU:s strategi för Östersjöregionen.

För att på ett tillfredsställande sätt följa upp de regionala programmets kvantitativa mål är indikatorerna av stor vikt. Ett förväntat utfall för indikatorerna anges i projektansökan. Utvecklingen mot detta förväntade utfall följs sedan upp under projektiden.

I en Delphi-studie till dåvarande Institutet för tillväxtpolitiska studier (ITPS) 2007 från ett konsultbolag (*"How to spend it? The territorial road to a modern EU budget"*) poängteras bl.a. ordentliga satsningar på kvalitetssäkring och kontinuerliga förbättringar i de

projekt som beviljas. Detta är helt i linje med Europeiska kommissionens riktlinjer om "on-going evaluation" och följeforskning. Tanken med denna är att fortlöpande utvärdera för att säkra långsiktigt beständiga effekter i linje med Lissabonagendan och EU:s strategiska riktlinjer för tillväxt och sysselsättning. Det är i ljuset av den kritik och de brister som iakttagits och de riktlinjer om ett fortlöpande förbättringsarbete som de intensifierade satsningarna på utvärdering denna programperiod kan ses.

Utvärdering av de regionala strukturfondsprogrammen genomförs därför denna programperiod genom kontinuerlig utvärdering, så kallad följeforskning. Den genomförs på tre nivåer; projekt-, program- och genomförandesystemnivå. På projektnivå förväntas följeforskningen leda till ökad kvalitet i själva genomförandet av projekten samtidigt som den förväntas bidra med kunskap om hur programmen genomförs. På programnivå är uppgiften att följa programmets framåtskridande samt bidra till lärande. Följeforskningen av genomförandesystemet genomförs tillsammans med det nationella strukturfondsprogrammet. Detta ger möjligheter för lärande och erfarenhetsutbyte mellan regionala strukturfondsprogrammen och socialfondsprogrammet. Utöver detta genomförs också tematiska studier av programmen. Detta görs för att få en än mer heltäckande bild av vad som sker i programmen.

Uppföljnings- och utvärderingsrapporterna är föremål för diskussioner inom övervakningskommittéerna, i referensgrupper där förvaltande myndigheter och representanter för övervakningskommittéerna möts samt inom de förvaltande myndigheterna. Strukturfondspartnerskapets möten är också tillfällen där dessa diskuteras.

4.6.3 Uppföljning och utvärdering av nationellt strukturfondsprogram

Det nationella strukturfondsprogrammet är tydligare än tidigare socialfondsprogram inriktat på resultat och att nå de mål som formulerats. Särskild vikt har lagts på strategisk påverkan och att nå ut med de resultat som verksamheten åstadkommer. Att förvänta sig att ett enskilt projekt ska åstadkomma den strukturella

påverkan programmet eftersträvar är inte framkomligt. Därför har det nationella strukturfondsprogrammet valt att arbeta med olika processtöd och temagrupper. Deras uppgift kan sammanfattningsvis sägas vara att arbeta med att växla upp projektresultaten genom att stödja projekten och syntetisera deras resultat. Utvärderingsmetoden är central i detta arbete.

Det nationella strukturfondsprogrammet i Sverige har, utifrån programmets innehåll och programuppbyggnad, valt ett annat sätt att arbeta med utvärdering, lärande och återföring av resultat än de regionala strukturfondsprogrammen. Det nationella strukturfondsprogrammet har mycket starkt fokus på lärande utvärdering och strategisk påverkan. Detta ska bl.a. nås genom ett strukturerat utvärderings- och uppföljningssystem på såväl projekt- som på programnivå. Samtliga projekt i det nationella strukturfondsprogrammet kommer att ha utvärderingsresurser som en del i projektbudgeten. Utvärderingsresursen är således knuten till det enskilda projektet och ska framför allt stödja projektgenomförandet, men det är också centralt att se på utvärderingsresurserna som en strategiskt viktig del för helheten i programgenomförandet.

Utvärderingen på såväl projekt- som programnivå arbetar utifrån metoden lärande utvärdering/följeforskning med mycket starkt fokus på lärande och återföring. Utöver att säkerställa att projekten har kompetens och kapacitet i utvärdering, finns resurser i processtöden som ska arbeta med kvalitetssäkring och kunskapsuppbyggnad. Dessutom kommer temagrupperna att arbeta med att analysera och systematisera projektresultat för att åstadkomma strategisk påverkan mer långsiktigt och på en högre nivå än vad de enskilda projekten kan göra själva.

Utöver temagrupper och processtödet för lärande och strategisk påverkan, finns processtöd för projektinitering och projektutveckling i varje region i programmet. Dessutom finns två processtöd som har till syfte att stödja projekt så att programkriterierna ”Tillgänglighet” respektive ”Jämställdhetsintegrering” uppfylls. Dessa båda arbetar nationellt, men med regional organisering. Processtödet för projektutveckling är regionalt baserat och har ett vidare uppdrag som i korthet går ut på att stödja processen med att forma idéer till projekt. De ska också kunna tillhandahålla metoder för strukturerad projektplanering. Gemensamt för dessa är att de möter projekten

på ett tidigt stadium och ska hjälpa dem att nå upp till ESF-specifika krav och kvalitet i sitt genomförande.

4.6.4 Uppföljning och utvärdering inom territoriella samarbetsprogram

Utvärdering och uppföljningsarbete pågår inom de territoriella samarbetsprogrammen. Utvärdering har påbörjats i fyra av de gränsregionala programmen; Nord, Botnia-Atlantica, Sverige-Norge och Öresund-Kattegatt-Skagerrak. Inom uppföljning och lärande har Tillväxtverket, Boverket, Styrelsen för internationellt utvecklingsarbete (Sida) med inbjudan till Sveriges Kommuner och landsting (SKL) ett regeringsuppdrag om att etablera ett samarbete för att förbättra lärandet och spridningen av svenskt deltagande i samverkansprogrammen. Uppdraget genomförs inom fyra aktivitetsområden; förvaltning av program, tematiskt erfarenhetsutbyte, uppföljning och analys samt kommunikationsarenor.

5 Genomförande av nationella strategins prioriteringar

Nationella strategins prioriteringar konkretiseras i huvudsak på regional nivå i regionala utvecklingsprogram, operativa program inom ramen för regional tillväxtpolitik och den europeiska sammanhållningspolitiken men även genom nationella program och åtgärder inom sektorspolitiken. Den nationella strategins prioriteringar är Innovation och förnyelse med insatsområdet innovativa miljöer och entreprenörskap, Kompetensförsörjning och ökat arbetskraftsutbud, Tillgänglighet med insatsområdena regionförstoring och ett utvecklat informationssamhälle samt Strategiskt gränsöverskridande samarbete. Vid sidan av prioriteringarna lyfter regeringen i den nationella strategin särskilt fram de unika förhållanden som präglar de glest befolkade områdena i norra Sverige samt storstädernas förutsättningar och betydelse för regional och nationell konkurrenskraft.

Uppgifterna i detta avsnittet baseras på de nationella statliga myndigheternas återsrapporteringar enligt regleringsbrev, Tillväxtverkets uppföljning av regionala utvecklingsprogram (RUP), uppföljning av Sveriges handlingsprogram för tillväxt och sysselsättning 2009, olika regeringsbeslut, strukturfondernas programdokument och de särskilda dialogerna inför den strategiska uppföljningen. Exempel på projekt inom respektive insatsområde har valts ut av regionalt tillväxtansvariga i länen och ingår i rapporten "Från nationell strategi till regional handling" som genomförts av ett konsultbolag på uppdrag av Regeringskansliet.

5.1 Politiska förändringar med generell påverkan

Genomförandet av den nationella strategin, det regionala tillväxtarbetet och handlingsutrymmet för detta påverkas i mycket

hög utsträckning av beslut som fattas inom andra områden än enbart av beslut inom ramen för regional tillväxtpolitik. Prioriteringarna i den nationella strategin är i huvudsak hemmahörande i andra utgifts- och politikområden.

Sedan den nationella strategin utarbetades har politiken utvecklats på flera områden. Nedan presenteras förändringar i den nationella politiken som har generell bäring på genomförandet av nationella strategin. Utöver dessa redogörs för politiska beslut under varje insatsområde som har mer direkt inverkan på respektive prioritering.

EU:s strategi för Östersjöregionen

För att stärka och fokusera närområdessamarbetet tog regeringen initiativ till att Europeiska rådet i december 2007 gav Europeiska kommissionen i uppdrag att till juni 2009 utarbeta en EU-strategi för Östersjöregionen. Kommissionen överlämnade ett förslag till strategi jämte en åtgärdsplan för att uppnå strategins mål. EU:s strategi för Östersjöregionen utgör ett första exempel på en makroregional strategi för en del av EU med gemensamma territoriella förutsättningar och utmaningar.

Den 30 oktober 2009 antog Europeiska rådet EU:s strategi för Östersjöregionen och makroregionala strategier som en ny arbetsmetod inom EU för en bättre integration av unionen. Strategin för Östersjöregionen identifierar specifika utmaningar som är gemensamma för regionen och föreslår ett tvärssektoriellt angreppssätt i samverkan mellan de åtta östersjöländer som är medlemmar i EU. Strategin identifierar fyra områden – miljö, tillväxt, attraktivitet och tillgänglighet samt säkerhet – där man kan finna ett mervärde i ett fördjupat samarbete på makroregional nivå. Åtgärdsplanen föreslår vidare en rad konkreta åtgärder för att fördjupa samarbetet i regionen som mer effektivt utnyttjar de gemensamma resurser och den gemensamma lagstiftning som EU-medlemskapet innebär. Åtgärdsplanen ska vara rullande och uppdateras regelbundet och blir därmed en ny viktig referenspunkt för samarbete i Östersjöregionen mellan såväl nationell som regional och lokal nivå som alla aktörer måste förhålla sig till. En fortsatt god förankring av, och möjligheter för inflytande på och deltagande i, genomförandet och uppdateringen av åtgärdsplanen är därför av stor vikt.

EU:s strategi för Östersjöregionen ska genomföras inom ramen för befintliga institutioner och existerande budgetmedel. Strategin har som målsättning att använda befintliga EU-medel på ett mer effektivt och samordnat sätt bl.a. genom att förbättra koordineringen av existerande EU-program. Arbetssättet stärker såväl det mellanstatliga samarbetet i regionen och tar regional hänsyn samtidigt som EU får en central roll bl.a. genom Europeiska kommissionens uppgifter att koordinera och följa upp genomförandet.

En sammanhållen klimat och energipolitik

Politiken inom klimat och energiområdet har under senare år genomgått omfattande förändring. Riksdagen har i juni 2009 fattat beslut med anledning av propositionerna En sammanhållen klimat- och energipolitik, Energi (prop. 2008/09:163, bet. 2008/09:NU25, rskr. 2008/09:301) och En sammanhållen klimat- och energipolitik, Klimat (prop. 2008/09:162, bet. 2008/09:MJU28, rskr. 2008/08:300). Den svenska energipolitiken syftar till att förena ekologisk hållbarhet, konkurrenskraft och försörjningstrygghet. Propositionerna föreslog ett mål på 40 procent för Sveriges utsläppsminskningar av växthusgaser och ett samlat åtgärdsprogram för att uppnå målet. Handlingsplaner för en fossiloberoende transportsektor, främjande av förnybar energi och energieffektivisering föreslogs. Den senare innefattar åtgärder för att förstärka det regionala och lokala energi- och klimatarbetet. Regeringen har tidigare avvecklat omfattande investeringsbidrag till befintlig teknik och i stället förstärkt insatserna för utveckling av ny energiteknik. Specifikt ska forskning och innovation inom energiområdet bidra till att bygga upp den kunskap och kompetens som behövs för att möjliggöra en omställning till ett långsiktigt hållbart energisystem i Sverige, samt till att utveckla teknik och tjänster som kan kommersialiseras i Sverige eller på andra marknader.

Den energipolitiska propositionen Prövning av vindkraft (prop. 2008/09:146) med förslag till ändringar som syftar till att underlätta utbyggnaden av vindkraft antogs av riksdagen i maj 2009 (bet. 2008/09:MJU27, rskr. 2008/09:258). I många län är utbyggnad av vindkraftverk högt på dagordningen för att bidra till

en hållbar tillväxt, både ur ett energiperspektiv men också ur ett näringslivs- och sysselsättningsfrämjande perspektiv.

En stor del av det arbete som regeringen föreslagit och beslutat om inom klimat- och energipolitiken bedrivs på regional och lokal nivå. Samtliga länsstyrelser har bl.a. haft i uppdrag att utarbeta regionala klimat- och energistrategier i syfte att minska utsläppen av växthusgaser, främja energiomställningen, öka andelen förnybar energi samt främja energieffektivisering och effektivare transportsystem. Synergier med andra relevanta regionala program och planer som exempelvis RUP ska tillvaratas i arbetet.

Regional samhällsorganisation och förvaltningspolitik

I budgetpropositionen för 2010 (2009/10:1 utg.omr 1 Rikets styrelse) redogör regeringen för sin avsikt att lämna en proposition till riksdagen i mars 2010 med lagförslag om att försöksverksamheten med ändrad regional ansvarsfördelning bör göras permanent för Skåne och Västra Götalands län. Verksamheten föreslås att även omfatta Hallands och Gotlands län. Den nya lagen föreslås träda i kraft den 1 januari 2011.

Nationella myndigheter har tillsammans med länsstyrelser och samverkans- eller självstyrelseorgan en central roll i det regionala tillväxtarbetet. För att den statliga regionala förvaltningens utformning ska bli tydligare, mer samordnad och ändamålsenlig har regeringen 2009 tillsatt en särskild utredare för att genomföra en "översyn av statlig regional förvaltning m.m." (dir. 2009:62) Utredaren ska lämna förslag på hur den statliga regionala förvaltningen kan bli tydligare, mer samordnad och ändamålsenlig. Förslaget ska innebära förbättrade förutsättningar för dels statlig samordning, dels samordningen mellan staten och den kommunala nivån. Översynen omfattar såväl länsstyrelseorganisationen som hur länsstyrelsens uppgift att, inom myndighetens ansvarsområde, samordna olika samhällsintressen och statliga myndigheters insatser i länet ska vidareutvecklas och stärkas. Uppdraget ska redovisas senast den 15 december 2012.

Balanserad sektorisering och effektiv förvaltningsstruktur

Förvaltningspolitiska initiativ har tagits för en mer samlad förvaltningsstruktur inom politikområden med strategisk betydelse för hållbar nationell och regional tillväxt. En utgångspunkt är att bidra till en tydligare och effektiviserad myndighetsstruktur och klargöra vad som bör vara offentliga åtaganden. Den tvärsektoriella styrningen ska utvecklas som ett led i att effektivisera myndighetsstyrningen och styrningen av den statliga verksamheten. Den 1 april 2009 bildades två nya myndigheter inom näringspolitiken och den regionala tillväxtpolitiken, Tillväxtverket och Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser (Tillväxtanalys). Tillväxtverket har bl.a. till uppgift att utveckla och genomföra insatser för stärkt utvecklingskraft i såväl gles- och landsbygder, små och medelstora städer som i storstadsområden. Tillväxtanalys ska utifrån olika perspektiv utvärdera, analysera och redovisa effekter av statens åtgärder för hållbar tillväxt, konkurrenskraft och regioners utvecklingskraft i hela landet.

5.2 Innovation och förnyelse

Förutsättningarna för hållbar tillväxt handlar alltmer om förmågan till kreativitet och nytänkande vilket främjas genom öppenhet, tolerans och mångfald. Den lokala, regionala och nationella nivån behöver därför skapa miljöer som behåller och lockar till sig individer som bidrar till detta. Innovativa miljöer och entreprenörskap utgör de två insatsområdena inom Innovation och förnyelse.

5.2.1 Innovativa miljöer

Det svenska innovationssystemet rankas högt i flera innovationsmätningar. I European Innovation Scoreboard 2008 ligger Sverige i topp, väl över genomsnittet i EU. Styrkorna återfinns bl.a. i investeringsnivå och förmågan att skapa förutsättningar för innovationer. Det finns dock vissa brister, främst vad gäller förmågan att kommersialisera och nyttiggöra forskningsresultat. Tillväxten i det svenska innovationssystemet är också lägre än i ett flertal andra länder. Det svenska näringslivet investerar i ett internationellt perspektiv betydande resurser på forskning och utveckling. År 2008 beräknas företag i Sverige med minst 50 anställda investera motsvarande 2,86

procent av BNP i FoU. Sveriges offentliga investeringar i FoU beräknas uppgå till 1 procent av BNP 2009, vilket är väl över den gemensamma målsättningen inom EU.

Insatser för att främja innovativa miljöer

Riksdagen beslutade 2009 med anledning av en ny forsknings- och innovationsproposition, Ett lyft för forskning och innovation, (prop. 2008/09:50, bet. 2008/09:UbU4, rskr. 2008/09:160). Propositionen innehåller flera insatser som ska bidra till bättre förutsättningar för forskningsbaserad innovation, ökad kommersialisering och nyttiggörande av forskningsresultat. I propositionen föreslår regeringen bl.a. inrättande av innovationskontor med särskilt stöd vid några universitet och högskolor för ett bättre fungerande innovationssystem. Innovationskontoren ska utgöra stöd för forskare som uppnått eller närmar sig ett forskningsgenombrott och vilkas forskning bedöms kunna kommersialiseras. Högskolelagen (1992:1434) har också ändrats för att forskning vid universitet och högskolor i högre grad ska komma näringslivet och samhället till gagn.

I ovan nämnda forsknings- och innovationsproposition har regeringen vidare gjort bedömningen att det regionala tillväxtarbetet bör hitta former för ett fortsatt arbete med att utveckla samspelet med den nationella forsknings- och innovationspolitiken. Samspelet mellan ramprogram och strukturfonder inom nuvarande programperiod bör utvecklas samtidigt som programmens olika målsättningar respekteras. I budgetpropositionen för 2010 (2009/10:1, utg.omr. 19 Regional tillväxt) framkommer, att i syfte att ta vara på de samlade resurserna som finns på olika nivåer pågår dialog med regionala aktörer och berörda centrala myndigheter om hur ett strategiskt arbete med forsknings- och innovationsfrågor på regional nivå bör utvecklas. Globaliseringsrådets slutrapport och arbetet med kommande rapporter inom EU med Innovation Act och OECD:s innovationsstrategi påverkar också det svenska arbetet med att utveckla regionala innovationsmiljöer.

Regeringen har beslutat¹⁹ om en satsning för att öka antalet samverkansmiljöer som stimulerar kommersialisering av innovationer inom hälso- och sjukvården. Inom samverkansmiljöerna ska man arbeta aktivt med personer som är verksamma inom hälso- och sjukvården i kommuner och landsting, men också anställda hos privata vårdgivare eller de som driver eget företag inom vården. Verket för innovationsforskning (Vinnova) genomför dessa insatser på regeringens uppdrag. Regeringen arbetar även aktivt för att främja internationalisering och export av svensk vård och omsorg. Det innefattar bl.a. att definiera varumärket "svensk vård och omsorg" samt ta fram marknadsföringsmaterial. Sveriges exportråd genomför uppdraget i samråd med andra aktörer.

En handlingsplan för kulturella och kreativa näringar har antagits²⁰ av regeringen 2009 för att utveckla dessa näringar både som exportfaktor och som attraktionskraft för utländska investeringar. I handlingsplanen föreslår regeringen bl.a. satsning på inkubatorer för näringen samt nyttjande av design för att bidra till innovationer inom såväl offentlig som privat sektor.

Flera statliga myndigheter arbetar för att främja innovativa miljöer. Några exempel ges nedan.

Verket för innovationssystem (Vinnova) arbetar aktivt med stöd till forskning och utveckling av effektiva innovationssystem. Vinnova driver bl.a. Nyckelaktörsprogrammet som ska bidra till att stärka högskolans roll som motor för förnyelse och utveckling av näringsliv och samhälle. Därtill medverkar myndigheten också i den nationella strategins analysgrupp under ledning av Näringsdepartementet

Statens energimyndighet ger bl.a. stöd till forskning och utveckling av energiteknik, demonstrations- och pilotanläggningar, stödjer och för fram forskningsresultat och bärkraftiga affärsidéer till kommersialisering och affärsutveckling och deltar i Statens jordbruksverks forsknings- och utvecklingsverksamhet.

Naturvårdsverket bidrar till att stärka innovativa miljöer genom myndighetens samverkansprojekt om utbildning för personal i

¹⁹ Regeringsbeslut 2008-11-13, dnr N2008/7291/FIN, Uppdrag till Verket för innovationssystem, Vinnova, att genomföra en satsning med syfte att öka antalet samverkansmiljöer som stimulerar kommersialisering av innovationer inom hälso- och sjukvården.

²⁰ Regeringsbeslut 2009-09-17, dnr N2009/6120/ENT, Handlingsplan för kulturella och kreativa näringar.

syfte att knyta miljö- och hållbarhetsfrågor samt innovationsfrågor närmare varandra.

Regionalt tillväxtarbete för innovativa miljöer

Innovativa miljöer får stort utrymme i regionala utvecklings- och strukturfondsprogram samt i fördelningen av regionala projektmedel. Definitionen av begreppet innovativa miljöer är omfattande och insatserna i vissa fall svåra att kategorisera, många gånger avser satsningar också främjandet av entreprenörskap.

Nätverk av företag ses allt mer som en möjlig samarbetspartner av akademien och andra offentliga aktörer för att driva utvecklingsfrågor av gemensamt intresse. Under de senaste 10–15 åren har olika generella stödfunktioner utvecklats för att öka det kommersiella utbytet av den kunskap och kompetens som byggs upp inom högskolorna. Det krävs ofta kompletterande system och strukturer som utgår från de specifika utvecklingsbehov som finns i en viss bransch eller i grupper av företag. Särskilt gäller det för att nå ut till mindre och medelstora företag som inte har naturliga ingångar till högskolorna, något som också poängterades av företrädare för länen i dialogerna inför den strategiska uppföljningen.

De regionala strukturfondsprogrammen främjar samarbetet mellan FoU, näringsliv och offentlig sektor och stimulerar internationellt kunskapsutbyte. De främjar företags förmåga att utveckla nya produkter. I vissa projekt utvecklas speciella metoder och strukturer för att lätt kunna föra ut kunskap och kompetens till små och medelstora industri- och tillverkningsföretag. Flera av dessa företag har sällan haft någon kontakt med forskningsaktörer som högskolor och universitet. Programmen verkar också för att ta tillvara naturmiljöer, kultur och kulturarv i utvecklingen av innovativa miljöer.

Inom strukturfondsprogrammen finns ett flertal projekt som syftar till att få fram och värdera innovativa idéer och driva fram dem till en eventuell kommersialisering. Utvärderingar av de regionala strukturfondsprogrammen lyfter bl.a. fram sjukvårdsinriktade projekt som exempel på hur man kan arbeta fram lösningar som ofta är enkla förbättringar och inte särskilt kostsamma förändringar. Samtidigt konstateras svårigheter att leda förslag vidare till kommersialisering p.g.a. svag entreprenörskultur

inom vården. Med hänsyn till EU-regler kan det vara en besvärande och omdömeskrävande uppgift att bedöma hur långt man kan gå i engagemanget för en särskild idé/produkt utan att gynna ett enskilt företag.

Självstyrelse- och samverkansorgan är ofta engagerade i att utveckla och förtäta innovativa miljöer genom projekt och strategiska allianser samt att agera processledare och driva programplaneringsarbete. Frågor om framtida energiförsörjning och behovet av att försöka begränsa klimatförändringen ger potential att utveckla innovativa lösningar och nya affärsmöjligheter. Energiteknik, miljöteknik och vindkraftverk lyfts särskilt fram. Som stöd i sitt arbete har några regioner utvecklat särskilda strategier för hur innovation och forskning ska bedrivas i länet. Vikten av regeringens fortsatta fokus och stöd inom detta område framhölls av representanterna från länen i dialogerna inför den strategiska uppföljningen.

Projektexempel inom innovativa miljöer

Ansvariga för det regionala tillväxtarbetet i länen har valt ut projekt inom innovativa miljöer som exempel på tillväxtarbetet. Dessa kan grovt delas in i tre grupper; Innovativa miljöer över sektors- och/eller länsgränser, Innovativa miljöer uppbyggda kring en specifik sektor samt Utveckling av innovationssupport. I den första gruppen är arbetet redan från start strategiskt planerat och utformat utifrån ett sektors- och/eller länsövergripande perspektiv medan projekten i den andra gruppen huvudsakligen drivs med stöd från ett län och med fokus på en sektor. I det senare fallet förekommer det dock att enskilda aktörer deltar i projektet men med en geografisk placering utanför länet (eller de berörda länen). Den sista gruppen består av projekt som syftar till att främja utveckling av nya innovativa företag eller till att stödja redan befintliga företags innovationsförmåga.

Gemensamt för projekten är att delvis nya nätverk har upprättats mellan aktörer för att bättre kunna tillgodose målgruppens behov. De innovativa miljöerna framträder i dessa fall i form av virtuella organisationsöverskridande miljöer där specifika kompetenser kring innovationsutveckling har samlats.

Robotdalen är ett exempel på utveckling av innovativa miljöer över sektors- och/eller länsgränser.

Projekt: Robotdalen

Projektägare: Mälardalens högskola

Budget: ca 74 miljoner kronor (8,2 miljoner euro) varav ERUF ca 25 miljoner kronor (2,8 miljoner euro)

Genomförande: 2009-01 – 2010-12

Huvudsaklig målgrupp: Högskolorna och tillverkningsindustrin samt andra företag och företagare inom industri, logistik och transporter samt vård och omsorg med intresse för robotar och robotbaserad automation. Fokus på både stora och små företag.

Finansiärer: Vinnova, Regionförbundet Örebro, Länsstyrelsen i Örebro, Örebro kommun, Laxå kommun, Regionförbundet Sörmland, Länsstyrelsen Västmanland, Landstinget Västmanland, Västerås stad, Regionförbundet Uppsala, Uppsala universitet, Örebro Universitet, Mälardalens högskola, EU:s regionala utvecklingsfond

Hela Robotdalen bygger på tillverkningsindustrins behov av robotbaserad automation samt framtidens robotar inom industri, logistik och transporter samt vård och omsorg. Innovationssystemet har sedan start fått stöd från Vinnova och har efter utvärderingar kvalificerat sig för fortsatt stöd nationellt och regionalt. Ungefär 70–80 procent av projektets budget går in i forsknings- och utvecklingsprojekt.

Projektet har en operativ ledning med koordinatörer som är spridda geografiskt, en ansvarig i varje län. Den operativa ledningen fokuserar på kommersialiserbarheten även inom forskningen. Organisationens har arbetat med över 200 företag och projektets resultat mäts i termer av tillväxt, nya jobb, företag och investeringar.

Basen i Robotdalen har varit projektet ”Robot till tusen” som framför allt är inriktat mot små och medelstora företag. Till en mindre kostnad erbjuder sig Robotdalen att gå igenom verksamheten för att se om en robot kan öka produktiviteten och om investeringen skulle vara lönsam. I arbetet involveras studenter som skriver examensarbetet under handledning av forskare. Under perioden 2004–2008 har närmare 150 förstudier genomförts varav cirka 50 procent av företagen har valt att gå vidare och investera. Totalt beräknas dessa investeringar uppgå till cirka 200 miljoner kronor (cirka 22 miljoner euro). Om det inte finns färdiga lösningar på marknaden fångas behoven upp inom innovationssystemet och nya konceptprojekt/produktutvecklingsprojekt skapas som sedan kan knoppas av. I vissa fall krävs mer kunskap och då kan Robotdalen initiera nya strategiska forskningsprojekt. Varumärket Robotdalen och de resultat som projektet har levererat används även av forskare för att söka kompletterande finansiering från EU:s sjunde ramprogram.

En svensk modell för ren tillväxt är ett exempel på utvecklingen av innovativa miljöer koncentrerade till en sektor:

Projekt: En svensk modell för ren tillväxt

Projektägare: Region Skåne

Budget: ca 28 miljoner kronor (3 miljoner euro) varav ERUF ca 14 miljoner kronor (1,6 miljoner euro)

Genomförande: 2007-10 – 2010-09

Huvudsaklig målgrupp: Stora och små miljöteknikföretag, högsolor och offentlig sektor

Finansiärer: Tillväxtverket, Region Skåne, Helsingborg stad, Malmö stad, Länsstyrelsen i Skåne, Malmö högskola, Lomma kommun, Höörs kommun, Trelleborg kommun, Klippans kommun, Hållbar utveckling Skåne, Kommunförbundet Skåne/Energikontoret Skåne, Sustainable Business Hub, Malmö högskola, EU:s regionala utvecklingsfond

Syftet med projektet är att utveckla och etablera ett sammanhängande system som utvecklar ny kunskap och nya produkter inom miljöteknik, främjar tillkomsten av nya miljöföretag, ökar tillväxt av befintliga företag inom miljöteknik samt främjar och utvecklar en miljö som attraherar företag, investeringar och forskningsresurser.

I projektet arbetar Sweden CleanTech Incubators med att stimulera till nyföretagande inom miljöteknikområdet. För att främja befintliga företags affärsmöjligheter och export arbetar Sustainable Business Hub med att utveckla kluster för försäljning av svenska systemlösningar inom miljöteknik. Forskningsarbeten har även upprättats med Lunds Tekniska högskola, Malmö Högskola och SLU/Alnarp. Mixen av kompetenser, den organisatoriska uppbyggnaden i projektet och flexibiliteten i arbetet har varit viktiga framgångsfaktorer.

Exportfrågor är en viktig del i projektet. Små och medelstora företag har grupperats i nätverk som har möjlighet att leverera som ett storföretag. Dessa grupperingar kan sedan marknadsföras på olika exportmarknader. Invest in Skåne har också engagerats i projektet för att främja utländska investeringar i regionen inom miljöteknik.

Projektet ökar företagens konkurrenskraft genom att stimulera kommuner att göra miljöstrategiska inköp. Miljöteknikföretagen är ofta små och en order från en kommun kan betyda mycket. I denna del av projektet ingår att utveckla kunskap kring hur kommunerna kan arbeta med offentlig upphandling inom t.ex. el och energieffektiva produkter; byggande och boende; fordon och transporttjänster och kemikalier.

5.2.2 Entreprenörskap

Insatsområdet Entreprenörskap tar sin utgångspunkt i behovet av att bevara och utveckla ett internationellt konkurrenskraftigt näringsliv. Målsättningen är fler nya företag, fler växande företag och att Sverige ska bli ett av världens bästa länder att starta och driva företag i. Både på nationell och regional nivå ses

omställningsarbetet till ett mer hållbart energisystem som en ny grund för teknik-, produkt och tjänsteutveckling och i förlängningen ökat nyföretagande, sysselsättning och exportmöjligheter.

I jämförelse med andra OECD-länder har Sverige en relativt låg andel företagare i arbetskraften och relativt låga eller genomsnittliga värden avseende nyföretagandet. Sverige förefaller dock ha ungefär lika många snabbväxande nya företag, s.k. gaseller, som i andra jämförbara länder och bland de företag som startas så överlever en förhållandevis hög andel jämfört med i andra länder.²¹

Det svenska företagandet består till cirka 99,2 procent av små företag med 0–49 anställda, varav 74 procent är enmansföretag. Dessa företag sysselsätter närmare 1,6 miljoner personer, motsvarande 53 procent av den privata sysselsättningen och drygt en tredjedel av den totala sysselsättningen.

Efter en trendmässig ökning från 2003 av antalet nystartade företag, till stor del tack vare att allt fler kvinnor och personer med utländsk bakgrund startade företag, har lågkonjunkturen och osäkerheten i finanskrisens spår troligen påverkat nyföretagandet. Under 2008 startade 57 801 företag, vilket är 1 procent färre än under 2007. En tredjedel av de nya företagen startades inom branschgruppen företagstjänster, till exempel konsulttjänster, och en dryg fjärdedel inom personliga tjänster, så som media/kultur, rekreations- och vårdföretag. Preliminär statistik från Tillväxtanalys visar en minskning med sex procent för första halvåret 2009 jämfört med första halvåret 2008.

Enligt Verket för näringslivsutveckling (Nuteks) årsbok 2009 finns det starkaste entreprenörskapsklimatet i Stockholms län, som har den högsta andelen unga med en positiv inställning till företagande och det största antalet nystartade företag i förhållande till befolkningen. Även Gotland, Skåne och Jämtland kan sägas ha ett bra entreprenörskapsklimat. Län med lägst andel befolkning positiva till företagande, och med ett lågt nyföretagande i förhållande till befolkning, är Blekinge, Jönköping och Örebro län. Enligt Nuteks "Entreprenörskapsbarometer 2008" är intresset bland unga för eget företagande relativt stort och växer. 74 procent angav att de kan tänka sig att bli företagare, medan 38 procent föredrar att vara företagare framför att vara anställd. Män har en mer positiv inställning än kvinnor och en större andel unga som är

²¹ Sveriges företagande och konkurrenskraft – Internationell benchmarking, Ds 2007:37, 2007.

födda utomlands vill hellre vara företagare än anställda jämfört med unga födda i Sverige.

Insatser för att främja entreprenörskap

Under de senaste åren har regeringen beslutat om över ett hundra åtgärder för att underlätta företagande och för att främja näringsverksamhet samt genomfört förändringar som i hög grad påverkar förutsättningar för entreprenörskap och regionalt tillväxtarbete. Nedan presenteras några satsningar som regeringen gör för att främja entreprenörskap. Utöver dessa genomförs också insatser för att främja företagandet bland personer med utländsk bakgrund, finansiering av marknadskompletterande kapitalförsörjningsinsatser till små och medelstora företag, finansiering av produktutveckling, privata företagsinkubatorer, kooperativt företagande, turistfrågor och turiststatistik.

En proposition för utveckling, samordning och effektivisering av statens finansierings-, innovations- och rådgivningstjänster för företagande är under utarbetande. Andra åtgärder syftar till att underlätta övergången från anställning till företagande. En viktig del är det strategiska arbetet för att minska regelverket och de administrativa bördorna för företagen där regeringen tillsatt²² ett Regelråd med uppdrag att granska utformning av förslag till nya eller ändrade regler som kan få effekter för företag.

Vidare pågår ett arbete inom Regeringskansliet för att ta fram en internationaliseringsstrategi med särskilt fokus på att stärka små och medelstora företags möjligheter att växa och verka på den globala marknaden. Strategin ska omfatta regional tillväxtpolitik, näringspolitik, handels- och investeringsfrämjande. Avsikten är att strategins förslag till insatser och åtgärder ska vara definierade i början av 2010.

Strategi för entreprenörskap inom utbildningsområdet

I maj 2009 presenterade regeringen en strategi för entreprenörskap inom utbildningsområdet. För närvarande planeras omfattande reformer av såväl av skolan som den högre utbildningen. Strategin

²² Regeringsbeslut 15 maj 2008, Kommittédirektiv (dir. 2008:57), Regelrådet – ett råd för granskning av nya och ändrade regler som påverkar företagens regelbörda.

innehåller elva konkreta åtgärder för att stimulera att entreprenörskap genomsyrar utbildningen. Exempelvis lyfts entreprenörskap fram i styrdokumentet för gymnasieskolan och större möjligheter till fördjupning i entreprenörskap och företagande ska ges inom gymnasieskolan. Regeringen avser även att genomföra en riktad satsning vid minst två lärosäten för att åstadkomma svenska spetsutbildningar inom entreprenörskap och innovation. Högskoleverket fått i uppdrag²³ av regeringen att kartlägga hur universitet och högskolor arbetar med entreprenörskapsrelaterade frågor inom sina respektive verksamheter.

Entreprenörskap inom vård och omsorg

Regeringen har tagit initiativ till ett antal reformer som ökar valfriheten för användare av vård och omsorg. Små och medelstora företag ges möjlighet att öka sitt utbud och etablera sig på nya marknader inom välfärdsområdet. I oktober 2008 överlämnades propositionen Lag om valfrihetssystem (prop. 2008/09:29) till riksdagen. Riksdagen antog regeringens lagförslag (bet. 2008/09:SoU5, rskr. 2008/09:61) och lagen (2008:962) om valfrihetssystem (LOV) trädde i kraft den 1 januari 2009. LOV innebär att landsting och kommuner kan välja att införa ett system där patienter och brukare själva får välja vårdgivare eller utförare. Det innebär att det blir fri etablering för vård och omsorgsgivare om de når upp till de krav som kommuner och landsting ställer. Vidare har apoteksmarknaden omreglerats, Omreglering av apoteksmarknaden (Prop. 2008/09:145, bet. 2008/09:SoU21, rskr. 2008/09:226), vilket innebär att små entreprenörer erbjuds möjlighet att bedriva apoteksverksamhet, men också att sälja vissa receptfria läkemedel utanför apoteken. Regeringen har även avsatt medel för särskild anpassad information och rådgivning till nya företagare inom vård och omsorg.

²³ Regeringsbeslut 2008-11-06, dnr U2008/7258/UH, Uppdrag till Högskoleverket gällande kartläggning av utbildning inom entreprenörskap och innovation.

Kulturella och kreativa näringar

Som tidigare nämnts under avsnittet om innovativa miljöer, har regeringen tagit fram en handlingsplan för arbetet med kulturella och kreativa näringar. Syftet är att skapa goda förutsättningar för entreprenörer samt potentiella och befintliga företagare inom kulturella och kreativa näringar att utveckla sina affärsidéer och företagande. De insatser som utformas inom ramen för handlingsplanen ska utgå ifrån de kulturella och kreativa entreprenörernas behov och möjligheter. Satsningen omfattar 73 miljoner kronor under 2009–2012. Alla uppdrag i handlingsplanen ska i möjligaste mån och beroende på typ av insats, ske i kontakt med berörda nationella, regionala och lokala aktörer.

Främja kvinnors företagande

Regeringen har antagit en strategi för jämställdhet på arbetsmarknaden och i näringslivet (skr. 2008/09:198). Arbetet inriktas på att motverka könsuppdelningen på arbetsmarknaden och i näringslivet, att främja jämställda villkor för entreprenörskap samt att uppnå ett jämställt deltagande i arbetslivet och jämställda arbetslivsvillkor. Det kan i huvudsak förverkligas inom ramen för generella insatser som genomförs inom berörda politikområden.

Regeringen satsar 100 miljoner kronor per år 2007–2010 för att främja kvinnors företagande. Från dessa tilldelas Tillväxtverket medel för att på regional och lokal nivå driva program med syfte att fler kvinnor ska starta nya, livskraftiga företag eller förvärva företag samt att fler företag som drivs av kvinnor utvecklas och växer. Vinnova tilldelas medel för att bedriva forskning kring kvinnors företagande. Satsning omfattar även ett ambassadörsprogram för kvinnors företagande.

Nationella myndigheters arbete för entreprenörskap

Många nationella myndigheter genomför insatser för att främja entreprenörskap. Ett exempel är den nya tjänsten Nystartskontor, ett samarbete mellan Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Tillväxtverket och Skatteverket, som etableras i olika delar av Sverige där deltagande myndigheterna tillhandahåller individuellt

anpassad vägledning och service inom området starta och driva företag.

Tillväxtverket genomför regeringens treåriga program för att främja kvinnors företagande, de driver också programmen Produktutvecklingsprogrammet, Handlingsprogram för entreprenörskap och förnyelse i vård och omsorg, Miljödrivna marknader, Regionala klusterprogram samt Program för lokalt och regionalt tillväxtarbete. Tillväxtverket har också ett sektorsövergripande ansvar för miljömålsarbetet i näringslivet.

Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan samarbetar med Socialstyrelsen och Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) för att skapa förutsättningar för fler sociala företag med mål att integrera människor som har svårighet att få jobb på arbetsmarknaden, som arbetstagare och företagare. Sociala företag skapar delaktighet för medarbetarna genom ägande, anställning, avtal eller andra former av kontrakt. Företagen är organisatoriskt fristående från offentlig verksamhet.

Ett stort samverkansprojekt mellan kulturmyndigheterna och Tillväxtverket är arbetsgruppen Kultur, kulturarv och idrott som avser att ligga till grund för ett utvecklat entreprenörskap och företagande. Rapporterna från kulturmyndigheterna visar att samarbetet mellan sektorsmyndigheterna är väl utvecklat, bl.a. har Krus-projektet (Kulturen i regionala utvecklingsstrategier) resulterat i ny kunskap om kulturområdets villkor inom den regionala tillväxtpolitiken.

Statens jordbruksverk förstärker sin kompetens kring företagande och entreprenörskap genom inrättandet av projektet Team företagande på verket. Livsmedelsstrategins mål att skapa tillväxt och sysselsättning på landsbygden är ytterligare ett exempel liksom verkets samarbete med internationella högskolan i Jönköping med syfte att få fram vetenskapliga resultat av tillväxtinriktade stödsåtgärder på landsbygdsföretagande.

Statens energimyndighet medfinansierar projekt, ger stöd till att kommersialisera och affärsutveckla bärkraftiga idéer samt driver projekt som syftar till hållbar utveckling i kommunerna.

Regionalt tillväxtarbete för entreprenörskap

Enligt Tillväxtverkets uppföljning av RUP uppger samtliga ansvariga aktörer för regionalt tillväxtarbete i länen att

insatsområdet entreprenörskap är det mest angelägna området av den nationella strategins prioriteringar. Överlag ska ett ökat entreprenöriellt perspektiv uppnås genom att implementera entreprenörskap i utbildningsväsendet där entreprenörskapsperspektivet löpande ska finnas med från förskola till högskola. Många län betonar också vikten av att stimulera kontakterna mellan skola och näringsliv. Andra insatser avser främjande av företagsnätverk och mötesplatser samt att skapa tätare kontakter eller arenor mellan offentlig och privat sektor. Entreprenörskap bör även föras in i offentlig sektor i högre utsträckning. Insatser för att förbättra företagsklimatet och då särskilt attityderna till företagandet, prioriteras av flera län.

Precis som inom innovativa miljöer framhölls i dialogerna inför den strategiska uppföljningen länens satsningar på klimat och energiarbetet inom ramen för entreprenörskap och vikten av fortsatt stöd i detta.

Länsstyrelserna agerar ofta som stöd till eller genomför insatser för att förbättra förutsättningarna för företag och företagande. Bredden i länsstyrelsernas verksamhet märks i insatserna, som kan rikta sig mot livsmedelsindustrin och lantbrukssektorn, utbyggnad av vindkraft, naturskydd, kvinnors företagande, miljöteknik, stöd till kommersiell service, medverkan i nationella arbetsgrupper m.m.

Insatser inom de regionala strukturfonderna bidrar bl.a. till att främja utvecklingen av en gynnsam kultur för entreprenörskap och företagande, att underlätta nyföretagande, öka det internationella affärsutbytet och stödja företagets kapitalförsörjning där marknaden inte fungerar tillfredsställande. Utvecklingen av strategiska samverkansformer mellan företag är prioriterat. Samtliga regionala strukturfondsprogram arbetar med entreprenörskap, det är också till entreprenörskap som flest projekt och mest medel totalt beviljas.

Europeiska kommissionen uppmuntrar medlemsländerna att använda instrument som går ifrån bidrag till företag och istället använder återbetalningsbara finansiella instrument såsom ägarkapital, kreditgarantier och mikrolån. Utöver en holdingfondslösning öppnar strukturfondsregelverket upp för lösningar där man inom ramen för programmen genomför utlysningar direkt till finansieringsaktörer. Inom ramen för de åtta regionala strukturfondsprogrammen genomförs projekt som ger stöd till finansieringsaktörer för kapitalförsörjning till små och medelstora företag. Syftet är att erbjuda marknadskompletterande finansiella

instrument inom ramen för strukturfondsprogrammen. Medlen i satsningarna är revolverande och kan återanvändas under och efter programperiodens slut. Strukturfondsmedel utgör grunden för finansieringen men minst lika mycket nationell offentlig medfinansiering krävs samt därtill privat finansiering. Via dessa projekt tillförs marknaden riskkapital med en summa på ca 2 miljarder kronor.

Projektexempel inom entreprenörskap

Projekt som valts ut från länen berör i huvudsak entreprenörsklimat och attityder, rådgivning och affärsutveckling, kluster och branschutveckling. Den kreativa sektorn förekommer i flera fall i nomineringarna, vilket kan tolkas som att de fått stor uppmärksamhet i det regionala tillväxtarbetet. Det rör bl.a. utveckling av turism och utvecklingen av den digitala kreativa industrin i Blekinge och musikbranschen i Dalarna.

För företag i tidiga skeden eller med en verksamhet av mindre omfattning är delar av rådgivnings- och affärsutvecklingsinsatser ofta offentligt finansierade. Det finns många aktörer som riktar sig till dessa företag varav det statliga bolaget ALMI Företagspartner AB är en huvudaktör. I flera län genomförs insatser för att öka samordningen mellan leverantörerna av de olika rådgivningstjänsterna för att förbättra effektiviteten i systemet till fördel för de företag i behov av rådgivnings- och affärsutvecklingstjänster. Målgruppsanpassade rådgivnings- och affärsutvecklingsinsatser som kompletterar det befintliga rådgivnings- och affärsutvecklingssystemet genomförs. Här kan till exempel projektet KvinnTätt! nämnas som specialiserat sig på att stödja kvinnor som vill starta eller driver företag i Västmanland.

Projekt: KvinnTätt!

Projektägare: KvinnTätt! Regionalt resurscentra i Västmanland

Budget: ca 6 miljoner kronor (0,7 miljoner euro) varav ERUF 1,75 miljoner kronor (0,2 miljoner euro)

Genomförande: 2008-01 – 2009-12

Huvudsaklig målgrupp: Kvinnor som vill starta och utveckla företag

Finansiärer: Tillväxtverket (programmet 'Främja kvinnors företagande'), EU:s regionala utvecklingsfond

Projektet har som övergripande syftar till att få fler kvinnor att starta och utveckla företag. Resurscentrats arbetsmetod bygger på att ingen anställs utan att alla som arbetar med att genomföra projektaktiviteter ska vara företagare och få betalt per insats. Företagarkvinnorna har sedan fått söka projekt 'med hjärtat' för att de är intresserade av att driva frågan och inspirera andra. Inga medel i projektet går till att avlöna heltidsanställda, därmed finns utrymme att engagera många i genomförandet. De engagerade företagarna blir förebilder för andra och kan bidra med nätverk.

Initiativet startade 2005 och hade initialt en sökandefas där olika modeller testades. Från den första fasen valdes vissa arbetssätt och metoder ut till det projekt som startades 2008. Aktiviteterna kan delas in i (1) Nystart, (2) Etablerade och (3) Innovationsinspiration. Inom det första området används metoden "Idélyftet" som handlar om att tillvarata företagsamma personers idéer. Idélyftet innehåller sex träffar där deltagarna vid det sista tillfället får träffa nystartsaktörer som kan hjälpa dem vidare. Detta är en av två metoder som har nedtecknades i handböcker och nu sprids både regionalt och nationellt.

I projektet noterades att många företagarkvinnor i nätverket fick frågor om hur de har gått tillväga för att starta företag, vad det innebär, osv. Mot den bakgrunden startades 'Förebildscafé' för att kunna bjuda in andra kvinnor till samtal om hur det kan vara att driva företag. Ett forum som har blivit något av en rekryteringsplattform till resurscentrats andra aktiviteter. 'Ta Plats!-akademien' är ett annat exempel på en nystartsaktivitet där deltagarna träffas vid fyra tillfällen för att få igenom affärsplan, hur man får kunder, m.m.

För kvinnor som driver mer etablerade företag erbjuds stödtyrelser. Många gånger drivs inte verksamheterna i aktiebolagsform och även om så är fallet har företaget ofta ett begränsat antal styrelseledamöter. Genom en stödtyrelse kan företagen tillföras kompetens som kan vara värdefull för att komma vidare i utvecklingen. Ett annat koncept, 'Mentoring', erbjuds kvinnor som har idéer till nya innovationer. Konceptet bygger på ett ömsesidigt utbyte av erfarenheter och stöd, i en mindre grupp, för att komma vidare med att utveckla innovationen.

Ett annat exempel på ett projekt som satsar på rådgivning och affärsutveckling är Entrepreneur Sthlm.

Projekt: 'Entrepreneur Sthlm'

Projektägare: Länsstyrelsen i Stockholms län

Budget: ca 50 miljoner kronor (5,6 miljoner euro) varav ERUF 20 miljoner kronor (2,2 miljoner euro)

Genomförande: 2008-04 – 2011-03

Huvudsaklig målgrupp: Entreprenörer och innovatörer samt företagare i Stockholms län, oavsett kön, etnicitet, bransch eller verksamhetsform samt nyföretagsstödande aktörer.

Finansiärer: Tillväxtverket, Länsstyrelsen i Stockholms län, ALMI Företagspartner, Stockholm Business Region Development, Innovationsbron, Järfälla, Sundbyberg,

Södertälje, Upplands-Bro, Upplands Väsby och Vallentuna kommuner, EU:s regionala utvecklingsfond

Ambitionen i projektet är att stärka samordningen av de rådgivningstjänster som erbjuds samtidigt som stödsystemet kvalitetssäkras och mer resurser tillförs. Inom ramen för det gemensamma initiativet ska systemet förstärkas och en mer efterfrågeanpassad innovatörs- och nyföretagarrådgivning skapas. Kärnan av rådgivare, knutna till de involverade aktörerna, kompletteras därför med upphandlade rådgivningskonsulter och särskilda insatser riktade mot specifika målgrupper såsom kvinnor, invandrare, forskare m.fl. Entrepreneur Sthlm har också konstruerat en hemsida med en matchningsfunktion för att hjälpa kunderna att hitta rätt rådgivningsaktör för sin idé.

Upphandlingar pågår och har genomförts bl.a. inom nyföretagarrådgivning generellt och inom den sociala ekonomin, affärsutvecklingsprogram till kvinnor, rådgivning för utveckling av innovationer inom vårdsektorn, rådgivning till företag som vill internationalisera sig samt innovationsrådgivning för forskare och studenter. Totalt kommer projektet att upphandla rådgivning för drygt 37 miljoner kronor. En förstudie har även gjorts för att undersöka möjligheten att upphandla miljörådgivning. Därtill arrangeras en seminarierie kring miljödriven affärsutveckling för länets rådgivare. De upphandlade aktörerna är en blandning mellan offentliga och privata aktörer. All nyföretagarrådgivning är kostnadsfri för entreprenören medan aktörerna kan ta ut en deltagaravgift från mer etablerade företag.

Strategiska samverkansformer mellan företag för att underlätta utvecklingen av ett näringsliv med ökat internationellt affärsutbyte är aktuellt i flera län. Vid Länsteknikcentrum i Jönköping (LTC) drivs projektet READY 2010 med mål att öka sysselsättningen och tillväxten samt förbättra konkurrenskraften i länets företag. Projektet ska koordinera resurser, kompetenser och aktörer samt fungera som katalysator för förnyelsearbete, internationalisering och klusterutveckling. I detta ingår bl.a. att säkra en uthållig finansiering av företagens utveckling genom att förbättra deras möjligheter att medverka i både nationella program och EU-relaterade program.

5.3 Kompetensförsörjning och ökat arbetskraftsutbud

Tillgång till specialiserad och kvalificerad arbetskraft är en av de starkaste drivkrafterna för hållbar tillväxt i regioner och nationer varför regeringen pekar ut kompetensförsörjning och ökat

arbetskraftsutbud som särskilt viktiga insatsområden i den nationella strategin. Den svaga konjunkturen, som slagit hårt i vissa delar av landet, har lyft frågorna högt på dagordningen. Konjunkturläget har bidragit till att driva fram nya lösningar, samverkansformer och att tidigarelägga planerade projekt. Arbetet har handlat om konkreta åtgärder för att underlätta och bidra till att varslade personer och företag i kris får det stöd som den offentliga sektorn kan erbjuda.

Samtidigt ska de regionala aktörerna förhålla sig till analyser och prognoser som pekar på en allt bistrare tillgång på arbetskraft i en nära framtid, till följd av den demografiska utvecklingen med en ökad andel äldre i befolkningen. Den arbetsföra befolkningens möjligheter att delta på arbetsmarknaden samt matchningen av utbud och efterfrågan på arbetskraft med olika utbildningsinriktningar måste fungera. Att långsiktigt säkerställa näringslivets tillgång till den kompetens som gör dem konkurrenskraftiga och samtidigt ta tillvara etablerad arbetskraft som friställs och förhindra att ny arbetskraft hamnar i långvarigt utanförskap är primära uppgifter. För att möjliggöra hållbara lösningar efterfrågar ansvariga för det regionala tillväxtarbetet i länen utökad samverkan mellan den regionala tillväxtpolitiken, arbetsmarknadspolitiken och utbildningspolitiken.

5.3.1 Kompetensförsörjning

Befolkningens utbildningsnivå ökar men varierar regionalt, högst är den i storstadsregionerna där även ökningen är störst. Samtidigt har övergångsfrekvensen till högskola tre år efter avslutat gymnasium minskat i riket under de senaste fyra åren. Av de som slutade gymnasiet 2004/2005 hade 41 procent påbörjat högskoleutbildning tre år senare. I Gotlands och Jämtlands län gick endast 28 respektive 29 procent vidare till högre utbildning. Motsvarande i Uppsala och Stockholm var 49 respektive 48 procent.²⁴ Både avseende utbildningsnivå och övergång till högskola finns skillnader mellan könen där kvinnorna har dels högre utbildningsnivå, dels högre övergångsfrekvens.

²⁴ SCB Tabeller och diagram: Övergång från gymnasieskola; Riket totalt och län.

Insatser för att främja kompetensförsörjning

På nationell nivå läggs allt mera fokus på yrkesutbildningar. Dels för att ge arbetsmarknaden den kompetens som efterfrågas, dels för att ge den enskilde möjlighet till omställning för att få fotfäste i arbetslivet eller för att få ett nytt arbete. Detta gäller såväl gymnasial som eftergymnasial nivå. Tillgång till gymnasial utbildning, yrkeshögskoleutbildning och annan eftergymnasial yrkesutbildning spelar en viktig roll för möjligheterna att kontinuerligt vidareutbilda sig, dvs. att delta i det livslånga lärandet inom det formella systemet. Statens skolverk har sedan oktober 2008 i uppdrag att ansvara för vidareutvecklingen av utvecklingsinsatser avseende metoder och pedagogik för bl.a. flexibelt lärande, något som kan komma att bidra till att underlätta kompetensförsörjningen i bl.a. gles- och landsbygder. Yrkeshögskolan ska samverka med företrädare för branscher och företag för att på den eftergymnasiala nivån vid sidan av högskolan säkerställa tillgång till arbetskraft.

Riksdagen har beslutat i enlighet med regeringens förslag om att införa Yrkeshögskolan (prop. 2008/09:68, bet. 2008/09:UbU6, rskr. 2008/09:178). Denna syftar till att säkerställa att eftergymnasiala yrkesutbildningar som svarar mot arbetsmarknadens behov kommer till stånd. Förändringen kommer bl.a. att ytterligare stärka förutsättningarna för individers utvecklingskraft och företags konkurrenskraft i hela landet. Konkret betyder det att påbyggnadsutbildningar, vissa kompletterande utbildningar, lärlingsutbildningar för vuxna till vissa hantverksyrken och kvalificerade yrkesutbildningar inte utgör högskoleutbildningar, och bör regleras genom en och samma lag. Den nya lagen, lag (2009:128) om yrkeshögskolan, trädde i kraft den 15 april 2009 och en ny myndighet, Myndigheten för yrkeshögskolan inrättades från och med den 1 juli 2009.

Inom högskola och universitet har diskussionerna under det senaste året främst handlat om omfördelning av högskoleplatser för att möta ett ökat behov i vissa regioner där lågkonjunkturen slagit särskilt hårt. Det innebär att regeringen omfördelar ledig kapacitet vid universitet och högskolor som inte når upp till sin beräknade utbildningsvolym till andra universitet och högskolor. Lågkonjunkturen återspeglas i budgetpropositionen för 2010 (prop. 2009/10:1 utg.omr. 16 Utbildning och universitetsforskning) där regeringen föreslår utökad antal

utbildningsplatser under 2010 och 2011 med 23 000 platser årligen. 10 000 av dessa ska gå till den kommunala vuxenutbildningen, 3 000 till yrkeshögskolan och 10 000 till högskoleplatser.

Förändringar inom arbetsmarknadspolitiken påverkar insatser för kompetensförsörjning. I propositionen Åtgärder för jobb och omställning (prop. 2008/09:97) presenterades ett antal satsningar som skapar förutsättningar för arbetslösa, eller de som riskerar arbetslöshet, att bl.a. få kompetensutveckling eller utbildning. I budgetpropositionen för 2010 (prop. 2009/10:1, utg.omr. 14 Arbetsmarknad och arbetsliv) föreslår regeringen förstärkning av arbetspraktik för arbetslösa med sammanlagt 4 000 platser och 1 000 nya platser till arbetsmarknadsutbildning. Som ett komplement till den utbildning som erbjuds inom jobbgarantin för unga i dag avser regeringen att erbjuda unga arbetslösa som saknar slutbetyg från grund- eller gymnasieskolan, en tre månader lång utbildning vid en folkhögskola som syftar till att underlätta för den enskilde att påbörja eller återgå till reguljär utbildning.

Vidare har regeringen beslutat²⁵ om 90 miljoner kronor för utbildningsplatser för personer som sagts upp från Volvo Cars och dess underleverantörer. Utbildningsinsatserna utgör den största delen av ett paket med insatser för de uppsagda som Sverige ansökt om medel för hos den Europeiska globaliseringsfonden. Statens skolverk kommer att köpa utbildningar av de kommuner i Göteborgsregionen som erbjuder sig att anordna utbildningar under 2009 och 2010. Utbildningarna ska till sitt innehåll motsvara yrkesinriktad gymnasial vuxenutbildning (yrkesvux).

Svenska ESF-rådet har genomfört två utlysningar på nationell nivå under våren 2009 för att stärka kompetensförsörjningen. Utlysningen Kompetensutveckling för den sociala ekonomin ska ge möjlighet till kompetensutveckling och förberedelser för de som ska anordna sysselsättning och platser inom den sociala ekonomin och ta emot de personer som har rätt att få sysselsättning på en arbetsplats under längst en tvåårsperiod. Den andra utlysningen avsåg Kompetensutveckling inom offentlig sektor som ska möjliggöra kartläggning och analys av kompetensutvecklingsbehov samt genomförande av kompetensutveckling för strategiska utvecklingsarbetet inom kommuner och landsting.

²⁵ Regeringsbeslut 2009-10-22, dnr U2009/6158/SV, Uppdrag om uppdragsutbildning för vissa uppsagda personer inom fordonsindustrin.

Arbetsförmedlingen har tagit initiativ till att utveckla samarbetet mellan olika aktörer på marknaden för att identifiera eventuella luckor i utbildningssystemet. De bjuder regelbundet in olika myndigheter som t.ex. Statens skolverk, Högskoleverket, Myndigheten för kvalificerad yrkesutbildning, Sveriges Kommuner och Landsting samt Folkbildningsrådet för samtal om bl.a. utbildning.

Även andra myndigheter genomför insatser som främjar kompetensutveckling. Kulturrådet stödjer bl.a. folkbiblioteken för insatser inom vuxnas lärande och Tillväxtverket har utarbetat en årsbok med temakapitel om utbildnings- och kompetensbehov och driver projektet Mitt företag och portalen www.verksamt.se samt ansvarar för investeringsstöd och sysselsättningsbidrag till företag.

Regionalt tillväxtarbete för kompetensförsörjning

Enligt Tillväxtverkets uppföljning av RUP utgör kompetensförsörjning en central fråga i länens utvecklingsprogram. Den övergripande strategin är en generell höjning av utbildningsnivån samtidigt som insatser ska göras för att tillgodose företagens efterfrågan på gymnasiekompetens och yrkesutbildade. Satsningen på högre spetsutbildning utgör en helhetslösning men Tillväxtverket konstaterar att diskussionen om vilken kompetens som ska tillgodose behovet på vilken arbetsmarknad saknas i länens RUP. Många RUP fastställer ökad inflyttning som nödvändigt för att klara arbetskraftsutbudet framöver. För att nå dit satsar flera på marknadsföring av god livsmiljö och attraktivt boende. Samtidigt är dilemmat att många människor flyttat på grund av få arbetstillfällen. Få län har en uttalad strategi att samverka över länsgränserna i frågan.

Flera RUP upprättades före lågkonjunkturen men i dialogerna i samband med den strategiska uppföljningen av nationella strategin, framkom att lågkonjunkturen ses som övergående med en väntad brist på arbetskraft inom en snar framtid. Detta speglas också i bedömningen att kompetensförsörjning kommer få en allt större roll framöver i det regionala tillväxtarbetet. För att klara utvecklingen anser många ansvariga aktörer för det regionala tillväxtarbetet i länen att utbildningssystemet behöver bli mer flexibelt och behovsanpassat och att samverkan över kommungränser behöver förbättras. Flera ansvariga aktörer

upplever en avsaknad av en regional aktör med tydligt ansvar för kompetensförsörjning. I bl.a. Östergötlands län har ansvariga för det regionala tillväxtarbetet påbörjat ett arbete med att bygga regionala plattformar för kompetensförsörjning för att förbättra samverkan regionalt och lokalt.

I många län kommer satsningar att ske på yrkesutbildning, lärlingsprogram, praktik och mer verklighetsanknutna inslag i utbildningen som ett sätt att rusta individer med den kompetens som behövs. Flera satsar på teknik- och vårdcollege. Behovet av en förbättrad studie- och yrkesvägledning och uppmuntran av ungdomar till att utbilda sig till ett bristyrke är andra insatser. För att underlätta för personer med utländsk bakgrund ska det bli lättare att komplettera utbildning och att validera kompetens. Samverkan med utbildningsanordnare och kommuner om sjunkande elevantal i gymnasieskolan, anpassning av eftergymnasial utbildning till behoven i arbetslivet, handlingsprogram för livslångt lärande samt samordning av ansökningar till eftergymnasiala yrkesutbildningar är andra insatser.

Det nationella strukturfondsprogrammet för regional konkurrenskraft är en central medspelare och finansiär för regionala satsningar inom kompetensförsörjningsområdet. Insatserna inriktas på att främja kompetensutveckling som säkerställer en omställning av redan sysselsatta så att de inte riskerar arbetslöshet på grund av att de inte har efterfrågad kompetens. Särskilt har insatser inriktade på kompetensutveckling av sysselsatta i varseldrabbade företag varit värdefulla med ett högt och ökat tryck på programmen under första halvåret 2009.

Exempel på projekt för att främja kompetensförsörjning

I länens val till exempelrapporten för projekt inom kompetensförsörjning, kan två inriktningar urskiljas, dels Teknik-, vård- och omsorgscollege, dels utbildningar riktade till specifika sektorer eller kompetensutveckling inom företag. Projekten drivs i första hand av offentliga aktörer och majoriteten finansierades av ESF. Teknikcollege är ett nationellt koncept som ägs av Industrikommittén. Teknikcollege är en kvalitetsstämpel som visar att flera kommuner och utbildningsanordnare tillsammans med industrin utvecklar utbildningar utifrån de krav industrin ställer. Basen är gymnasieskolans industri och teknikprogram även om

andra program kan komma ifråga beroende på hur den lokala industristrukturen ser ut.

I Skåne genomförs projektet Företagsakademin 2.0 som är en satsning på kompetensutveckling för sysselsatta för att förebygga arbetslöshet på grund av att de inte har efterfrågad kompetens.

Projekt: Företagsakademin 2.0

Projektägare: Malmö Stad, Stadskontoret/Näringslivskontoret.

Budget: cirka 26 miljoner kronor (2,9 miljoner euro) varav 13 från ESF (1,4 miljoner euro)

Genomförande: 2009–2011

Huvudsaklig målgrupp: 1. Företag med färre än 50 anställda. Medarbetarna i dessa företag får individuellt anpassad utbildning inom en rad områden. 2. Företag med fler än 50 anställda. Bjuds in att delta i övriga aktiviteter som seminarier och nätverk.

Samverkanspartner: Malmös nio företagsgrupper, Region Skåne Näringslivsutveckling, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan.

Projektets syften är tre: 1) Öka möjligheterna för sysselsatta kvinnor och män att utvecklas i takt med att arbetslivet förändras. 2) Främja jämställdhet och likabehandling i arbetslivet. 3) Främja utvecklingen av marknaden i regionen. Målen är att minst hälften av deltagarna själva uppfattar att deras anställningsbarhet ökat efter projektet, att öka deltagarnas kunskaper om tillgänglighet och mångfald, att minst hälften av deltagarna visar ett förändrat beteende när det gäller jämställdhet efter projektet, att öka deltagarnas förståelse för regionalt samarbete och att främja möjligheter att skapa nya affärskontakter i regionen.

Metoderna är individuell kompetensutveckling av 2 290 deltagare, 1 390 män och 900 kvinnor, fördelade på 290 företag. Aktiviteterna består av kurser och seminarier och utbudet bygger på inventering av kompetensbehoven hos deltagarna och företagen. Insatserna omfattar bl.a. kurser i ledarskap, försäljning, språk, hälsa, ekonomi, jämställdhet, mångfaldsfrågor och tillgänglighet. Seminarier och benchmarking är två exempel på metoder som används för kompetensutvecklingen. Vidare kommer ytterligare cirka 200 företag omfattas av gemensamma regionala aktiviteter som nätverksbyggande och seminarier, matchmakingaktiviteter och särskilda seminarier inriktade mot export/nya marknader. Dessa insatser är av regionalfondskaraktär och syftar till att utveckla och hitta former och metoder för att utveckla regionen, dess företag och deras medarbetare.

5.3.2 Ökat arbetskraftsutbud

De senaste årens positiva sysselsättningsutveckling i Sverige ändrades hösten 2008 till följd av den finansiella krisen. Den snabba försämringen av arbetsmarknadsläget till trots, präglades 2008 som

helhet av hög sysselsättning, låg arbetslöshet och ökat antal fast anställda. Det försämrade arbetsmarknadsläget har dock fortsatt under det första halvåret 2009. Antalet sysselsatta har minskat, arbetslösheten har ökat och antalet varsel om uppsägningar har legat på en hög nivå. Antalet nyanmällda platser har märkbart minskat.

Sverige står därmed liksom en rad andra länder inför hotet att en växande arbetslöshet biter sig fast på en hög nivå och förvandlas till ett växande utanförskap. Att få fler i arbete, begränsa utanförskapet och förhindra att arbetslösheten biter sig fast samt att värna välfärdens kärnverksamheter är de viktigaste målen i den ekonomiska politiken i Sverige. Samtidigt innebär politiken att den långsiktiga hållbarheten i de offentliga finanserna ska tryggas.

Insatser för att främja ett ökat arbetskraftsutbud

Att möjliggöra för fler att arbeta eller att arbeta mer eller längre är insatser som bidrar till att skapa ett större arbetskraftsutbud. Det kan innebära att skapa förutsättningar för att fler människor ska komma in tidigare på arbetsmarknaden, att fler i arbetsför ålder arbetar samt att färre träder ut i förtid.

Regeringens viktigaste reform för att stärka drivkrafterna till arbete har varit jobbskatteavdraget som genom att göra det mer lönsamt att arbeta. Andra viktiga förändringar har varit förändringar i arbetslöshetsförsäkringen och sjukförsäkringen. Ett antal åtgärder har också vidtagits för att öka tillgången på utbildning.

Sedan regeringsskiftet hösten 2006 har arbetsmarknadspolitiken lagts om. Huvudprincipen är att insatserna ska bidra till en effektiv matchning och stärkt konkurrenskraft hos dem som står långt från arbetsmarknaden. Den 1 januari 2008 genomfördes en reformering av den tidigare myndigheten Arbetsmarknadsverket. Arbetsmarknadsstyrelsen och de 20 länsarbetsnämnderna avvecklades och myndigheten Arbetsförmedlingen blev en sammanhållen myndighet. Syftet var att uppnå en mer enhetlig, rättssäker och effektiv verksamhet med tydligare ledning och styrning. En ny myndighet skulle skapas som på ett bättre sätt kunde utföra de uppgifter regeringen och riksdagen beslutat om med ökat fokus på arbetsförmedling och matchning mellan arbetssökande och lediga jobb. En av regeringens intentioner med

omorganisationen var att den geografiska organisationen bättre skulle överensstämma med de reella arbetsmarknaderna. Den tidigare länsindelningen var inte optimal.

I budgetpropositionen för 2009 (prop. 2008/09:1) lades den ekonomiska politiken om för att dämpa effekterna av konjunkturedgången och förbättra förutsättningarna för en återhämtning. Regeringen bedömde att den kraftiga avmattningen av den globala ekonomin medförde behov av ytterligare insatser, i första hand direkt jobbskapande åtgärder snarare än breda efterfrågestimulerande åtgärder. I regeringens proposition Åtgärder för jobb och omställning (prop. 2008/09:97) presenterades ytterligare åtgärder inom följande fem huvudområden.

- stöd till arbetslösa och korttidsarbetslösa i form av bl.a. coachning och fler praktikplatser,
- förstärkt stöd för långtidsarbetslösa genom att fördubbla kompensationen till arbetsgivare för nystartjobb,
- fler platser på yrkeshögskolan och i kommunal vuxenutbildning med yrkesinriktning (yrkesvux) samt omfördelning av medel mellan universitet och högskolor,
- ökade satsningar på infrastruktur, och
- skattereduktion också för reparation, underhåll samt om- och tillbyggnad (ROT-arbete).

Åtgärderna är tidsbegränsade till perioden 2009–2010 med några undantag. Bl.a. har fördubblad kompensation i nystartjobb och utökning av skattereduktion för hushållsarbete till att även omfatta ROT-arbete permanentats.

Enligt förslag i budgetpropositionen för 2010 (prop. 2009/10:1, utg.omr. 14 Arbetsmarknad och arbetsliv) förstärker regeringen ytterligare resurserna till arbetsmarknadspolitiken. En ny aktiveringsinsats kallad Lyft föreslås med syfte att upprätthålla kontakten med arbetslivet samtidigt som den kan vara en investering i miljö och omsorg. Förstärkt stöd till korttidsarbetslösa genom mer resurser till coacher och praktikplatser föreslås. För arbetslösa ungdomar intensifieras förmedlingsinsatserna och insatserna inom jobbgarantin för ungdomar utökas. Bland annat föreslås deltagare i jobbgarantin för ungdomar få möjlighet att delta på deltid för att under resterande tid ha möjlighet att studera inom den kommunala vuxenutbildningen och delta i svenskundervisning för invandrare.

Regeringen har under mandatperioden vidtagit en rad åtgärder för att bryta långa och passiva sjukskrivningar. En ny och aktivare sjukskrivningsprocess, rehabiliteringskedjan infördes den 1 juli 2008 (prop. 2007/08:136, bet. 2007/08:SfU12, rskr.2007/08:225). Bland annat infördes fasta tidpunkter för arbetsförmågeprövning, begränsning av hur länge sjukpenning och förlängd sjukpenning kan betalas ut och bestämmelser om att sjukersättning endast ska beviljas vid stadigvarande nedsättning av arbetsförmågan. Den tidsbegränsade sjukersättningen avskaffas successivt. För dem som förbrukat maximalt antal dagar med förlängd sjukpenning eller inte längre kan få tidsbegränsad sjukersättning kommer från den 1 januari 2010 ett nytt arbetsmarknadspolitiskt program, arbetslivsintroduktion, att erbjudas. Från och med 1 januari 2009 gäller att den som beviljats permanent sjukersättning före 1 juli 2008 kan pröva att återgå i arbete utan att riskera att mista sjukersättningen (prop. 2007/08:124, bet. 2008/09:SfU4, rskr. 2008/09:23).

Den 17 november 2009 beslutade regeringen om propositionen Nyanlända invandrarers arbetsmarknadsetablering – egenansvar med professionellt stöd (prop. 2009/10:60). Den reform som föreslås innebär att staten från och med den 1 december 2010 tar ett större ansvar för nyanländas etablering. Förslaget innebär bl.a. att Arbetsförmedlingen får ett samordnande ansvar och utökat ansvar för målgruppen. En statlig ekonomisk ersättning till den nyanlände införs, som villkoras med deltagande i aktiviteter.

För att öka arbetskraftsutbudet har Svenska ESF-rådet bl.a. genomfört två utlysningar på nationell nivå under våren 2009. Utlysningen Arbetslösa i tredje fasen inom ramen för den sociala ekonomin inom jobb- och utvecklingsgarantin, syftar till att anordnare inom den sociala ekonomin ska gå samman med arbetsförmedlingar och driva projekt för att kunna erbjuda mer omfattande stöd och utveckla metoder som gagnar de sysselsatta inom jobb- och utvecklingsgarantins tredje fas långsiktigt. Målet är att deltagarna ska ha en meningsfull sysselsättning och samtidigt ges möjligheter utifrån sina förutsättningar att få stöd i att komma in i arbetslivet. Utlysningen Projekt i transnationell samverkan med fokus på ungas etablering i arbetslivet, syftar till att bidra till att underlätta ungas etablering i arbetslivet samt förebygga att dessa hamnar i utanförskap. Satsningen inleddes under 2008, då ett antal förprojekteringar startade i syfte att förbereda och organisera

genomförandeprojekt med fokus på unga och med förberedelser för transnationell samverkan.

Flera nationella myndigheter verkar för att öka arbetskraftsutbudet. Några exempel ges nedan.

Arbetsförmedlingen, Folkhälsoinstitutet och Försäkringskassan lyfter fram²⁶ uppdraget att verka för att antalet som återfår arbetsförmåga och får ett arbete ska öka. Förstärkta insatser för långtidssjukskrivna, minskad sjukfrånvaro, finansiell samordning samt part i de lokala utvecklingsavtalen inom ramen för integrationspolitiken där också kommuner och polisen ingår är några exempel på insatser. Medverkan i arbetet med det nationella strukturfondsprogrammet är ett annat.

Arbetsförmedlingens bidrag till genomförandet utgår från olika arbetsmarknadspolitiska projekt som START Från idé till företag, Ungdomar och invandrare, Anställningscheck och utvecklad näringslivssamverkan. Försäkringskassan riktar uppmärksamheten på tre projektidéer; Vägledning och matchning till arbete, Näringslivets och arbetslivets kompetensförsörjning och Folkhälsa för regional utveckling och hälsa i glesbygd som ett resultat av uppdraget om tvärsektoriell samverkan. Folkhälsoinstitutet rapporterar bl.a. om hälsofrågor kopplat till tillväxt och regional utveckling samt ger kompetensstöd för att öka uppmärksamheten på kopplingen mellan den sociala dimensionen och arbetet med planer och program inom ramen för den nationella strategin.

Regionalt tillväxtarbete för ökat arbetskraftsutbud

Det regionala arbetet handlar mycket om att bemöta effekterna av lågkonjunkturen. I ett regionalt perspektiv finns samtidigt ett mer långsiktigt förhållningssätt, med förväntad ökad arbetskraftsbrist till följd av den demografiska utvecklingen. Det råder oro över förlust av unga på arbetsmarknaden, dels utifrån risken av långvarig arbetslöshet, dels för att ungdomar utan anställning flyttar till andra delar av landet med arbetstillfällen. När konjunkturen vänder har utflyttning av ungdomar ytterligare bidragit till svårigheter i arbetskraftsförsörjningen.

I flera län är strategin för att öka arbetsutbudet att öka pendlingen eller öka inflyttningen genom att locka tillbaka utflyttade ungdomar eller genom att rikta sina insatser till en ny

²⁶ Återrapportering enligt regleringsbrev 2009, dnr N2009/5495/RT.

grupp. Regionförstoring ses som en viktig pusselbit. I Stockholms län görs bedömningen att det inte räcker med att högutbildade från andra delar av landet flyttar dit eller att sysselsättningen ökar bland invandrare. Det finns bl.a. behov av ökad inflyttning av högutbildade utländska medborgare som direkt kan gå in på den regionala arbetsmarknaden. För att nå dit vill man bl.a. satsa på riktade åtgärder under studietiden, till exempel introduktioner till regionens näringsliv samt erbjuda boende, barnomsorg och annan service till konkurrenskraftiga villkor.

Länsstyrelserna verkar för ett ökat arbetskraftsutbud inom sitt tilldelade integrationsuppdrag, vilket bl.a. avser att arbeta för god beredskap och kapacitet i länet för mottagande och introduktion av nyanlända flyktingar. Uppdraget kring integration och länsstyrelsernas kompetens på området lyfts fram av flera länsstyrelser som bidrag till genomförande av nationella strategin.

Samverkansorgan och självstyrelseorgan lyfte fram validering och stöd för personer med utländsk bakgrund som vanligt förekommande insatser. Även varselsamordningsuppdraget ses i flera län som en del i att stödja genomförandet av prioriteringen då både kortsiktiga och långsiktiga behov på arbetsmarknaden kommer i fokus i arbetet.

De insatser som genomförs inom det nationella strukturfondsprogrammets programområde 2 Ökat arbetskraftsutbud ska underlätta för personer som står långt ifrån arbetsmarknaden att träda in och stanna kvar på arbetsmarknaden. Insatserna består bl.a. av effektivare matchning mellan arbetssökande och arbetsgivare genom intensifierad jobbsökning, vägledning, utbildning och coachning. Insatser ska också kunna underlätta en återgång till arbete för personer som är eller har varit långtidssjukskrivna. Sådana projekt kan vara av arbetslivsinriktade eller av förberedande arbetslivsinriktad karaktär.

Projektexempel för ökat arbetskraftsutbud

I länen genomförs på bred front arbete för att underlätta för personer som inte befinner sig på arbetsmarknaden att komma in och för att stärka de som redan är på marknaden för att undvika utslagning eller utanförskap. Projekt drivs i stor utsträckning av offentliga aktörer och de projekt som valts ut av ansvariga aktörer för det regionala tillväxtarbetet i länen kan delas in i tre grupper;

främjande av ungdomars inträde på arbetsmarknaden, främjande av inträde på arbetsmarknaden för personer med utländsk bakgrund och insatser som ger alla individer i alla delar av landet samma möjlighet att växa och utvecklas.

Ett exempel på att främja ungdomars inträde på arbetsmarknaden är projektet Trappsteget i Vaggeryds kommun.

Projekt: Trappsteget

Projektägare: Vaggeryds kommun

Budget: cirka 8,9 miljoner kronor (1 miljon euro) varav ESF 3,6 miljoner kronor (0,4 miljoner euro)

Genomförande: 2008-05 – 2010-08

Huvudsaklig målgrupp: ungdomar i Jönköpings och Vaggeryds kommun

Finansiärer: Europeiska socialfonden, Vaggeryds kommun, Jönköpings kommun, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan

Målsättningen är att bryta ungdomars utanförskap och öka andelen ungdomar som går ut i arbete i kommunerna Jönköping och Vaggeryd. Syftet med projektet är att skapa en samsyn mellan de deltagande aktörerna där helhetsgrepp tas kring ungdomsgruppen 16–24 år, där ansvar och metoder annars är delade mellan olika myndigheter. Projektet ska skapa resurser för att gemensamt möta den enskildes behov. Projektet syftar även till att skapa ett större medvetande bland arbetsmarknadens aktörer avseende olika gruppers svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden så att man lättare kan samverka för att bryta ungdomars utanförskap.

Genomförandet av projektet påbörjades under hösten 2008 utgör en trappstegsmodell vilken utgår från att en individs grundläggande behov måste vara tillgodosedda innan utveckling av individen kan krävas. Trappstegsmodellen börjar med att kartlägga individens behov, förutsättningar, förmågor, önskemål etc. Nästa steg är att titta på vilka resurser som krävs för att hjälpa individen in på arbetsmarknaden. Det tredje steget blir att göra en matchning mot arbetsmarknaden där olika möjligheter till praktik, lönebidrag, anställningsstöd, etc. undersöks.

Ett exempel på otraditionella insatser för att underlätta för personer som står långt från arbetsmarknaden att träda in och stanna kvar på arbetsmarknaden är projektet Matchningsarena Timrå.

Projekt: Matchningsarena Timrå

Projektägare: Timrå kommun, Arbetsmarknadsenheten

Budget: cirka 29,6 miljoner kronor (3,3 miljoner euro) varav ESF 10,9 miljoner kronor (1,2 miljoner euro)

Genomförande: 2009–2012Huvudsaklig målgrupp: personer som står längst bort från arbetsmarknadenSamarbetspartner: Timrå kommun, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan

Projektet ska skapa en gemensam arbetsmodell där kommunen, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan deltar för att öka arbetskraftsutbudet genom en gemensam ingång för fördjupad och gemensam helhetsbedömning och koordinering.

Planerade deltagare är 182 män och 185 kvinnor. Arbetsmodellen vänder sig till de som står längst bort från arbetsmarknaden, men projektet har identifierat ett antal olika målgrupper för sin verksamhet och resultaten. Projektdeltagare är långtidsarbetslösa sedan minst ett år, långtidsarbetslösa med funktionshinder och personer med ekonomiskt bistånd enligt socialtjänstlagen som uppburit försörjningsstöd mer än åtta månader. Till projektdeltagarna hör även personer som varit sjukskrivna mer än ett år, samt personer med tidsbegränsad sjuk- eller aktivitetsersättning. Målgruppen rymmer även koordinators och matchningsagenter, och målsättningen är att utveckla kompetens, metoder och processer för att kunna arbeta i den nya arbetsmodellen inför mötet med den enskilda individen och arbetsgivare.

Målsättningen är att via en utvecklings- och förankringsgrupp överföra erfarenheter så att samspelet mellan projektet och den ordinarie verksamheten fungerar samt att underlätta implementeringen av projektet till ordinarie verksamhet. Projektet rymmer vidare en referensgrupp samt har ett antal ytterligare samverkanspartners och relevanta aktörer för genomförandet av olika insatser i projektet.

5.4 Tillgänglighet

Tillgänglighet handlar om att säkerställa att samhällets olika funktioner kan nå antingen genom en resa eller transport eller genom elektroniska hjälpmedel och kommunikation. Det handlar om möjligheten att nå målet eller destinationen. Målet kan vara ett utbud eller en aktivitet, till exempel kommersiell och offentlig service, arbetsplatser respektive arbetskraft eller olika typer av marknader. Tillgängligheten är beroende av hur dessa utbud och aktiviteter ser ut, till exempel var de är lokaliserade och, för serviceutbud, vilka öppettider som tillämpas. Ökad tillgänglighet påverkas bl.a. av hur väl samspelet mellan den fysiska samhällsplaneringen, arbetsmarknaden och serviceverksamheter fungerar. Väl fungerande och hållbara gods- och persontransporter som förbättrar tillgängligheten för medborgare och näringsliv samt utveckling av flexibla

samverkansformer och överbryggnings av administrativa hinder är förutsättningar för stärkt konkurrenskraft. I den nationella strategin har regeringen identifierat regionförstoring och ett utvecklat informationssamhälle som två centrala insatsområden för tillgänglighet.

5.4.1 Regionförstoring

Regionförstoring kan stärka arbetsmarknadernas funktionssätt och bidra till en ökad regional konkurrenskraft. Det innebär inte enbart en vidgning av lokala arbetsmarknadsregioner, utan omfattar även en starkare interaktion inom dessa regioner. För att understödja regionförstoring krävs helhetslösningar och sektorsövergripande åtgärder från samhället samt förbättrad samordning mellan skilda planeringsprocesser.

Uppgifter om arbetspendling över kommungräns belyser delvis regionförstörelsens utveckling. Statistiken pekar på en fortsatt regionförstoring där fler pendlare bl.a. är ett tecken på ett högt efterfrågetryck på arbetsmarknaden samt på allt mer specialiserade arbetsmarknader. Antalet pendlingsrörelser över kommungräns är störst i storstadsregionerna och mindre i glesare delar av landet där yttre kommuner dominerar. (Eftersom yttre storleken på kommuner varierar avsevärt över landet, med större kommuner framförallt i norr, så syns alternativt döljs sannolikt inte vissa utvecklingsprocesser i denna statistik eftersom utvecklingen då sker inom dessa kommuners gränser). Män pendlar i större utsträckning än vad kvinnor gör. I strävan att utveckla regionförstörelsen är det viktigt att ta hänsyn till de könsmonster som finns och hur ökad regionförstoring påverkar möjligheter och förutsättningar för både kvinnor och män.

Det ska dock uppmärksammas att en växande mellanregional pendling och därmed regionförstoring kan vara ett tecken på en flexibla regional arbetsmarknad men det kan också vara ett uttryck för en sämre fungerande bostadsmarknad.

Insatser för att främja regionförstoring

Nationella insatser som främjar regionförstoring rör i många fall åtgärder som förbättrar och underlättar infrastrukturlösningar.

Under de senaste åren har flera propositioner och beslut fattats som omfattar infrastruktur och transportlösningar.

Riksdagen har beslutat i enlighet med regeringens förslag i propositionen Framtidens resor och transporter – infrastruktur för hållbar tillväxt (prop. 2008/09:35, bet. 2008/09:TU2, rskr. 2008/09:145). Beslutet avser bl.a. inriktningen av åtgärder i transportinfrastrukturen för perioden 2010–2021, ekonomiska ramar samt ansvarsfördelning och vägledning för prioritering av åtgärder. Bland annat stärks samspelet mellan trafikplaneringen, länsplanerna och de olika aktörerna. Länens preliminära planeringsramar utökas och genom framtagande av förslag till länsplaner samt genom att länens inflytande över de nationella prioriteringarna stärkts, ges länen ett reellt inflytande över planeringsramens användning. Vid behov ska samverkan ske i större regionala konstellationer än län. Detta har resulterat i att flera län tillsammans inför åtgärdsplaneringen tagit fram systemanalyser som omfattar flera län. Åtgärdsplanerna beräknas fastställas under första kvartalet 2010.

I förordningen (2007:713) om regionalt tillväxtarbete har samspelet med fysisk samhällsplanering och regionalt tillväxtarbete också stärkts. Samordning med regionala planer inom ramen för det nationella strukturfondsprogrammet, kommunernas översiktsplanering, landsbygdsprogrammet, program för de areella näringarna, lokala utvecklingsavtal samt länsplaner för regional transportinfrastruktur ska särskilt eftersträvas i arbetet.

Regeringen har också fattat beslut om att inrätta ett gemensamt Trafikverk med uppgift att hålla samman och ansvara för planeringen för samtliga trafikslag, upphandlingen av drift och underhåll samt nybyggnad av vägar och järnvägar (dir. 2008:75). Genom att de olika trafikslagen arbetar mer integrerat i ett Trafikverk görs en kraftsamling för att möta framtidens utmaningar när det gäller klimat och miljö, trängselproblem och regional utveckling. En utgångspunkt för regeringen har varit att genom bildandet av Trafikverket kunna stärka den regionala förankringen.

Regeringen fastställde i budgetpropositionen 2010 (prop. 2009/10:1, utg.omr. 22 Kommunikationer) att en modernisering av lagstiftningen på kollektivtrafikområdet behövs för att göra kollektivtrafiken mer attraktiv. Regeringen har låtit utreda lagstiftningen på kollektivtrafikområdet. Utredningen om en ny kollektivtrafiklag lämnade ett delbetänkande (SOU 2009:39) om

offentlighetslagstiftning i maj 2009. Utredningen är föremål för remiss och bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

Flera av de förslag som lämnats i ovannämnda propositioner ska nu realiseras och bedöms påverka möjligheterna till ökad regionförstoring och förbättrad regionintegrering positivt. Förutom föreslagna åtgärder genomförs dessutom insatser av nationella myndigheter med bäring på regionförstoring. Några exempel ges nedan.

Banverket lyfter bl.a. fram en rad samverkansprojekt med några eller ibland samtliga av de andra trafikverken. En sammanvägning av de regionala systemanalyserna till en nationell systemanalys, utformning av modell för hur de regionala systemanalyserna ska utformas samt framtagning av nationella trafikförutsättningar som underlag till analyserna är några exempel. Andra insatser är Banverkets regionala närvaro som utövas av de regionala direktörerna genom dialog och samordning av arbetet med underhåll och investeringsprojekt. Verket deltar också i samråd vid framtagande och revideringar av de regionala utvecklingsprogrammen. Detta arbete har varit mer aktivt i storstadsområdena.

Vägverket strävar mot effektivast möjliga drift, underhåll och utveckling av vägtransportsystemets funktion så att regional utveckling och hållbar tillväxt kan främjas i landets olika delar. Verket deltar i samhällsutveckling och planering på lokal och regional nivå genom att bidra med kunskap och underlag om hur förändringar i transportsystemet påverkar geografiska områdets funktionalitet. Vägverket mäter också påverkan av genomförda åtgärder i vägtransportsystemet på regionförstoringen.

Rikstrafiken framhåller de trafikavtal som medför att tillgängligheten för 51 av landets kommuner upprätthålls på en högre nivå än om inga insatser gjorts. Den upphandlade trafiken är interregional men fyller även en viktig funktion för arbetspendling och regionförstoring.

Statens institut för kommunikationsanalys (SIKA) har under perioden gjort en kartografisk analys av interregionala resestråk, vilken bidragit till en fördjupad förståelse för de interregionala stråkens betydelse för person- och godstrafiken i landet.

Regionalt tillväxtarbete för regionförstoring

I en övervägande del av länen pågår arbete med perspektiven regionintegrering och/eller regionförstoring både inom Sveriges gränser men också över riksgrens. Samtidigt pekar några av ansvariga aktörer för det regionala tillväxtarbetet i länen på de vitt skilda förutsättningar som råder i landet när det gäller att arbeta med dessa frågor. Infrastrukturens utformning och standard samt befolkningskoncentrationen i länet eller delar av länet avgör möjligheterna att arbeta med regionförstoring i länen. I vissa län identifieras goda möjligheter, i andra små eller nästan obefintliga. Inom de regionala strukturfondsprogrammen genomförs regionala insatser för att stärka kopplingen mellan trafikering och infrastrukturåtgärder, utveckla samverkan mellan olika transportslag samt för att utveckla persontransporter som förbättrar tillgängligheten och ökar förutsättningar för regionförstoring.

Resonemanget kring regionförstoring har i länens RUP en stark koppling till arbetet med kompetensförsörjning och ökat arbetskraftsutbud. Önskan om att kunna rekrytera arbetskraft inom ett större geografiskt område leder till att insatser genomförs för att skapa större arbetsmarknadsregioner. I dialogen inför uppföljningen av nationella strategin uppmärksammades behovet av att förstärka kopplingen mellan den fysiska planeringen och det regionala tillväxtarbetet.

I Tillväxtverkets uppföljning av RUP påpekas också att kopplingen mellan ekonomisk tillväxt och fysisk planering stärkts och att RUP i allt högre grad bör kunna utvecklas till ett program för samhällsplanering. Detta skulle enligt Tillväxtverket kunna innebära en möjlighet att på ett bättre sätt hantera den ökande arbetskraftspressen och näringslivets behov av intelligenta och miljövänliga transporter.

Samarbete inom infrastrukturuområdet är i fokus i samtliga län. Ett antal län samarbetar i framtagandet av stråkstudier mellan större orter i olika län eller i arbetet med större infrastrukturprojekt. Samverkansorgan eller regionala självstyrelseorgan har haft huvudansvaret för att arbeta fram förslag till transportslagövergripande länsplan. Där sådant samverkansorgan inte finns har länsstyrelserna uppdraget. Avstämningar med näringslivet, kommuner, trafikhuvudmän,

trafikverk och andra statliga myndigheter samt i vissa fall landstinget har genomförts i samband med detta.

Länsstyrelsernas insatser inom regionförstoring rör bl.a. miljökonsekvensbeskrivningar inom ramen för regionala transportplaner, att driva eller medverka i infrastrukturprojekt som handlar om kombitransport, samband mellan trafikering och infrastruktur, vindkraft samt att främja olika aktörers tillgång till grundläggande service på landsbygden.

Exempel på projekt för regionförstoring

Projekt inom insatsområdet har en stor spännvidd. De har ofta tydliga uppgifter och mål och är i de flesta fall antingen tydligt processinriktade, med fokus på att utveckla ny kunskap, eller tydligt inriktade på konkret byggande av infrastruktur. Projekten upplevs som behovsdrivna utifrån den regionala kontexten och utgår ofta ifrån en tydlig plattform med långsiktigt bakomliggande arbete som det aktuella projektet direkt knyter an till.

De projekt som valts ut av ansvariga aktörer för regional tillväxt i länen kan grovt delas in i tre olika huvudkategorier utifrån projektens karaktär: Att skapa och förbättra en gemensam infrastrukturplanering mellan län eller inom län, Att utveckla kollektivt resande och förbättrade kommunikationer för ökad regionförstoring, samt Specifika infrastrukturesatser i syfte att öka tillväxt och konkurrenskraft.

Ett exempel på projekt som syftar till förbättra en gemensam infrastrukturplanering inom ett län är 'SATSA – samverkan för effektivt transportsystem'.

Projekt: 'SATSA – samverkan för effektivt transportsystem'

Projektägare: RTK, Stockholms läns landsting

Budget: cirka 55 miljoner kronor (6,1 miljoner euro) varav ERUF 22 miljoner kronor (2,4 miljoner euro)

Genomförande: 2009-01 – 2011-12

Huvudsaklig målgrupp: Primärt Trafikberedningens aktörer

Finansiärer: EU:s regionalfond, Regionplanekontoret Stockholms läns landsting, Länsstyrelsen Stockholms län, Mälardalsrådet,

Regionförbundet Uppsala län, Stockholms lokaltrafik (SL), Upplands lokaltrafik (UL), Vägverket, samt 13 kommuner i länet

Aktörerna i Trafikberedningen har under 2008 genomfört en förstudie som syftat till att kartlägga möjliga åtgärder och samordna dessa till stora, strategiska satsningar som kan genomföras inom ramen för regionalfonden. Denna förstudie och ansatsen i sig, är de första resultaten från projektet som omfattar insatser som parterna har kunnat identifiera och medfinansiera för tidsperioden 2009–2011.

Trafiksituationen i Stockholmsregionen är mycket ansträngd vilket starkt påverkar bl.a. arbetsmarknadens funktionalitet och näringslivets transporter. Det finns därför stort behov av effektiviserande och kapacitetshöjande insatser och kraven på samordning mellan aktörerna är stort. Satsningen syftar till att påskynda arbetet med kartläggningar, analyser och förstudier som i sin tur skapar bättre förutsättningar för genomförandet av framtida infrastruktursatsningar i Stockholmsregionen. Satsningen förstärker också samverkan mellan regionens aktörer och på så sätt skapas bättre förutsättningar för genomförande av gemensamma åtgärder och investeringar. Målet är att bidra till ett antal samordnings-, förbättrings- och effektivitetshöjande åtgärder som ger direkta effekter och resultat på transportsystemets kapacitet under projektiden.

Frågor kring transportinfrastruktur hanteras av många olika aktörer från nationell till lokal nivå och det är viktigt att de länkar ihop med gemensamma strategier och åtgärdsprogram. I detta fall samordnas genomförande av åtgärderna med ett handlingsprogram för en effektiv trafik. De blir därmed också nära kopplade till handlingsprogrammet och genomförandet av RUFS – den regionala utvecklingsplanen för Stockholmsregionen. Meningen är också att aktörerna i Trafikberedningen under de kommande två åren fortsatt ska lämna in fler ansökningar till regionalfonden som dels kan omfatta åtgärder där prioritering och finansiering inte varit färdig i samband med detta projekt, dels åtgärder som kan förväntas uppstå som ett direkt resultat av denna satsning.

Andra insatser sätter fokus på det kollektiva resandet inom och mellan län för att skapa regionförstoring. Ett exempel på det är ”Bästa resan – Hållbar regionförstoring med ett hela-resan perspektiv”.

Projekt: 'Bästa resan – Hållbar regionförstoring med ett hela-resan perspektiv'

Projektägare: Länsstyrelsen i Västernorrland

Budget: 46 miljoner kronor (5,1 miljoner euro) varav ERUF 23 miljoner kronor (2,6 miljoner euro)

Genomförande: 2008-01 – 2009-12

Huvudsaklig målgrupp: Berörda aktörer på lokal, regional och nationell nivå, samt företag och allmänhet.

Finansiärer: ERUF, Länsstyrelsen Västernorrland, Länsstyrelsen Västerbotten, Landstinget Västerbotten, Regionförbundet Västerbotten, Länsstrafiken Västernorrland,

Kommunförbundet Västernorrland, Vägverket region Mitt, Banverket, Samtrafiken, samt nio kommuner i Västernorrlands och Västerbottens län.

Projektets övergripande syfte är att i samverkan mellan flera aktörer och med ett helhetsperspektiv utifrån resenären, uppnå attraktiva och konkurrenskraftiga arbetsmarknadsregioner genom hållbar regionförstoring och kraftigt ökad andel kollektivt resande. För att öka ett kollektivt resande och för att järnvägssatsningen ska tas tillvara fullt ut är det viktigt att människor känner till nya resmöjligheter. Därtill finns mentala hinder som påverkar individers och organisationers värdering av resor, färdmedelsval och möjlighet till vidgade kontaktytor. Bästa Resan handlar om att utifrån resenärens perspektiv överbrygga alla delar av en persons resa som måste fungera från start till slutdestination. Flera ansvariga parter påverkar om resan fungerar eller inte; kommun, länstrafik, trafikverk med flera.

De stora ekonomiska resurserna kommer att läggas på utvecklingen av bytespunkter samt på arbetet med att förändra attityder till kollektivt resande. Här ingår både resvaneundersökningar och anställning av två transportrådgivare som på heltid ska arbeta med information och uppsökande verksamhet hos företag i kommunerna. Till detta pågår också tillgänglighets- och samhällsplaneringsanalyser. Genomförandet sker i samverkan med många aktörer på olika nivåer och en tydlig utmaning handlar därför om att fortsatt värna och säkra en kontinuerlig dialog och samsyn om projektets mål och genomförande. Även i detta projekt noteras att processen och förankringen före start varit lång men också mycket viktig för att säkra förutsättningar för ett stabilt projektgenomförande.

Andra projekt utgår från investeringar på konkreta platser men utifrån syftet att öka tillgängligheten för att stärka utvecklingen i området. Det kan t.ex. gälla investeringar i vägar, hamnverksamhet och flygplatser.

5.4.2 Ett utvecklat informationssamhälle

Tillgång till IT-infrastruktur och bredband har en avgörande betydelse för möjligheten att driva och utveckla företag i alla delar av landet. En väl utbyggd IT-infrastruktur och en hög användning av elektroniska kommunikationer bland hushåll och företag stimulerar till innovationer och tjänsteutveckling. Detta ökar svenska företags konkurrenskraft och möjlighet att verka på en global marknad samtidigt som det är en viktig förutsättning för att attrahera utländska investeringar till Sverige.

Sverige har en bra position vad gäller IT-infrastruktur och bredband, med bl.a. en första placering i FN-organet International Telecommunication Union (ITU) index över 154 länders IT-utveckling. Enligt OECD:s statistik ligger Sverige på sjunde plats vad gäller andelen bredbandsabonnemang per 100 invånare. Skulle även mobilt bredband inräknas hamnar Sverige sannolikt på en högre plats. Enligt Post- och telestyrelsen (PTS) individundersökning 2009 använder 91 procent av svenskarna Internet, 89 procent har tillgång till Internet hemma och 73 procent av hushållen har uppkoppling via bredband. Faktorer som bidragit till denna utveckling är den ökade konkurrensen på marknaden, introduktionen av mobilt bredband med hög överföringskapacitet samt det statliga bredbandsstödet. I storstäder och i många tätorter finns i dag ett stort urval av operatörer och IT-infrastrukturer för bredband att välja mellan, medan urvalet i småorter och landsbygd är mer begränsat. Det finns också stora områden främst i gleset befolkade delar av landet som helt saknar tillgång till en fungerande IT-infrastruktur. Den ständiga utvecklingen leder fram till ett pågående teknikskifte med behov av stora investeringar för att möta en ökad efterfrågan på överföringskapacitet. Teknikskiftet aktualiserar frågan om den s.k. digitala klyftan, den stora utmaningen för de mer gleset befolkade delarna av landet där förutsättningarna att investera i infrastruktur är sämre.

Insatser för att främja ett utvecklat informationssamhälle

Säkra, robusta och lättillgängliga kommunikationer ska i första hand tillhandahållas genom effektivt fungerande marknader. Det ska finnas ett stort utbud av tjänster som underlättar vardagen för hushåll och företag i hela landet. Marknadens aktörer investerar i nätinfrastruktur och tjänster som kommer slutanvändaren tillgodo. Statens huvudsakliga uppgift är att skapa goda förutsättningar för marknaden, formulera politiska mål och undanröja hinder för utvecklingen.

Regeringen har infört ett kanalisationsstöd som kan användas för att anlägga kanalisation samtidigt som annan infrastruktur byggs. År 2010 uppgår stödet till 95 miljoner kronor. Regeringen har också beslutat om satsningar på bredband inom ramen för landsbygdsprogrammet som omfattar 250 miljoner kronor. Syftet

är att öka tillgången till bredband i områden där kommersiella aktörer inte bedöms bygga ut inom rimlig tid. Regeringen satsar därutöver minst 100 miljoner kronor 2010 på åtgärder för driftsäkra och robusta elektroniska kommunikationer. Sammanlagt uppgår dessa insatser till ca 445 miljoner kronor. Till detta kommer andra offentliga investeringar i bredband som planeras av kommuner och regioner.

I november 2009 presenterade regeringen en bredbandsstrategi²⁷ för Sverige som tydliggör politikens inriktning utifrån dagens situation och de utmaningar Sverige står inför. Bredbandsstrategin är en fortsättning på arbetet med att förbättra konkurrensen och förutsättningarna för marknadens aktörer. Det övergripande målet är att Sverige ska ha bredband i världsklass. Regeringen anser att en hög användning av IT och Internet är bra för Sverige både vad gäller tillväxt, konkurrenskraft och innovationsförmåga. Det bidrar till utvecklingen av ett hållbart samhälle och hjälper till att möta utmaningar i form av en ökad globalisering, klimatförändringar och en åldrande befolkning i ett glest bebyggt land. Vidare bedömer regeringen att en förutsättning för att möta utmaningarna är att det finns tillgång till bredband med hög överföringshastighet i hela landet. Det innebär att 2020 bör 90 procent av alla hushåll och företag ha tillgång till bredband om minst 100 Mbit/s. År 2015 bör 40 procent ha tillgång till bredband med den hastigheten. Regeringen anser det viktigt att svenska företag och hushåll i alla delar av landet kan dra nytta av de möjligheter som tillgång till kraftfullt bredband ger för att bidra till att traditionella arbetsmetoder kan förändras, nya tjänster och affärsmodeller kan utvecklas och nya beteenden kan växa fram. Alla hushåll och företag bör ha goda möjligheter att använda sig av elektroniska samhällstjänster och service via bredband.

Tillgången till radiospektrum är en nyckelfråga för att elektroniska kommunikationer ska kunna fortsätta vara en motor för tillväxt i Europa och för att göra medborgarna delaktiga i informationssamhället. Det är en begränsad resurs och efterfrågan på frekvensutrymme ökar. Sverige har fått ansvar för spektrumfrågorna i EU:s strategi för Östersjöregionen. Övergången från analog till digital marksänd TV är ett konkret område där en harmonisering i regionen kan öka frekvenseffektiviteten och ge möjlighet för innovation och

²⁷ Regeringsbeslut 2009-11-02, dnr N2009/8317/ITP Bredbandsstrategi för Sverige.

ekonomisk tillväxt. Övergången skapar möjligheter för effektivare frekvensanvändning och kan ge förbättrade möjligheter för företag att erbjuda t.ex. trådlöst bredband även i glest befolkade landsdelar. Frekvensutredningen har i slutbetänkandet Effektivare signaler (SOU 2008:72) föreslagit ändrade regler för tillståndsgivning. Betänkandet bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

Övergång från kassaservice till betaltjänster har genomförts 2007–2008. Post- och telestyrelsen (PTS) upphandlade grundläggande betaltjänster i form av kontantuttag och betalning av räkningar. Därmed skapas ett flexibelt system med motsvarande tjänster som tidigare samtidigt som samhällets övriga infrastruktur utnyttjas på ett effektivt sätt. PTS har också upphandlat post- och betaltjänster till äldre och funktionsnedsatta som bor i glesbygd. Länsstyrelserna har i uppdrag att bevaka att inga brister framkommer i utbudet av betaltjänster.

Regionalt tillväxtarbete för ett utvecklat informationssamhälle

Enligt Tillväxtverkets studie av RUP är ett utvecklat informationssamhälle det minst uppmärksammade insatsområdet i det regionala tillväxtarbetet, samtidigt som regionala aktörer poängterar att området är viktigt att arbeta med. Tendensen är att RUP som är framtagna på senare tid inte lyfter fram bredbandsutbyggnaden i så hög omfattning. I stället belyses mer hur den förbättrade tillgången på information bättre kan utnyttjas för att stärka näringslivets förutsättningar.

De regionala strukturfondsprogrammets insatser stimulerar och underlättar IT-användningen i små och medelstora företag, de bidrar till utvecklandet av privata såväl som offentliga produkter och tjänster i syfte att öka tillgängligheten till, och nyttan av IT för människor och företag. Vidare bidrar de till att fullfölja bredbandsutbyggnad i gles- och landsbygd.

Exempel på projekt för att främja ett utvecklat informationssamhälle

Av antalet projekt som valts ut av länen till exempelsamlingen avsåg relativt få projekt inom ett utvecklat informationssamhälle.

Ett exempel, Syster Gudrun i Blekinge, avser IT som verktyg för att utveckla vård och omsorg,

Projekt: 'Syster Gudruns fullskalelabb i Blekinge för IT i vård och omsorg'

Projektägare: Landstinget Blekinge

Budget: 33 miljoner kronor (3,7 miljoner euro) varav ERUF 15 miljoner kronor (1,7 miljoner euro)

Genomförande: 2008-04 – 2011-03

Huvudsaklig målgrupp: Allmänhet, medarbetare, samt vården och samhället

Finansiärer: EU:s regionalfond, Landstinget Blekinge, Blekinge tekniska högskola, Affärsverken Karlskrona, Karlskrona kommun

I Blekinge genomförs projektet Syster Gudrun som avser IT inom vård och omsorg. Syftet är att vårdtjänster ska bli tillgängliga genom vardagsnära teknik riktade till äldre personer, småbarnsföräldrar, personer med funktionsnedsättningar samt till den egna personalen.

Projektet ska bidra till ökad livskvalitet för målgrupperna, men även till en bättre miljö genom minskade transporter av patienter och personal. Det är första stegen mot den 'virtuella vårdcentralen', där den vårdsökande kan nå sin vårdcentral från hemmamiljön. De digitala vårdtjänsterna blir en mer naturlig del av vardagen och den nya tekniken är också naturlig för de åldersgrupperna som går i pension de närmaste åren.

Andra projektexempel avsåg IT som verktyg för att främja företagsutveckling i glesbygd, samt utveckling av regional IT-infrastruktur för ökad tillgänglighet och samverkan. Ett exempel på det senare är projektet Sydnet.

Projekt Sydnet

Projektägare: Regionförbundet södra Småland

Budget: cirka 5 miljoner kronor (0,6 miljoner euro) varav ERUF 0.8 miljoner kronor (0,1 miljoner euro)

Genomförande: 2008-03 – 2010-02

Huvudsaklig målgrupp: Offentliga aktörer, företag och allmänhet

Finansiärer: EU:s regionalfond, Regionförbundet södra Småland, kommuner i Kronobergs län

I Kronobergs län genomförs projektet Sydnet, skapandet av ett regionnät som syftar till att öka samverkan mellan de offentliga aktörerna i länet samt att möjliggöra för företag och boende att få tillgång till IT-infrastruktur med hög överföringshastighet. Det bidrar också till att minska den digitala klyftan i samhället och skapar möjligheter till en levande landsbygd där man både kan bo och arbeta på ett och samma ställe. En bättre IT-infrastruktur ses också bidra till minskad miljöpåverkan i och med att resorna minskar.

5.5 Strategiskt gränsöverskridande samarbete

Ett utvecklat samarbete med grannländer och närområdet är en förutsättning för att nå målet för hållbar tillväxt och utveckling. Följaktligen utgör strategiskt gränsöverskridande samarbete en nationell prioritering i den nationella strategin, tillika ett av de tre målen för sammanhållningspolitiken. Gränsöverskridande samarbete avser i detta sammanhang samarbete över nationsgränser som både kompletterar och bidrar till att uppfylla den nationella strategins prioriteringar för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning.

De strukturer och program som finns för det gränsöverskridande samarbetet har utvecklats över tiden och baseras ofta på tidigare samarbetsstrukturer. Detta gäller exempelvis det gränsnära samarbetet, där de nordiska gränsregionerna bildar underlag för programmen. EU:s territoriella samarbetsprogram utgör ett betydande finansiellt verktyg.

EU:s strategi för Östersjöregionen som beslutades i oktober 2009 är det första exemplet på en makroregional strategi för en grupp av länder med territoriellt likartade förutsättningar och utmaningar. När den antogs av Europeiska rådet öppnades möjligheten för ett nytt gränsöverskridande arbetssätt i en union som präglas av stora territoriella olikheter. Makroregionala strategier ska vara ett i huvudsak EU-internt instrument för förbättrad sammanhållning och integration av unionen. De möter specifika regionala utmaningar genom ett sammanhållet, tvärsektoriellt arbetssätt som involverar alla nivåer, från EU:s institutioner och program till nationell och regional nivå. Strategin och dess handlingsplan måste dels identifiera de problem som är särskilt utmärkande för just Östersjöregionen, dels identifiera de insatsområden och projekt som särskilt tjänar på att genomföras på en gränsöverskridande, makroregional nivå. På detta sätt bildar strategin för Östersjöregionen en ny strategisk nivå i policyutveckling och programgenomförande i EU och den kommer att behöva förhålla sig till strategier på EU-nivå såväl som till nationella strategier.

De utmaningar som identifierats i EU:s strategi för Östersjöregionen ligger väl i linje med flera av prioriteringarna i den nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013. Prioriteringar såsom tillgänglighet, innovation och förnyelse och strategiskt

gränsöverskridande samarbete är tydliga exempel på prioriteringar där insatser i en regional och nationell kontext kan kompletteras med en transnationell, gränsöverskridande utblick. Det handlar om att se utvecklingstendenser i en större geografisk kontext och att visa på mervärdet av att en grupp av länder med liknande förutsättningar samarbetar. Strategin möjliggör således ett mer sammanhållet östersjösamarbete där handlingsplanen bidrar till gemensamma prioriteringar. Om alla aktörer beaktar strategin för Östersjöregionen och handlingsplanens prioriteringar utgör det omfattande östersjösamarbetet en stor tillgång för genomförandet. Det kan innebära förbättrade förutsättningar för att finna synergier mellan olika samarbetsorganisationer och projekt och därmed möjligheter att undvika dubbelarbete.

Ett intensifierat samarbete mellan de olika EU-programmen i regionen kan också bidra till ökad överföring av kunskap och erfarenhet mellan olika delar av regionen. EU-programmen, främst då strukturfondsprogrammen, blir utan tvekan viktiga stödinstrument för genomförandet av strategin för Östersjöregionen, då strategin i sig inte har en egen finansiering. Strategins prioriteringar stämmer dock väl överens med strukturfondernas inriktning generellt och innebär således inte någon förändring av programmens inriktning. Projekt som ligger i linje med programmens inriktning och som samtidigt beaktar Östersjöstrategin och ingår som del i ett samordnat genomförande av strategins prioritering på en makroregional Östersjönivå, bör dock beaktas särskilt, då det innebär ett mervärde för den större geografiska kontext som Östersjöregionen utgör. På så sätt kan programmen bidra till genomförande av strategin. EU:s strategi för Östersjöregionen kan därmed bidra till att regional och nationell nivå i utarbetande av policy och projekt i högre utsträckning beaktar sammanhangen i en större geografi.

Insatser för att främja ett strategiskt gränsöverskridande samarbete

Insatserna inom EU:s gränsregionala och transnationella program ska bidra till ökad gränsöverskridande samverkan för att stärka innovativa miljöer och främja nätverksamverkan i näringslivet. Programmen förväntas också bidra till gränsöverskridande samverkanslösningar för att öka tillgången till viktiga

samhällsfunktioner samt fördjupat samarbete kring miljöproblematiken i Östersjön och Nordsjön. De interregionala programmen och nätverksprogrammen har som huvudsyfte att sprida kunskap och bygga upp metoder för effektivt lärande inom stadsutveckling och regional utveckling och bidrar på ett övergripande plan till att nå målen i den nationella strategin.

Tillväxtverket, Boverket, och Styrelsen för internationellt utvecklingsarbete (Sida) har på uppdrag från regeringen med inbjudan till Sveriges Kommuner och landsting (SKL), etablerat ett samarbete för att förbättra lärandet, resultatuppföljningar och spridningen av det svenska deltagandet i programmen. Uppdraget har formaliserats i fyra aktivitetsområden; Förvaltning av program, Tematiskt erfarenhetsutbyte, Uppföljning och analys samt Kommunikationsarenor. Sammantaget har sex tematiska seminarier genomförts samt fyra nätverksträffar, ett Interregforum, ett seminarium under Almedalsveckan och ett antal rapporter. Respektive myndighets och organisations målgrupp har deltagit i aktiviteterna och ett samarbete med en ny målgrupp, Enterprise Europe Network, har påbörjats för att på sikt engagera privata aktörer i transnationella program.

Sverige medverkar också i Kolarctic ENPI som finansieras av gemenskaps- och partnerskapsinstrumentet ENPI. Programmet har ännu inte blivit operativt i form av genomförande av projekt men syftar till att främja gränsöverskridande samarbete mellan områden i norra Finland, Sverige och Norge samt med ett stort område i nordvästra Ryssland.

Den 1 augusti 2009 trädde lagen (2009:704) om europeiska grupperingar för territoriellt samarbete i kraft. Lagen innehåller kompletterande bestämmelser till Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1082/2006 av den 5 juli 2006 om en europeisk gruppering för territoriellt samarbete (EGTS). En gruppering är en juridisk person för territoriellt samarbete inom EU. Grupperingen ska ha som mål att underlätta och främja gränsöverskridande, transnationellt och interregionalt samarbete. Syftet med en gruppering är att stärka den ekonomiska och sociala sammanhållningen inom unionen genom att underlätta för medlemsstater, regionala och lokala myndigheter att samarbeta effektivt över nationsgränserna. Den nya samarbetsformen möjliggör en fast struktur och långsiktig planering i samarbetet. Ingen ansökan om att bilda en EGTS med säte i Sverige har hittills inkommit.

Nordiskt samarbete

Inom ramen för Nordiska ministerrådet, de nordiska regeringarnas samarbetsorgan, samarbetar Danmark, Finland, Island, Norge, Sverige och de självstyrande områdena Färöarna, Grönland och Åland för att främja integrationen mellan de nordiska länderna och underlätta för nordiska medborgare att röra sig över gränserna. De nordiska ländernas regeringar samverkar vidare inom ramen för Nordiska ministerrådet sedan sommaren 2008, genom konkreta åtgärder för att rusta länderna för att dels, på ett bra sätt kunna hantera de utmaningar och möjligheter som globaliseringen medför, dels för att bidra till ett kunnigare, synligare och mer välmående Norden. Hittills har sammanlagt 14 konkreta globaliseringsinitiativ satts igång. Ytterligare sju projekt kommer att påbörjas under 2010.

Ämbetsmannakommittén för regionalpolitik har tagit fram ett program som fastställer ramarna och huvudinriktningen på det regionalpolitiska samarbetet inom det nordiska ministerrådet under 2009–2012. I genomförandet av programmet har fyra arbetsgrupper bildats som behandlar stadsutveckling, landsbygdsutveckling, gränsregionala samarbetet och framtida utveckling av regionalpolitiken. Arbetsgrupperna syftar till att bidra till kunskapsutveckling och erfarenhetsutbyte mellan de nordiska länderna.

Inom det Nordiska ministerrådet är en central fråga att på olika sätt arbeta med att lösa gränshinder i Norden. Ett exempel på en sådan insats är regeringens beslut²⁸ om framtagandet av en databas för gränsregional statistik. Statistiken ska omfatta information om arbetspendling över riksgrens vilket påverkar förvärvsfrekvensen, flyttningar samt inkomstuppgifter (lönesummor) som intjänats i annat nordiskt land. Den nya databasen kommer att leverera statistik som har stor betydelse för det gränsregionala samarbetet i Norden samt för skatteutjämnningssystemet i Sverige. Efterfrågan på en hållbar kontinuerlig gränsregional statistik återkom i den särskilda dialogen för uppföljningen, särskilt från företrädare i län med stort gränsöverskridande samarbete. De nordiska länderna samverkar även bilateralt för att lösa gränshinder.

Inom näringslivssektorn ska en jämförande analys av ramvillkor, initiativ och resultat på entreprenörsområdet i Norden genomföras.

²⁸ Regeringsbeslut 2008-09-18, dnr N2008/5441/RT, Uppdrag till Statistiska centralbyrån, SCB, att utveckla en databas för att producera löpande gränsregional statistik.

Målsättningen är att förbättra förutsättningarna för entreprenörskap i Norden. Ett exempel på en satsning inom energisektorn är en nordisk färdplan som de nordiska energiministrarna beslutade om i september 2008. Målsättningen är att möjliggöra för marknadsaktörer och konsumenter att verka fritt i hela Norden genom att skapa en harmonisering och integrering av elmarknaden.

Det nationella och de regionala strukturfondsprogrammen

Inom ramen för det nationella och de regionala strukturfondsprogrammen finns möjlighet att genomföra interregionalt och transnationellt samarbete med lokala och regionala myndigheter i andra medlemsstater. Hittills har en mindre andel projekt inriktats mot utvecklingsarbete i samverkan med aktörer i andra medlemsländer. Inom ramen för de åtta regionala programmen är det endast Övre Norrland som hittills utnyttjat möjligheten att stödja interregionalt samarbete inom ramen för programmet. Programmet har beslutat om två projekt. Projektet MCN 10 är ett samarbete med aktörer i Frankrike och Finland och syftar till att bidra till näringslivets internationalisering inom miljöteknikområdet genom ökat forskningsinnehåll i produkter och tjänster för att främja hållbar hantering av förorenad jord.

Inom Svenska ESF-rådet genomförs verksamhet i syfte att förbättra informationen till sökande som är intresserade av att söka projektmedel för transnationella aktiviteter. Tanken är att skapa en medvetenhet och som nästa steg avgränsning och fokusering på vilka utvecklingsfrågor som myndigheten själv ska involvera sig i på europeisk nivå. En nationell utlysning av medel för genomförandeprojekt i transnationell samverkan med fokus på ungas etablering i arbetslivet gjordes under våren 2009.

Nationella myndigheter

Nationella myndigheters arbete för att främja strategiskt gränsöverskridande samarbete avser bl.a. Banverkets engagemang i olika europeiska sammanslutningar rörande järnväg, standardiseringsarbete inom järnvägssektorn samt aktiviteter i fora

som Corridor Managers och Time Table Group som ingår i Rail Net Europé. Myndigheten har också ett samarbete med Finland om att analysera framtida krav på infrastrukturen. Statens energimyndighets samarbete består bl.a. av deras arbete med en webbtjänst som informerar om svensk miljöteknik och svenska miljöteknikföretag.

Utvecklandet av interkulturell och internationell verksamhet inom kulturområdet bedrivs av Kulturrådet, vilket resulterat i stöd till kultursamarbete över nationsgränserna och medverkan i olika informationsinsatser som riktar sig till utlandet. Verket för innovationssystem (Vinnova) lyfter fram programmet Starka FoI-miljöers globala länkar liksom deras deltagande i projektet Baltic Sea Innonet.

Regionalt tillväxtarbete för strategiskt gränsöverskridande samarbete

Inriktningen och innehållet i de gränsöverskridande samarbetena syftar till att samspela med och förstärka de lokala, regionala och nationella strategier och utvecklingsplaner som finns i programområdena. Det finns också en ambition att öka samspelet med det nationella och de regionala strukturfondsprogrammen för att uppnå de övergripande målen för den europeiska sammanhållningspolitiken. Projekt som ligger i linje med det övriga regionala tillväxtarbetet har större chans till långsiktig påverkan.

När det gäller strategiskt gränsöverskridande samarbete är det enligt Tillväxtverkets uppföljning av RUP endast ett fåtal län som har området tydligt beskrivet i sina utvecklingsprogram. Flera ansvariga för det regionala tillväxtarbetet i länen menar att samarbetet över nationsgränsen bör kunna utvecklas och merparten deltar aktivt i olika projekt tillsammans med andra gränsregioner och i mer övergripande samarbeten. I flera län utgör gränsöverskridande samarbete delmål i utvecklingsprogrammen men i vissa fall syftar detta till skillnad från ovan på samarbete över länsgränsen.

Projekt för att främja strategiskt gränsöverskridande samarbete

Per den 31 mars 2009 hade det totalt beslutats om 329 projekt i de tretton territoriella samarbetsprogram som Sverige deltar i. Det

finns svenskt deltagande i cirka 70 procent av de beslutade projekten. Beslutade projekt med svenskt deltagande har i Tillväxtverkets rapport om Lärande inom territoriellt samarbete, klassificerats efter de riktlinjer som finns i den nationella strategin för de gränsregionala och transnationella programmen. Det konstateras att med några få undantag kan de projekten sägas syfta till de riktlinjer som finns i den nationella strategin. Inriktning på projekten är i linje med strategins övriga prioriteringar med den skillnaden att projekten genomförs i samverkan över nationsgränser. Det finns olika grund för samverkan – från att lösa konkreta gränshinder eller ett gemensamt problem till kunskapsutveckling genom bred samverkan inom ett specifikt sakområde.

Ett exempel på hur man lokalt skapar förberedelse för ett gränsregionalt omvälvande gruvbrytningsprojekt är Meänmaa i Norrbotten.

Projekt: Meänmaa

Projektägare: Pajala kommun (Kolari kommun är Lead Partner)

Budget: ca 7 miljoner kronor (0,8 miljoner euro) varav ERUF ca 4 miljoner kronor (0,4 miljoner euro)

Genomförande: 2008-05 – 2010-01

Huvudsaklig målgrupp: Politiker och tjänstemän från Kolari och Pajala kommuner, representanter för nationella och regionala myndigheter, representanter för gruvbolaget och det övriga näringslivet samt områdets nuvarande befolkning.

Finansiärer: EU Interreg, Pajala kommun, Länsstyrelsen Norrbotten, Vägverket, Banverket

Projektet Meänmaa genomförs inom ramen för programmet Interreg IVA Nord. Projektet är ett planeringsprojekt som drivs gemensamt av Pajala kommun på svensk sida och Kolari kommun på finsk sida. Meänmaa koordinerar kommunernas och staternas gemensamma insatser i området.

Det som startat projektet är den förberedelse som pågår för en gränsöverskridande gruvverksamhet i området. Mycket av projektet handlar om att lägga grunden för ett utvecklat samarbete och att få en planeringsmässig helhet över området när kommunerna gör sina översiktsplaner. Genom projektet har man också skapat en gemensam politisk styrelse från de både kommunerna, fullmäktige har gemensamma sammanträden och arbetsgrupper har bildats för områden som skola, socialtjänst, näringsliv, planering och miljöfrågor.

Den första fasen i projektet fokuserar på de direkta och mest viktiga åtgärder som krävs utifrån gruvetableringen och för att säkerställa att den framtida etableringen sker på ett så professionellt och smidigt sätt som möjligt. Den primära målsättningen är att göra en samlad grundanalys i samarbete med andra berörda aktörer och ta fram en gemensam

verksamhetsplan inför fas två. De frågeställningar som kommer att ligga som grund för verksamhetsplanen är till exempel framtida personal- och kompetensförsörjning utifrån gruvetableringens och övriga näringslivets behov, planer för utveckling av befintliga och nya företag i området, samt stödjande av uppbyggnad av ny infrastruktur etc.

Creative Growth är ett exempel på ett interregionalt samarbete mellan 11 europeiska regioner med syfte att skapa bättre förutsättningar för entreprenörer och företagare inom kreativa näringar och att synliggöra kreativa sektorns betydelse och potential för attraktivitet och tillväxt. Inom ramen för projektet kommer gemensam statistik att tas fram för att i nästa steg genomföra kvalitativa undersökningar om sektorns behov. Projektet genomförs med stöd av programmet Interreg IVC och leds av Regionförbundet Östsam.

Ett exempel på projekt som syftar till att främja samarbete över nationsgränser för ett hållbart utnyttjande av naturresurser är projektet "Kosterhavet-Yte Hvaler – vårt gemensamma arv" som bedrivs i programmet Interreg IV Sverige-Norge. Projektet syftar till att stärka samarbetet mellan två angränsande maritima nationalparker och att göra området till ett attraktivt besöksmål. Projektet syftar också till att utarbeta gemensamma strategier för skötsel.

Ett exempel på gränsöverskridande samarbete i Östersjöregionen är Baltic Master II inom Interreg Östersjöprogrammet.

Projekt: Baltic Master II

Projektägare: Region Blekinge

Budget: ca 40 miljoner kronor (4,4 miljoner euro) varav ERUF ca 30 miljoner kronor (3,3 miljoner euro)

Genomförande: 2009-01 – 2011-12

Huvudsaklig målgrupp: Medverkande partners i projektet, samt ytterst politiker och beslutsfattare på lokal, regional, nationell och EU-nivå

Finansiärer: EU Interreg Östersjöprogrammet, Region Blekinge, samt flertal lokala och regionala aktörer i Blekinge, Kalmar län, Skåne, Halland och Gotland.

Baltic Master II är ett projekt för fördjupat samarbete kring miljöproblematiken i Östersjön. Baltic Master II är en fortsättning och konkretisering av de erfarenheter som dragits från tidigare Interregprojekt. Arbetet inkluderar partners från nio olika länder med Region Blekinge som lead partner. En huvuduppgift även i detta projekt är att höja medvetenheten bland politiker och beslutsfattare på lokal-, regional-, nationell- och EU-nivå.

Projektet lyfter fram det lokala och regionala perspektivet på sjösäkerhetsfrågor, där beslut annars fattas på nationell och internationell nivå. I Baltic Master II kommer därför även regional samordning av oljeskyddsplanering vara ett viktigt delområde, där man involverar berörda kommunala förvaltningar, räddningstjänst och oljeskyddssanerare. Vid sidan av arbetet att ta fram oljeskyddsplaner och genomföra övningar, kommer man också att fokusera på avfallshantering i hamnar i syfte att minska risken för illegala utsläpp. Denna del drivs av Regionförbundet i Kalmar tillsammans med Maritime Institute i Gdansk och hamnen i Gdynia.

5.6 Glest befolkade områden i norra Sverige och storstädernas förutsättningar

I nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013 fastställs att territoriella förutsättningar generellt måste beaktas i utformningen av insatser till följd av att utvecklingen visar att skillnaderna mellan regioner i Sverige ökar. Därför lyfte regeringen särskilt fram de unika förhållanden som präglar de glest befolkade områdena i norra Sverige samt storstädernas förutsättningar och betydelse för regional och nationell konkurrenskraft.

5.6.1 Glest befolkade områden i norra Sverige

De norra delarna av Sverige har unika förutsättningar för utveckling, såsom extrem gleshet, långa avstånd och ett kallt klimat. En konsekvens av de långa avstånden är i många fall geografiskt stora lokala arbetsmarknadsregioner med gles befolkningstäthet, vilket bl.a. bidrar till extra kostnader för att tillhandahålla en god servicenivå och upprätthålla tillgängligheten genom ett fungerande transportnät.

Befolkningen i Sveriges glesbygder har kontinuerligt minskat de senaste decennierna. Under 2007 minskade glesbygdsbefolkningen i Sverige med 0,9 procent medan de tätortsnära landsbygderna och tätorterna ökade med 0,2 respektive 1,0 procent. Såväl glesbygder som tätortsnära landsbygder hade negativa inrikes flyttnetton 2007. Näringslivet i gles- och landsbygderna har förändrats sedan 1950-talet fram till i dag. Näringar inom jordbruk, skogsbruk, jakt och fiske har minskat i betydelse för sysselsättningen vilket följts av en

omfattande utflyttning men också ett sökande efter andra utkomstmöjligheter. Småskalig livsmedelsförädling, landsbygdsturism och den framväxande vindkraftsbranschen är exempel på nya näringar som vuxit under senare år.

Tillgänglighet till grundläggande service för kvinnor, män och företag är en av många förutsättningar för en hållbar tillväxt i alla delar av landet. Insatser som syftar till en god tillgänglighet till kommersiell och offentlig service är därför viktiga för att skapa miljöer där det är attraktivt att bo och arbeta samt starta och driva företag. Under senare år har det genomförts en rad åtgärder för att till exempel stärka och utveckla butiker i olika typer av landsbygder. Trots det är nedläggningstakten bland de sista butikerna på en ort ungefär 65 butiker per år. Totalt har 541 orter mist sin sista butik mellan 2002 och 2008. Både inom drivmedels- och dagligvarusektorn finns indikationer på en fortsatt nedläggning och utglesning av servicenätet. För att möta dessa utmaningar ska regionala serviceprogram tas fram och genomföras under perioden 2009–2013. Programmen kommer att skapa förutsättningar för helhetssyn och samverkan mellan olika aktörer och insatser, vilket innebär effektivare insatser i de strategiskt viktigaste serviceorterna.

En strategi för att stärka utvecklingskraften i Sveriges landsbygder

Arbetet med att ta fram en nationell strategi för att stärka utvecklingskraften i Sveriges landsbygder genomfördes i en omfattande process, i vilken de flesta departement deltog. Det finns därför ett landsbygdsperspektiv och åtgärder med betydelse för landsbygdsområden i en rad förslag till riksdagen liksom i utredningsdirektiv, myndighetsuppdrag och andra regeringsbeslut under de senaste åren. Genom en ökad helhetssyn och samordning inom Regeringskansliet har arbetet med frågor av betydelse för landsbygderna stärkts.

Regeringen informerade riksdagen om det strategiska arbetet i skrivelsen, En strategi för att stärka utvecklingskraften i Sveriges landsbygder (skr. 2008/09:167). I denna slår regeringen fast sin positiva syn på Sveriges landsbygder och klargör sin syn på en rad områden som är viktiga för att ta tillvara landsbygdernas möjligheter till utveckling och hållbar tillväxt. I skrivelsen ges en samlad bild av en rad viktiga åtgärder för landsbygderna som har

genomförts eller håller på att genomföras. Skrivelsen pekar också framåt genom att regeringen presenterar åtgärder som utreds eller förbereds samt frågor som är viktiga att analysera vidare. Dessutom presenteras organisatoriska åtgärder och andra aktiviteter som genomförts för att säkerställa ett fortsatt starkt engagemang för landsbygdsfrågorna, inte minst inom Regeringskansliet.

De regionala programmens bidrag till den nationella strategins riktlinjer rörande glest befolkade områden i norra Sverige

I och med Sveriges anslutning till EU 1995 fastslogs att de förutsättningar som råder i norra Sverige motiverar en anpassning av EU:s regelverk inom bl.a. sammanhållningspolitiken. Inför programperioden 2007–2013 har de två regionala strukturfondsprogrammen Övre Norrland och Mellersta Norrland således tilldelats särskilda gleshetsmedel inom målet för Regional konkurrenskraft och sysselsättning. Totalt omfattar den särskilda tilldelningen för programperioden cirka 1 262 miljoner kronor (140 miljoner euro) för Övre Norrland och cirka 925 miljoner kronor (103 miljoner euro) för Mellersta Norrland. Detta beräknas på 35 euro per capita och år.

Operativt program för Övre Norrland

Det operativa programmet för Övre Norrland sammanfaller väl med nationella strategins fokusering på glesa områden då alla föreslagna insatser och aktiviteter som återfinns i programmets insatsområden syftar till hållbar regional tillväxt utifrån regionens förutsättningar. Inom programmet har sex stycken tillväxtområden identifierats. Dessa rör bl.a. test- och övningsverksamhet, kreativa näringar, energi- och miljöteknik, basindustri, informations- och kommunikationsteknik samt bioteknik.

Teknik- och tjänsteutveckling inom basindustrin är ett stort och viktigt tillväxtområde, baserat på den starka ställning som basindustrin fortfarande har i regionen. Prioriteringen har fått genomslag i vilka projekt som beslutats, flertal projekt är inriktade på utveckling av nya företag, produkter och tjänster relaterade till basindustrin.

Utbyggnad av bredbandsnäten och satsningar på ökad tillgång till bredband har stor betydelse bl.a. med tanke på att tekniken förkortar avstånden både inom regionen och mellan regionen och andra regioner. Därför har fortsatta satsningar inom området gjorts, främst via projekten Storprojekt Fyran (Västerbotten) och Plattform Lumiora (Norrbotten).

I regionen bedrivs även forskning med syfte att utveckla nya distansöverbryggande tekniker kopplade till olika verksamheter som testverksamhet, vård och omsorg, e-hälsa och produktutveckling. Det avspeglar sig även i beviljade projekt. Ett exempel är projektet I2– den intelligenta inlandsvägen, vars mål är att baserat på en trådlös miljö längs väg E45 med utvalda anslutningsvägar skapa en infrastruktur för fordonsrelaterade miljöer.

Kreativa näringar, upplevelser och turism är också ett av sex prioriterade tillväxtområden. I regionen har upplevelsebranschen samlat sina insatser i nio turistdestinationer som alla är delfinansierade av den regionala fonden. Destinationerna utgör den gemensamma plattformen för besöksnäringen inom respektive geografiskt område. Dessa arbetar på en mer strategisk nivå tillsammans med turistföretagen inom respektive område för att profilera destinationen nationellt och internationellt i syfte att utöka försäljningen hos medlemsföretagen.

Operativt program för Mellersta Norrland

I det operativa programmet för Mellersta Norrland lyfts också de speciella förhållanden fram som råder i programområdet. Insatsområdena för programmet omfattar även de prioriteringar som görs i den nationella strategin för glest befolkade områden i norra Sverige. Bl.a. nämns särskilt ökad teknik- och tjänsteutveckling kopplat till basnäringarna, utveckling av turistnäringen samt infrastrukturens satsningar som viktiga områden där insatser behöver göras.

Hittills har en stor del av de projekt inom forskning och utveckling som beviljats inom programmet en inriktning mot skogen som resurs, skogsråvaror, forskning kring sammansättning och struktur i papper med mera. Medel har även beviljats till projekt som syftar till att skapa och utveckla innovationssystem och kluster.

Stora infrastrukturella satsningar i form av exempelvis resecentrum görs i programområdet. Detta sker till största delen i Västernorrlands län i anslutning till byggandet av Botniabanan. I detta sammanhang kan projekten Resecentrum etapp II och Bästa resan nämnas. Båda projekten syftar till regionförstoring. I Resecentrum etapp II byggs gång- och cykelstråk, cirkulationsplatser och vägar i Härnösand. Bästa resan presenteras som ett exempel under avsnitt 5.4.1 Regionförstoring.

Inom turistnäringen görs satsningar på i första hand forskning och utveckling av upplevelsebaserad turism samt olika typer av destinationsutveckling. Ett typiskt turistdestinationsprojekt är Framtid Funäsdalen. Projektet är en blandning av marknadsföring av och materiella investeringar i destinationen Funäsdalen.

I programmet har hittills många projekt initierats rörande satsningar kring entreprenörskap. Några stora samverkansprojekt genomförs bl.a. mellan kommuner i Västernorrland. I projektet E-länet ska man arbeta med att förbättra näringslivsklimatet i hela Västernorrland och verka för att differentiera länets näringsliv för att minska sårbarheten. Vidare genomförs också små kommunala projekt med fokus på de kreativa näringarna. Ett exempel är Förstudie KNOTT. Förstudien är en utredning av hur de kreativa näringarna kan utvecklas och hur kulturarv och kulturmiljöer kan användas i detta arbete.

Projekt bedrivs också med mål att öka inflyttningen av både personer och företag till regionen. Inom detta område finns projekt som syftar till att göra regionen mer attraktiv att bo och leva i samt projekt utformade som riktade rekryteringsinsatser för att tillgodose näringslivets specifika behov av arbetskraft. I projektet Midscand söker man locka investerare till i första hand glesbygdskommunerna Strömsund och Härjedalen. Ett antal holländska företag har etablerats i kommunerna, och med dem har ett tiotal personer flyttat till kommunerna.

5.6.2 Storstädernas förutsättningar

Storstäderna och storstadsregionerna spelar en viktig roll för den hållbara tillväxten såväl i de omgivande regionerna som för hela landet. I den nationella strategin fastställer regeringen att det är centralt att skapa goda och hållbara tillväxtförutsättningar för storstäderna och storstadsregionerna. Storstadsfrågorna bör också

tydligare placeras i ett regionalt sammanhang och bli integrerade delar av det regionala tillväxtarbetet och de regionala utvecklingsstrategierna.

Urban utveckling

Utgångspunkten för det urbana utvecklingsarbetet är att minska utanförskapet, samt att förbättra förutsättningarna för städernas bidrag till landets konkurrenskraft. I de stadsdelar där en hög andel invånare upplever ett utanförskap genom arbetslöshet, långvarigt beroende av försörjningsstöd, otrygghet eller ohälsa finns det skäl för staten och berörda kommuner att gemensamt finna effektiva metoder för att bryta utanförskapet.

I regeringens arbete med att bryta utanförskapet bidrar ett urbant utvecklingsarbete med att hitta former för samordning och samverkan kring det långsiktiga förändringsarbetet i stadsdelar med ett utbrett utanförskap. Utgångspunkten för detta arbete är samverkan och stöd utifrån myndigheternas och kommunernas ordinarie verksamhet och inte genom särskilda projektmedel. Särskilt fokus läggs på frågor som rör arbete, utbildning, trygghet och tillväxt.

Grunden för en lokal samverkan i arbetet med urban utveckling läggs framför allt genom de lokala utvecklingsavtal som träffas mellan staten och berörda kommuner. För perioden 2008–2010 har regeringen tecknat lokala utvecklingsavtal som omfattar totalt 38 stadsdelar i 21 kommuner.

De regionala programmens bidrag till den nationella strategins riktlinjer rörande storstädernas förutsättningar

I den nationella strategin understryks vikten av att utnyttja den potential och de synergier som kan uppstå genom en god samverkan mellan storstadsregionerna, dess omland och övriga Sverige. De regionala strukturfondsprogram som berörs av de särskilda satsningar som bör göras på storstadsregioner är programmen för Stockholm, Västsverige och Skåne-Blekinge.

Operativt program för Stockholm

Det operativa programmet för Stockholm anger en markerad storstadsprofil samtidigt som ingen geografisk prioritering görs i den mening att projekt rankas olika beroende på var i programområdet de genomförs. Insatser kan genomföras både i regionens centrala delar och på landsbygden. Inom ramen för arbetet med det operativa programmet i Stockholm har stora strategiska satsningar gjorts. Alla prioriterade projekt har en storstadsprägel då de måste förhålla sig till den komplicerade och bitvis fragmentiserade omvärld som Stockholm utgör.

Bland projekt som prioriterats återfinns tre projekt som inriktar sig mot att öka integrationen; Matchning Södertörn, Två museer i Fisksätra och Hovsjöhus. Matchning Södertörn matchar lediga jobb med sökande personer med utländsk bakgrund. Projektet stötts med kompetensutveckling i "systerprojektet" i Socialfonden. Två museer i Fisksätra och Hovsjöhus har insatser som genom ökad attraktivitet i utsatta stadsdelar ska skapa ökat incitament för att personerna i området i större omfattning ska söka sig till studier, arbete och eget företagande, men också öka kunskapen om den plats de bor på. Dessa båda projekt kom fram i den nationella processen kring ett eventuellt effektuerande av JESSICA i Sverige, som är ett policyinitiativ för att främja investeringar i hållbar stadsutveckling. Processen pågick under 2008–2009 mellan Stockholm, Göteborg och Malmö.

Utöver ovan nämnda projekt återfinns inom programmet ett antal klustersatsningar omfattande cirka 44 miljoner kronor (4,9 miljoner euro) inom områdena Medtech, informations- och kommunikationsteknik, kreativa näringar, miljöteknik och på filmområdet.

Operativt program för Västsverige

I det operativa programmet för Västsverige konstateras att det är viktigt att ha ett integrerat och regionalt perspektiv på tillväxtfrågorna för hela Västsverige, medan Göteborgsregionen har en viktig roll som tillväxtmotor för västra Sverige. De tre insatsområdena i programmet täcker riktlinjerna för storstädernas förutsättningar.

Programmet har ett särskilt insatsområde för hållbar stadsutveckling, som riktas till Göteborgs utsatta stadsdelar och då främst Bergsjön, Biskopsgården, Gunnared och Lärjedalen. Insatsområdet syftar till att minska socioekonomiska skillnader mellan olika bostadsområden och befolkningsgrupper, genom åtgärder som höjer utsatta stadsdelars attraktivitet, samt bidrar till ökad integration och sammanhållning i kommunen och i regionen. Göteborgs utsatta stadsdelar är i behov av investeringar och lokalt utvecklingsarbete, som skapar företagande, arbetsplatser och sysselsättning. En rad förstudier har bedrivits, t.ex. Framtidens kulturhus, Centrumutveckling i partnerskap, Kviberg – tillväxtmotor i Göteborg och Lövgärdet i tillväxt. Flera av förstudierna var aktuella att ingå i ett JESSICA-projekt. Då JESSICA visade sig omöjligt att genomföra i Sverige p.g.a. juridiska hinder, kommer i stället ett större bidragsprojekt att lämnas in från Göteborgs Stad under 2010, där man tar tillvara resultaten från arbetet med att förbereda JESSICA.

Ett större projekt som är under genomförande är Tillväxt Biskopsgården. Projektet ska genom en rad insatser öka möjligheterna för stadsdelen att bli en välintegrerad del av Göteborgssamhället och omvärlden. Projektet kommer bl.a. att bidra till att göra Friskvaderstorget mer attraktivt och tryggare, starta en företagarrådgivning, göra en pilotundersökning om besökande utländska släktingar och vänner som en särskild form av turism och förbättra de allmänna kommunikationerna, bl.a. genom ett försök med en ny busslinje.

I insatsområdena för entreprenörskap och klustersatsningar finns flera projekt som omfattar Göteborg, t.ex. Expedition Framåt, som ägs av Business Region Göteborg och som utvecklar nya metoder för att hjälpa befintliga mindre företag som vill växa, samt nya mindre företag som vill etablera sig i hela Göteborgsregionen. LISA, Lab Incubator Sahlgrenska Science Park, bygger ut den existerande företagsparken med laboratorielokaler, med målgruppen nystartade eller existerande biomedicinska företag.

Operativt program för Skåne-Blekinge

I det operativa programmet för Skåne-Blekinge konstateras att storstadsinsatserna fokuseras på Malmöregionen, dvs. de västra

delarna av Skåne. Det poängteras dock att alla insatser inom detta geografiska område inte kan anses vara storstadsrelaterade, utan storstadsdimensionen måste påvisas i de enskilda insatserna som görs. Inom programmet har insatser genomförts som främjar storstädernas roll som tillväxtmotorer. Programmet har bl.a. ett insatsområde som benämns Särskilda storstadsinsatser. Insatsområdet har tre fokusområden som väl dockar in i riktlinjerna i nationella strategin. Dessa fokusområden är Storstadens roll som tillväxtpol, Lokala områdesinsatser samt Samverkan med andra storstadsregioner. Dessa områden är också strategiskt länkade till Malmö stads handlingsplan Välfärd för alla - Det dubbla åtagandet.

Insatsområdet Särskilda storstadsinsatser utgår från de särskilda förutsättningar i form av täthet, mångfald och kreativ miljö som finns i Malmö men även specifika möjligheter och problem i storstadsområdet som helhet. Skåne är en alltmer integrerad del av en större urban gränsregion – Öresundsregionen. I denna urbana gränsregion konfronteras och samspelar två nationalstater och dess administrativa kulturer, två storstadsregioner och dess innovationsmiljöer, företag, institutioner samt invånare.

Det regionala strukturfondsprogrammet för Skåne-Blekinge har under 2007–2009 beviljat stöd till tolv projekt inom insatsområdet Särskilda storstadsinsatser. Stöd till projektsatsningar med bas i framförallt Malmö men även i Landskrona har beviljats. Bland de olika projekten finns exempel på både satsningar för att främja tillväxtförutsättningar inom urbana innovationssystem som att utveckla och undanröja hinder i stadsdelar med karaktärsdrag av utanförskapsområden.

Malmö Nya medier är ett projekt som syftar till att skapa ett starkt och sammanhängande innovationssystem inom området Nya medier. Potentiella affärsidéer och entreprenörer fångas under idéfasen från Malmö högskolas LivingLabs. Ett annat projekt är SÖM Fosie som syftar till att genom ett tvärsektoriellt arbete främja en ökad förvärvsfrekvens, trygghet och attraktivitet i stadsdelen Fosie. Huvudaktiviteter i projektet är att skapa ett samordningskontor för utvecklingsinsatser i området, bygga upp nätverk för företagare, utveckla nya former för samverkan med arbetsgivare samt utveckla lokala miljonätverk. De idéer som lyftes fram från Malmö stad under utredningsprocessen kring ett JESSICA-initiativ ingår i planer på en större

regionalfondsfinansierad projektsatsning för stadsdelen Rosengård i Malmö.

Urbact 2007–2013

Urbact II är ett nätverksprogram avsett för kunskaps- och erfarenhetsutbyte mellan Europas städer inom ramen för målet om "Europeiskt Territoriellt samarbete" 2007–2013, och utgör en del av EU:s sammanhållningspolitik. Programmet ger stöd till städer/förorter till storstäder och kommuner för erfarenhetsutbyte och lärande inom urbana frågor med mål om en hållbar urban utveckling. Programmet bidrar också till ökad kontakt mellan städer. Även icke medlemsstater såsom Norge och Schweiz kan delta. Regioner, universitet eller andra forskningscentra kan beviljas stöd från programmet. Tilldelade EU-medel för Urbact är cirka 480 miljoner kronor (53 miljoner euro) varav beslut har fattats om 129 miljoner kronor (14 miljoner euro).

Programmet har två prioriterade områden; Städer – motorer för tillväxt och sysselsättning och Attraktiva och sammanhållande städer. Programmet är det enda i sitt slag som tillämpar lärande och kapitalisering av resultat. Sverige deltar i flera av de beviljade projekten, Exempelvis finns svenskt deltagande i projekt om kvinnors entreprenörskap och jämställdhet, insatser för social sammanhållning i utsatta stadsdelar i Malmö och Göteborg.

Hållbar stadsutveckling

Sverige har en internationellt sett stark position inom hållbar stadsutveckling, med den samlade kompetensen hos kommuner och näringsliv som en viktig bas. Svenska miljöteknikföretag ligger i framkant inom flera områden. Avancerad miljöteknik och kunnande kring hållbar stadsutveckling kommer att efterfrågas alltmer i industrinationer såväl som i utvecklingsländer.

Det finns förutsättningar för ett ännu större internationellt genomslag för svenskt kunnande kring stadsutvecklingsfrågor och svensk miljöteknikexport. Regeringen har mot den bakgrunden aviserat en satsning på hållbara städer på totalt 340 miljoner kronor för åren 2009–2010. Dessa medel ska användas för stöd och utveckling av främst ny- och ombyggnadsåtgärder inom en särskild

stadsdel, bostadsområde eller kvarter som bidrar till integrerade lösningar för hållbar stadsutveckling.

Regeringen har tillsatt en delegation för hållbara städer inom Miljövårdsberedningen, för perioden 2008–2010. Delegationen ska samla stat, näringsliv och kommuner i en nationell plattform för hållbar stadsutveckling. Syftet är bl.a. att stimulera stadsbyggnadsprojekt som både bidrar till förbättrad miljö och minskad klimatpåverkan och som underlättar svensk miljöteknikexport.

Svenskt kunnande kring hållbar stadsutveckling och miljöteknik presenteras internationellt bl.a. genom konceptet SymbioCity som ska marknadsföra svensk miljöteknik och hållbart byggande runt om i världen. Plattformen riktar sig till städer som vill se en hållbar utveckling och samlar närmare 700 svenska företag. SymbioCity lanserades 2008.

6 Sammanhållningspolitikens genomförande i Sverige

Den nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013 utgör Sveriges nationella strategiska referensram (NSRF) för den europeiska sammanhållningspolitiken och de europeiska strukturfondsprogrammen för perioden 2007–2013. Enligt rådets förordning (EG) nr 1083/2006 av den 11 juli 2006 om allmänna bestämmelser för Europeiska regionala utvecklingsfonden, Europeiska socialfonden och Sammanhållningsfonden samt om upphävande av förordning (EG) nr 1260/1999, ska 2009 en nationell strategisk rapport lämnas till Europeiska kommissionen.

Nedan redogörs för de regionala, territoriella och det nationella strukturfondsprogrammets bidrag till den nationella strategin, sammanhållningspolitiken och Sveriges handlingsprogram för tillväxt och sysselsättning, den s.k. Lissabonstrategin. Uppgifterna bygger den kontinuerliga utvärderingen som genomförs kopplat till strukturfondsprogrammen, tematiska studier samt på rapporteringar och uppföljningar lämnade av de förvaltande myndigheterna för strukturfondsprogrammen.

6.1 Regionala strukturfondsprogram

Måluppfyllnad, framgångsfaktorer och utvecklingsmöjligheter

För de åtta regionala strukturfondsprogrammen konstaterar utvärderarna att genomförandet i stort följer inriktningen och mål som i programdokumenten dragits upp inför programperioden.

För programmen Övre Norrland och Mellersta Norrland ligger sammansättningen av programmens projekt i linje med de uppsatta insatsområden som anges i respektive regionalt

strukturfondsprogram. Den nuvarande lågkonjunkturen har påverkat de projekt som finansieras genom strukturfondsprogrammen i negativ riktning så att projektens uppsatta syften och mål kan bli svåra att nå. Detta påverkar i förlängningen möjligheten att med hjälp av programmen uppnå den europeiska sammanhållningspolitikens mål. Vissa projekt har dock långsamt börjat anpassa sig till de nya förutsättningar som finanskris och lågkonjunktur skapat. Utvärderarnas bedömning är också att programmets resultat och långsiktiga effekter går att växla upp om man flyttar tyngdpunkten i projekten från kunskapsutveckling och forskningsplattformar till frågan om hur man går vidare från idé till produkt och kommersialisering. Modeller och arbetssätt behöver utvecklas för att t.ex. forskningsresultat ska kunna föras ut på marknader och där ge upphov till nya företag, arbetstillfällen och hållbar tillväxt i regionerna. Det finns också behov av att öka samverkan mellan projekt, t.ex. inom alternativ el- och värmeproduktion, entreprenörskap och nyföretagande för att bättre ta tillvara synergieffekter och öka mervärdet.

Enligt programföljeforskning av programmen för Stockholm, Östra Mellansverige och Norra Mellansverige ser projektägarna mycket ljust på framtiden och majoriteten bedömer att uppsatta mål kommer att nås och att den rådande lågkonjunkturen inte kommer att påverka genomförandet på ett negativt sätt. En lärdom från tidigare utvärderingar är dock att projekten ofta är för positiva i sina bedömningar men att många av dem inte kommer nå sina uppsatta mål, ofta på grund av konjunkturförändringar, men också för att den ursprungliga projekttiden inte visade sig vara tillräckligt bärkraftig. Projektföljeforskningen som först och främst görs i stora projekt har kommit igång och kommer att kunna ge underlag för rapporteringen och bidra till ökad måluppfyllelse i de enskilda projekten.

Norra Mellansverige som redan i tidigare programperioder använt utvecklingsmedel för att komma tillrätta med de strukturkriser som har drabbat regionen, satsar på projekt som ska bygga eller utveckla kluster för att skapa en kraftfullare dynamik inom både etablerade och nya företagsstrukturer. Klusterdynamiken men också nya näringar som kultur och turism ska bidra till struktururomvandling och ökad sysselsättning.

Bilden som ges av utvärderarna är att den konjunktur som programmen har att hantera är radikalt annorlunda mot den som gällde när programmen skapades. Det kan illustreras med

programmet för Västsverige och fordonsindustrins kris där. Samtidigt är förnyelsefokus i programmen tydligt och här finns en upparbetad erfarenhet av att ta sig ur mycket svåra strukturproblem. Det är dock väsentligt att krisen används till en fortsatt strategisk förnyelse av näringslivet i Västsverige. Det är tydligt att här kan programmet verkligen göra skillnad när det gäller att bidra till strukturuomvandlingen.

Utmärkande för projekten i Skåne och Blekinge är att man tänker sig att med hjälp av breda partnerskap bereda vägen för nya näringar. Förutom offentliga aktörer ingår ofta ideella organisationer och privata företag i projektorganisationen. Projekten har till sitt innehåll ett tydligt näringslivsperspektiv. Det handlar ofta om innovativa områden i gränslandet mellan olika branscher och tekniker.

Avseende programmen för Västsverige, Småland och öarna samt Skåne-Blekinge framkommer att projekten många gånger har olika uppfattningar om vad mål och måluppfyllelse innebär. Det finns en medvetenhet om att konkreta resultat ska skapas men projektägarna har svårt att konkretisera hur deras egen måluppfyllelse i själva verket ser ut, i synnerhet när det gäller resultatmålen snarare än aktivitetsmålen. Detta ställer höga krav på en god dialog mellan förvaltande myndighet och projektägarna i lägesrapporteringen.

I Västsverige, Småland och öarna samt Skåne-Blekinge har lågkonjunkturen medfört att möjligheterna för företag att delta i olika utvecklingsprojekt försvårats. Det gäller främst större projekt och är en följd av att företagets resurser minskar. Investeringar, projekt som rör affärsutveckling och produktutveckling kan komma att prioriteras ned när tillgängliga resurser måste räcka till för att finansiera det dagliga löpande arbetet.

Utvecklingsmöjligheter

Utvärderarna av de regionala strukturfondsprogrammen lyfter fram ett antal förbättringsområden. En viktig fråga för samspelet mellan myndighet och partnerskap är den som rör urvalskriterierna mer allmänt och dess funktion i synnerhet. Utvärderarna konstaterar för det första att urvalskriterierna utgör ett led i ett kvalitetsarbete, tillsammans med målen samt uppföljnings- och utvärderingsarbetet. I såväl de regionala strukturfondsprogrammen

som i det nationella strukturfondsprogrammet finns i dag brister i utformningen av dessa kvalitetssystem. De största bristerna rör målformuleringar och målstruktur samt urvalskriterierna och kopplingen dem emellan.

Utan tydliga mål och en tydlig målstruktur för programmen blir det svårt att formulera kriterier som ska leda fram till valet av de projekt som ger största möjliga måluppfyllelse. Utvärderarna bedömer att båda fondernas program behöver en genomgripande översyn över både hur målen är formulerade samt över hur målen hänger samman.

En översyn och minskning av antalet indikatorer i programmen föreslås av utvärderarna. Flera rapporter pekar vidare på behovet av att de projekt som syftar till att ta fram tjänster och produkter knyts närmare till den marknad och de företag som projektens forsknings- och utvecklingsinsatser är inriktade mot. Det har efterlysts en högre grad av näringslivssamverkan för att strukturfondsprojekten ska generera långsiktigt bestående ekonomisk tillväxt och regional utveckling. Det är inte bara viktigt vad som görs i projekten utan även på vilket sätt projekten genomförs. Processen och vilka aktörer som är inblandade är minst lika avgörande för vilka långsiktiga effekter som uppnås. Betydelsefulla faktorer är hur projekten initieras, vilka som är med och om det finns en öppenhet mot det omgivande näringslivet. Högskolor och universitet är i många fall stora projektägare. Strukturfondsprogrammen ställer krav på en hög grad av näringslivssamverkan och affärsorienterad forsknings- och innovationsverksamhet. Det handlar då inte bara om samverkan utan om direkt kommersialisering av kunskap.

Mot bakgrund av den ekonomiska krisen lyfter utvärderarna fram behovet av en förstärkt uppföljning av den strategiska inriktningen av de pågående projekten. Utvärderarna anser dock att programmen trots finans- och konjunkturkrisen förmår fokusera på strukturomvandling.

I flera strukturfondsprogram framhålls särskilt behovet av att strama upp projektutvärderingen. De stora projekten inom programmet kan karaktäriseras som samverkansprojekt, bl.a. handlar de om att skapa mötesplatser och samarbeten mellan universitet och högskolor och det omgivande näringslivet. Andra projekt handlar om företags- och affärsrådgivning. Programmet kännetecknas också av många länsöverskridande projekt. Utvärderarna lyfter fram svårigheten att få in projekt med integrationsfrämjande insatser. De menar att det bör finnas goda

möjligheter att tillsammans med det nationella strukturfondsprogrammet hitta synergier mellan fonderna, inom detta område, bl.a. i Stockholmsprogrammet. I detta program har en stor majoritet av projekten karaktären av samarbetsprojekt och nätverk t.ex. mellan högskola och universitet och omgivning samt företags- och affärsrådgivning. Integrations- och mångfaldsprojekten har inte kommit igång på samma sätt som övriga. Arbete med integrationsfrågan är central för tillväxtarbetet i Stockholmsregionen. Åtgärder inom detta område är också väl motiverade och väl underbyggda i regionala tillväxtplaner.

En möjlighet som nämns ovan, att samarbeta med det nationella strukturfondsprogrammet, är ett sätt att trots fondgränser men med stöd av regelverket kombinera tillväxtinsatser med kompetensutvecklingsinsatser. Det är en kombination som svarar mot de behov som företagen har, i de fall företagen vill investera för att komma starkare ur krisen och lågkonjunkturen.

Bidrag till regionalfondens syfte och målen i den nationella strategin

Framtagandet av de regionala strukturfondsprogrammen baseras på och har utarbetats i linje med rådets förordning (EG) nr 1083/2006 av den 11 juli 2006 om allmänna bestämmelser för Europeiska regionala utvecklingsfonden, Europeiska socialfonden och sammanhållningsfonden samt om upphävande av förordning (EG) nr 1260/1999. Programmens mål överensstämmer väl med sammanhållningspolitikens övergripande syfte, dvs. att uppfylla gemenskapens prioriteringar till förmån för hållbar utveckling genom att stärka tillväxt, konkurrenskraft, sysselsättning och social integration samt genom att skydda och förbättra miljön.

Generellt kan sägas att inriktningen på de beslutade projekten i de regionala strukturfondsprogrammen till stor utsträckning väl stämmer överens med de prioriteringar som har fastställts för den nationella strategin. Prioriteringarna i programmen omfattar Innovation och förnyelse med insatsområdena Innovativa miljöer och Entreprenörskap samt prioriteringen Tillgänglighet med insatsområdena Regionförstoring och Ett utvecklat informationssamhälle.

Strukturfondsprogrammen har tydliga målsättningar och resultatindikatorer kopplade till genomförandet av den nationella

strategin. I strategins prioriteringar återges riktlinjer för de regionala strukturfondsprogrammen avseende Innovation och Förnyelse samt Tillgänglighet, medan riktlinjer för det nationella socialfondsprogrammet återges i prioriteringen Kompetensförsörjning och Ökat Arbetskraftsutbud. I prioriteringen Strategiskt Gränsöverskridande Samarbete återges de territoriella programmens riktlinjer. Således främjas samtliga prioriteringar inom nationella strategin av insatser genomförda inom strukturfondsprogrammen.

Utfall av indikatorer

Det finns två kärnindikatorer för de regionala strukturfondsprogrammen, nya jobb och nya företag. En underkategori till dessa är nya jobb för kvinnor respektive män, samt nya företag som drivs av kvinnor respektive män.

Tabell 6.1 Kärnindikatorer totalt för de åtta regionala strukturfondsprogrammen, utfall till och med den 30 september 2009

	Mål	Hittills uppnått resultat	Andel uppnått av mål
Nya Jobb totalt	33 800	2 528	7%
Nya jobb kvinnor	14 930	1 183	8%
Nya jobb män	18 870	1 345	7%
Nya företag totalt	18 300	1 396	8%
Nya företag kvinnor	7 740	645	8%
Nya företag män	10 560	751	7%

Med drygt tre år kvar av programperioden och med relativt få projekt avslutade, uppgår andelen nya jobb som insatserna inom de regionala strukturfondsprogrammen bidragit till att skapa, till 7 procent av det sammanlagda målet för hela programperioden, det motsvarar 2 500 nya jobb, varav 47 procent till kvinnor och 53 procent till män. Antalet nya företag uppgår till knappt 1 400 eller motsvarande 7,5 procent av målet. Fördelningen per kön är 46 procent som startats av kvinnor och 54 procent av män.

Tabellen nedan redovisar de regionala programmens mål och resultat avseende nya jobb och nya företag.

Tabell 6.2 Kärnindikatorer per regionalt strukturfondsprogram, utfall till och med den 30 september 2009

Indikator:	Nya jobb			Nya företag		
	Mål OP	Hittills uppnått resultat	Andel uppnått av mål	Mål OP	Hittills uppnått resultat	Andel uppnått av mål
Övre Norrland	8 000	847	11%	3 000	572	19%
Mellersta Norrland	5 000	271	5%	7 000	117	2%
Norra Mellansverige	6 000	483	8%	3 000	32	1%
Stockholm	1 300	82	6%	300	176	59%
Östra Mellansverige	4 000	235	6%	2 000	280	14%
Västsverige	3 400	503	15%	1 300	136	10%
Småland och öarna	4 200	50	1%	1 200	68	6%
Skåne-Blekinge	1 900	57	3%	500	15	3%
Totalt	33 800	2 528	7%	18 300	1 396	8%

Programmet för Västsverige har nått längst i förhållande till sina uppsatta mål för nya jobb. Insatserna har bidragit till att skapa 503 jobb, vilket motsvarar 15 procent av målet på 3 400 nya jobb. I programmet för Övre Norrland har insatserna bidragit till att skapa 847 jobb av det totala målet på 8 000 nya jobb. Detta motsvarar 11 procent av målet. I programmet för Småland och öarna har hittills endast 1 procent av det uppsatta målet nåtts.

Stockholm är det program där insatserna bidragit till att skapa flest antal nya företag i förhållande till de uppsatta målen, 176 nya företag motsvarar 59 procent av målet på 300 nya företag. I programmet för Norra Mellansverige har insatserna bidragit till att skapa 32 företag vilket motsvarar 1 procent av det uppsatta målet. Dock ska inga förhastade slutsatser dras av resultaten, då inte ens halva programperioden passerat.

Utöver kärnindikatorerna finns så kallade programspecifika indikatorer som varierar mellan de olika programmen beroende på vilken verksamhet fokus ligger på i respektive program. Fördelat på nationella strategins insatsområden har insatserna bidragit till att skapa flest jobb inom Entreprenörskap med 2 037 nya jobb. Av dessa har 669 nya jobb skapats inom programområdet för Övre Norrland och 445 i Norra Mellansverige. I programmet för Småland och öarna har insatserna bidragit till att skapa endast ett jobb inom insatsområdet. 1 537 nya företag har insatserna bidragit till att det startats inom Entreprenörskapsområdet. Av dessa har flest, drygt hälften, startats i programområdet Övre Norrland. Därefter kommer Östra Mellansverige med 276 nya företag. Några uppsatta mål för programperioden per program på nationella strategins insatsområdesnivå finns inte, och därför kan ingen procentsats redovisas.

Inom Innovativa miljöer har insatserna hittills bidragit till att skapa totalt 549 nya jobb. Övre Norrland står för 163 av dessa och Norra Mellansverige för 132. I Stockholm har inget nytt jobb skapats. 76 nya företag har startats, flest återfinns i Småland och öarna, med 42 nya företag.

Inom insatsområdet Regionförstoring har hittills insatserna bidragit till att skapa 14 nya jobb. Åtta av dessa återfinns i Övre Norrland och sex stycken i Mellersta Norrland. Inga nya företag har ännu startats inom insatsområdet.

Inom insatsområdet Ett utvecklat informationssamhälle har insatserna bidragit till att skapa 41 nya jobb, av dessa återfinns 25 i Övre Norrland. Insatserna har bidragit till att skapa sex nya företag inom insatsområdet. Samtliga återfinns i Norra Mellansverige.

Bidrag till det nationella handlingsprogrammet för tillväxt och sysselsättning

Enligt rådets förordning (EG) nr 1083/2006 ska programmen bidra till Lissabonstrategins genomförande med minst 75 procent av

utgifterna. För uppföljning registreras projekt på elva kategorier och inom de 86 prioriterade områden. 68 av de 86 prioriterade områdena ligger inom ramen för Lissabonstrategin.

I framtagandet av programmen har hänsyn tagits till de strategiska riktlinjerna för tillväxt och sysselsättning som återfinnes i det nationella handlingsprogrammet för tillväxt och sysselsättning, dvs. den förnyade Lissabonagendan. Den ger med sina prioriteringar riktlinjer om att man i programmen bör sträva efter att öka medlemsstaternas, regionernas och städernas attraktionskraft, uppmuntra innovation, entreprenörskap och stimulera tillväxt i kunskapsekonomin samt skapa fler och bättre arbetstillfällen.

Av de hittills beslutade medlen inom de åtta regionala programmen för regional konkurrenskraft och sysselsättning bidrar 79,5 procent till genomförandet av Lissabonstrategin. Två program ligger så här långt i programgenomförandet under 75-procentgränsen, Norra Mellansverige (74 procent) samt Småland och öarna (59 procent). Av de beslutade medel som stödjer Lissabonstrategin avser 91 procent Forskning och teknisk utveckling, innovation och entreprenörskap. De två efterföljande kategorigrupperna är Informationssamhället samt Energi.

6.2 Territoriella samarbetsprogram

Måluppfyllnad, framgångsfaktorer och utvecklingsmöjligheter

Utvärdering av programmen har påbörjats i fyra av de gränsregionala programmen; Nord, Botnia-Atlantica, Sverige-Norge och Öresund-Kattegatt-Skagerrak. Utvärderingarna fokuserar på genomförandeorganisationen och lyfter fram ett antal förbättringsområden. Trots att informationsinsatserna har varit omfattande så förefaller programmen ha underskattat behoven. Programmen bör enligt utvärderingarna överväga mer proaktiva insatser i form av ett närmare samarbete med viktiga målgrupper. I utvärderingen av Öresund-Kattegatt-Skagerrak föreslås också ett större nätverkande med regionerna och andra ledande organisationer för att underlätta informationsutbyte m.m.

Kvaliteten i urvalssystemet kan förbättras och därmed kan en tydligare koppling till urvalskriterierna ske. En översyn och komplettering av indikatorerna föreslås för några program. Vissa

indikatorer har inte "tagits i bruk" eller saknar registreringar i uppföljningssystemen. Enligt utvärderingarna bör man titta särskilt på för att avgöra om de bör tas bort, förändras eller om det bör göras en särskild insats för att få upp användningen.

För att det ska finnas underlag att dra slutsatser om programmets bidrag till eventuella effekter på den ekonomiska utvecklingen m.m. föreslås att det engageras följeforskare som kan dokumentera hur de större projekten utvecklas i samspel med sin omgivning.

I utvärderingarna uppmärksammas också att rollfördelningen mellan förvaltande myndighet och tekniskt sekretariat i en del program upplevs som otydlig.

Enligt avrapporteringen²⁹ av lärandeuppdraget som ett antal myndigheter fått har arbetet för ett bättre lärande formaliserats i fyra aktivitetsområden som deltagande aktörer ansvarat för. Förvaltning av program (Tillväxtverket), tematiskt erfarenhetsutbyte (Sveriges kommuner och landsting), uppföljning och analys (Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete) samt kommunikationsarenor (Tillväxtverket). I samband med detta har konstaterats att programmen i hög grad bidrar till nationella strategin och dess riktlinjer.

Utvecklingsmöjligheter – framgångsfaktorer

Samverkansprojekt över nationsgränser tar tid och måste få ta tid. Sammanställningen över hur beslutade projekt stämmer överens med riktlinjerna i nationella strategin pekar på att särskilda insatser kan behövas för att få igång projekt inom ett par av riktlinjerna, exempelvis riktlinjen om att minimera gränshinder för gränspendlare och näringsliv med gränsöverskridande verksamhet. Även pågående utvärderingar pekar på att det saknas projekt inom vissa insatsområden i programmen samt deltagande från en del av programmets utpekade målgrupper som näringsliv, ungdomar och ideella organisationer.

Enligt slutsatserna i rapporten från uppdraget om förbättrat lärande, skulle nationella strategins riktlinjer kunna stärkas ytterligare med koppling till utmaningarna i EU:s strategi för hållbar utveckling. Som exempel ges klimatförändringar och ren energi, folkhälsa, social integration, demografi och invandring. I EU:s Strategi för

²⁹ "Lärande inom territoriellt samarbete" dnr. N2009/5740/RT.

Östersjöregionen återfinns också riktlinjer avseende säkerhet till sjöss m.m. som saknas i den nationella strategins riktlinjer.

Lärandeuppdraget identifierar också behov av att samspelet och samarbetet mellan de territoriella och nationella regionala programmen måste intensifieras speciellt med inriktning på utveckling av metoder för effektivt lärande. Andra förslag avser hur arbetsprocessen kan förbättras, bl.a. för att öppna upp för samarbete mellan projektägare i skilda program. Det finns också behov av att säkra en kontinuerlig produktion och tillgång av gränsregional statistik.

Bidrag till regionalfondens syfte och till målen i den nationella strategin

Framtagandet av de territoriella samarbetsprogrammen baseras på och har utarbetats i linje med rådets förordning (EG) nr 1083/2006 och Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1080/2006 av den 5 juli 2006 om Europeiska regionala utvecklingsfonden och om upphävande av förordning (EG) nr 1783/1999. Programmens inriktning och mål stämmer väl med sammanhållningspolitikens övergripande syfte; att uppfylla gemenskapens prioriteringar till förmån för hållbar utveckling genom att stärka tillväxt, konkurrenskraft, sysselsättning och social integration samt genom att skydda och förbättra miljön.

Mot bakgrund av riktlinjerna i nationella strategin och de projekt som fram till den 31 mars 2009 godkänts, konstateras att de gränsregionala och transnationella samarbetsprogrammen i hög grad bidrar till den nationella strategin och dess riktlinjer. Bedömningen är baserad på projekt med svenskt deltagande. Av de 197 projekten med svenskt deltagande bedöms 90 procent av projekten bidra till en eller flera av de strategiska riktlinjerna i den nationella strategin.

Några av riktlinjerna har fått större genomslag än andra. Av redovisningen framgår att mer än hälften av de beslutade projekten syftar till ett hållbart innovativt nyttjande av naturresurser, kultur och kulturarv samt att stärka innovativa miljöer.³⁰

³⁰ Bedömningen av huruvida ett projekt kan sägas syfta till riktlinjerna i nationella strategin har gjorts i efterhand av förvaltande myndighet, sekretariat eller informationspunkt för respektive program.

Tabell 6.3 Riktlinjer och antal beslutade projekt för gränsöverskridande och transnationella program till och med 31 mars 2009

	Riktlinjer för gränsöverskridande och transnationella program	Gräns-regionala projekt³¹	Trans-nationella projekt⁴
1	Minimera gränshinder för gränspendlare och näringsliv med gränsöverskridande verksamhet.	11	
2	Främja gränsöverskridande nätverkssamverkan mellan företag.	25	10
3	Utveckla gränsöverskridande samverkanslösningar för att öka tillgången till viktiga samhällsfunktioner.	21	6
4	Främja fördjupat samarbete över nationsgränser för att stärka innovativa miljöer.	40	11
5	Bidra till att förbättra kommunikationer mellan de nordiska storstadsregionerna.	5	1
6	Främja satsningar på sjömotorvägar över Östersjön för att effektivisera transporterna inom EU och stärka perifera regioners tillgänglighet.	3	1
7	Främja samarbete över nationsgränser för ett hållbart och innovativt nyttjande och utveckling av naturresurser, kultur och kulturarv.	43	15
8	Främja fördjupat samarbete kring miljöproblematiken i Östersjön och Nordsjön.	2	14
	Summa antal projekt	150	58

³¹ Projekten kan bidra till flera riktlinjer vilket förklarar varför summan antal projekt i tabellen är större än det faktiska antalet projekt med svenskt deltagande.

Bidrag till prioriteringar och medverkan till implementeringen av riktlinjer och rekommendationer enligt den europeiska sysselsättningsstrategin och nationella handlingsprogrammet för tillväxt och sysselsättning

I framtagandet av programmen har hänsyn tagits till de strategiska riktlinjerna för tillväxt och sysselsättning som återfinnes i det nationella handlingsprogrammet för tillväxt och sysselsättning. Det ger med sina prioriteringar riktlinjer om att man i programmen bör sträva efter att öka medlemsstaternas, regionernas och städernas attraktionskraft, uppmuntra innovation, entreprenörskap och stimulera tillväxt i kunskapsekonomin. Av tabellen ovan framgår att en stor del av de beslutade projekten finns inom områden som syftar till att främja innovativa miljöer och skapa attraktiva miljöer.

6.3 Nationellt strukturfondsprogram

Måluppfyllnad, framgångsfaktorer och utvecklingsmöjligheter

Europeiska socialfondens resurser har under våren 2009 kommit i blickpunkten och lyfts fram som en viktig resurs för att hantera lågkonjunkturens effekter för företag och individer. Efterfrågan på Socialfondens resurser har ökat påtagligt sedan senhösten 2008. Flera stora företag har i samband med varsel sökt medel för utbildning av varslade, vilket har medfört att flera större projekt inom programområde 1 Kompetensförsörjning godkänts. Utvärderarna betonar dock att det är viktigt att ha rätt förväntningar på vad fonderna (Social- och Regionalfonden) kan bidra med i tider av det finansiella krisläget.

Hösten 2008 konstaterade utvärderare att inledningen av programperioden präglats av en upplevd otydlighet kring rollfördelningen mellan aktörerna. Det mest framträdande var fördelningen av roller och uppgifter mellan strukturfondspartnerskapen och de förvaltande myndigheterna avseende uppgifterna i anslutning till beredningen av ansökningar. En slutsats var att aktörerna själva måste tydliggöra sin rollfördelning.

Utvärderare av strukturfondsprogrammen bedömer att nuvarande lågkonjunktur kan påverka strukturfondsprogrammen på flera olika sätt, bl.a. rörande efterfrågan av resurser från fonderna. Det är redan synligt att lågkonjunkturen har medfört att

efterfrågan på resurser från Europeiska socialfonden (ESF) har ökat, medan motsvarande ökning av efterfrågan inte har setts för Europeiska regionalfonden (ERUF). Till exempel verkar det som att många företag under krisen satsar på kompetensutveckling för personalen när efterfrågan på varor och tjänster minskar.

Hittills genomförda oberoende utvärderingar tyder dock på att Socialfonden kommer att nå de politiska målen. Uppföljningen av den första rapporten från de oberoende utvärderarna kan sammanfattas som att programmet i allt väsentligt förefaller fungera och att åtgärder vidtagits till följd av utvärderingen. Lågkonjunkturen har bidragit till att sätta ökad press på aktörerna, men också medfört att samarbetsklimatet i flera regioner har förbättrats avsevärt.

Det så kallade dubbelarbetet som har sin grund i en upplevd oklar fördelning av roller och uppgifter i genomförandet har minskat till följd av förbättrad dialog mellan aktörerna. De förvaltande myndigheterna har ökat sitt samarbete i många frågor vilket förbättrat förutsättningarna för att lära av varandra. Genom den finansiella krisen har uppmärksamheten på Socialfonden generellt sett ökat i strukturfondspartnerskapen.

Utvecklingsmöjligheter

Utvärderarnas bedömning är att det nationella strukturfondsprogrammet till sitt innehåll rymmer väsentliga tillväxtpotentialer som rätt presenterat bör intressera representanterna i partnerskapen. Omvänt har programmet mycket att vinna på att få del av den kunskap som finns i strukturfondspartnerskapen.

Urvalskriterierna och deras funktion behöver analyseras ytterligare, där urvalskriterierna ses som en central fråga i ett kvalitetsarbete, tillsammans med målen och uppföljnings- och utvärderingsarbetet. I programmet finns i dag brister i utformningen av dessa kvalitetssystem. De största bristerna rör målformuleringar och målstruktur, urvalskriterierna samt kopplingen dem emellan.

Utvärderarna rekommenderar att förstärka uppföljningen av de projekt som förväntas påverkas mest av krisen. Likaså bör enligt utvärderarna det strategiska innehållet i programmen mot bakgrund av krisens nya villkor för många olika typer av projekt ses över. Detta behöver inte nödvändigtvis leda fram till förändringar i

programmen, men kanske till en mer uppdaterad strategi för vilka projekt som ska prioriteras inom olika åtgärder. Genom att krisen också påverkar medfinansierarnas förmåga att medverka, menar utvärderarna att det finns skäl att förstärka uppmärksamheten på krav på nyskapande i projektbedömningsarbetet och på att projekten, även efter besluten, lever upp till detta.

Bidrag till Socialfondens syfte och till målen i den nationella strategin

Kompetensförsörjning och ökat arbetskraftsutbud är en av de nationella prioriteringarna i den nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013. Prioriteringen är överensstämmande med det nationella strukturfondsprogrammets två programområden. De riktlinjer som återkommer i den nationella strategin är överensstämmande med riktlinjerna i de europeiska strategiska riktlinjerna för sammanhållning (CSG) 4.3.1, 4.3.2 och Sveriges handlingsprogram för tillväxt och sysselsättning (NRP) riktlinjerna 17, 18, 19, 21 och 23, artikel 3 i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1081/2006 av den 5 juli 2006 om Europeiska socialfonden och om upphävande av förordning (EG) nr 1784/1999. Alla de insatser som genomförs kan därmed sägas bidra till genomförandet av den nationella strategin.

Socialfondens mål är ökad tillväxt genom god kompetensförsörjning samt ett ökat arbetskraftsutbud. Socialfonden ska stärka utvecklingen av individer, både de som har arbete och de som inte befinner sig på arbetsmarknaden av olika skäl. All finansiering som medel ur Socialfonden bidrar till ska syfta till att förverkliga målen i Lissabonstrategin.

Utfall av indikatorerna

Av tabellen nedan framgår för programområde 1 Kompetensförsörjning, att antalet deltagare i projekt inriktade mot att främja likabehandling och motverka långtidssjukskrivningar är lågt i förhållande till målet. Även antalet projekt som övergått från förprojekteringsfas till genomförandefas är lågt vilket till stor del förklaras av programlogiken.

Inom programområde 2 är antalet långtidssjukskrivna deltagare lågt. Svenska ESF-rådet kommer att analysera utvecklingen om det krävs särskilda åtgärder för att uppnå målet. Målet för antalet unga deltagare är dock redan uppnått i och med att antalet deltagare överstiger 5 000.

Tabell 6.4: Mål, målnivå för programperioden 2007–2013 och uppnått resultat för nationella strukturfondsprogrammet till och med 30 september 2009

Mål	Målnivå	Uppnått	% av målet uppnått
Programområde 1			
Antal deltagare som påbörjat deltagande i projekt inriktade på annan kompetensutveckling än att minska diskriminering eller främja likabehandling	Minst 200 000	25 073*	10
Antal deltagare i projekt med inriktning på att främja likabehandling och minska diskriminering	Minst 20 000	1 005	5
Antal deltagare i projekt med inriktning på att förebygga långtidssjukskrivningar	Minst 20 000	391	2
Antal projekt som gått från förprojekteringsfas till genomförandefas med stöd från Socialfonden	75 %	30 %	40
Programområde 2			
Antal deltagare totalt	Minst 75 000	13 214	18
Antal utrikes födda deltagare	Minst 15 000	5 172	34
Antal unga deltagare	Minst 5 000	5 031	101
Antal långtidssjukskrivna deltagare	Minst 20 000	316**	2

* De 1 405 individer som deltar i projekt där inriktningen ännu inte klassificerats har förts till denna kategori.

** Endast deltagare som påbörjat projekt under 2008.

Bidrag till prioriteringar och medverkan till implementeringen av riktlinjer och rekommendationer enligt den europeiska sysselsättningsstrategin

Samtliga satsningar inom Europeiska socialfonden ska bidra till att uppfylla Lissabonstrategin och den europeiska sysselsättningsstrategins övergripande mål om full sysselsättning, högre kvalitet och produktivitet i arbetet samt social sammanhållning. Valda riktlinjer för det nationella strukturfondsprogrammet i den nationella strategin svarar mot följande fem av de integrerade riktlinjerna för sysselsättningspolitik i det svenska handlingsprogrammet för sysselsättning och tillväxt, 2006–2008:

- Genomföra en sysselsättningspolitik som syftar till att uppnå full sysselsättning, förbättra kvaliteten och produktiviteten i arbetet och öka graden av social och territoriell sammanhållning.
- Främja en livscykelinriktad syn på arbete.
- Sörja för en arbetsmarknad som är öppen för alla, göra arbete mer attraktivt och göra arbete lönsamt för arbetssökande, även för mindre gynnade personer, och för personer utanför arbetskraften.
- Främja flexibilitet i kombination med anställningstrygghet och minska segmenteringen av arbetsmarknaden, med vederbörligt beaktande av den roll som tillkommer arbetsmarknadens parter.
- Utöka och förbättra investeringarna i humankapital.

Programmets satsningar på kompetensutveckling bidrar till den europeiska sysselsättningsstrategins mål om tillväxt, konkurrenskraft och social och ekonomisk utveckling genom att fokusera på följande mål:

- Bidra till kompetensutveckling som underlättar för sysselsatta kvinnor och män att utvecklas i takt med arbetslivets krav.
- Bidra till ökade kunskaper i arbetslivet om hur diskriminering motverkas och likabehandling främjas.
- Bidra till ökade kunskaper i arbetslivet om hur långtidssjukskrivningar kan förebyggas.

Mot bakgrund av ovanstående kan sägas att all verksamhet inom det nationella strukturfondsprogrammet medverkar till att uppfylla målen inom ramen för det nationella handlingsprogrammet för tillväxt och sysselsättning.

Medverkan till att nå målen i National Strategy Report om Social Protection and Social Inclusion samt till övriga av gemenskapens mål inom utbildning

Arbetet för social delaktighet är integrerat i programmen för strukturfonderna och då särskilt Europeiska socialfonden. Samtliga projekt i nationella strukturfondsprogrammets programområde 2 Ökat arbetskraftsutbud syftar till att bidra till ökad social sammanhållning och ett inkluderande arbetsliv med fokus på personer som idag står långt från arbetsmarknaden.

Inom programområde 1, Kompetensförsörjning samspelar programmet med insatser inom bl.a. det offentliga utbildningssystemet då det gäller behovsanalyser och genomförande av utbildningsinsatser inom det nationella strukturfondsprogrammet. Strukturfondsprogrammet är ett viktigt komplement till de statliga insatserna inom yrkesutbildningsområdet och har även bidragit till ett ökat samarbete och samverkan mellan aktörer och intressenter inom utbildningsområdet samt mellan verksamheter tillhörande olika politikområden.

6.4 Samverkan mellan förvaltande och attesterande myndigheter

För att få ut mesta möjliga effekt av både det nationella strukturfondsprogrammet och de regionala strukturfondsprogrammen samarbetar de förvaltande och attesterande myndigheterna Svenska ESF-rådet och Tillväxtverket sedan början av programperioden. Genomförda aktiviteter har resulterat i en övergripande samsyn mellan Tillväxtverkets och Svenska ESF-rådet som återfinns i arbetssätt, metod, ambitionsnivåer för granskning av utgifter och tolkning av regelverk.

På regional nivå är de två myndigheterna samlokaliserade för sju av åtta kontor. Vid beredning av projektansökningar finns inga formaliserade rutiner utan beredarna och samordnarna tar vid behov kontakt med den andra myndigheten. Ett exempel på samverkan är att myndigheterna håller gemensamma informationsmöten för potentiella projektägare.

Utöver detta lyfter myndigheterna fram tre samarbetsområden som särskilt lyckade.

- Ett effektivt samarbete genomsyrar utvärderings- och följeforskningsområdet vilket bl.a. resulterat i en gemensam utvärderingsinsats av genomförandeorganisationen och gemensamma åtgärder för att höja kvaliteten på lärande, utvärdering och följeforskning.
- Ett gemensamt arbete har utförts under första hälften av 2009 för att samordna de beslutsunderlag som skickas till strukturfondspartnerskapen. Detta förväntas höja kvaliteten på underlagen och underlätta partnerskapens prioriteringsarbete.
- En gemensam utbildning för ekonomer och granskare vid de två myndigheterna har genomförts med syfte att öka kunskaperna och skapa förutsättningar för gemensamt lärande i granskningsmetodik samt risk- och väsentlighetsbedömning. Deltagarna såg ett stort mervärde i att utbildningen anordnades gemensamt för de två myndigheterna.

Det finns ett antal projekt inom regionalfondsområdet som med stöd av förordningen har socialfondsinsatser i sina projekt. Motsvarande exempel finns också inom det nationella strukturfondsprogrammet.

7 Finansiering av nationella strategin

Genomförandet av den nationella strategin sker i huvudsak i programform och inom dessa genom projekt på lokal och regional nivå. De kan vara strukturfondsprojekt, medfinansierade av t.ex. länsstyrelser, samverkansorgan eller självstyrelseorgan, projekt utanför strukturfondsprogrammen med finansiering från t.ex. anslag 1:1 regionala tillväxtåtgärder och kommuner och privata aktörer, eller projekt med i huvudsak nationell finansiering, t.ex. via någon av de nationella sektorsmyndigheterna. Ofta förekommer emellertid att ett projekt har finansiering från flera av dessa källor.

Redovisningen i detta avsnitt utgår från de offentliga medel som är styrda av den nationella strategins riktlinjer, dvs. främst anslagen 1:1 Regionala tillväxtåtgärder och 1:4 Europeiska regionala utvecklingsfonden 2007–2013 inom utgiftsområde 19 Regional tillväxt. Dessa medel kräver medfinansiering och denna kommer från flera olika utgiftsområden, nivåer och aktörer, både offentliga (kommuner, landsting, statliga regionala och nationella myndigheter, universitet och högskolor) och privata (företag och näringslivsorganisationer). Anslag 1:1 regionala tillväxtåtgärder uppgår till cirka 1,5 miljarder kronor per år. För perioden 2007–2013 uppgår medel från Europeiska regionalfonden (ERUF) till regionala strukturfondsprogram till 8,4 miljarder kronor (934 miljoner euro) och från Europeiska socialfonden (ESF) till 6,2 miljarder kronor (689 miljoner euro). Insatser som varken medfinansieras via anslag 1:1 eller 1:4 återfinns inte i redovisningen.

Riktlinjerna från Europeiska kommissionen avseende den strategiska uppföljningen avser bl.a. strukturfondsmedlen och kommissionen har fastställt att redovisningen ska avse data från påbörjad programperiod till uttag från uppföljningssystemet den 30 september 2009. Underlaget baseras på uppgifter lämnade av de förvaltande myndigheterna för strukturfondsprogrammen.

Redovisning av anslaget 1:1 och dess medfinansiering avser däremot enbart beslutade medel under 2008 och baseras på redovisning enligt budgetpropositionen för 2010 (prop. 2009/10:1 utg.omr. 19 Regional tillväxt). Redovisning av anslag 1:1 Regionala tillväxtåtgärder och dess medfinansiering ska ses som ett komplement till redovisningen av strukturfondsprogrammen, för att tydliggöra bredden på det regionala tillväxtarbetet avseende insatser och finansiärer.

7.1 Regionala tillväxtåtgärder

Statsbudgetens utgiftsområde 19 Regional tillväxt innehåller anslaget 1:1 Regionala tillväxtåtgärder. Anslaget för budgetåret 2008 var 1 490 miljoner kronor inklusive tilläggsbudget till statsbudgeten 2008 (prop. 2007/08:99, bet.2007/08:FiU21, rskr. 2007/08:262) och tilläggsbudget (prop. 2008/09:2, bet. 2008/09:FiU11, rskr. 2008/09:55). Anslaget används i huvudsak för regional och central projektverksamhet (inklusive riskkapitalfonder, lånefonder och garantifonder), regionalt investeringsstöd, regionalt bidrag till företagsutveckling, sysselsättningsbidrag, såddfinansiering och stöd till kommersiell service).

7.1.1 Central och regional projektverksamhet

Medel för regional projektverksamhet beviljas på den regionala nivån av länsstyrelser, samverkansorgan eller regionala självstyrelseorgan. Enligt förordningen (2003:596) om bidrag för projektverksamhet inom den regionala tillväxtpolitiken ska den regionala projektverksamheten bedrivas i enlighet med de regionala utvecklingsprogrammen, de regionala tillväxtprogrammen och de regionala strukturfondsprogrammen för konkurrenskraft och sysselsättning.

Den totala volymen av beslutade medel för regional projektverksamhet uppgick till 5 025 miljoner kronor 2008, fördelade på Innovation och förnyelse 80 procent (ca 3 995 miljoner kronor), Tillgänglighet 10 procent (cirka 504 miljoner kronor), Kompetensförsörjning och ökat arbetskraftsutbud 5 procent (cirka 245 miljoner kronor) och Strategiskt

gränsöverskridande samarbete 5 procent (cirka 266 miljoner kronor).

Av finansieringen kommer 39 procent (cirka 2 000 miljoner kronor) från statliga medel, 36 procent (cirka 1 782 miljoner kronor) från EU-medel³² och 9 procent (ca 466 miljoner kronor) från privat finansiering.

Av de statliga medlen utgör anslaget 33:1 Regionala tillväxtåtgärder (numera benämnt 1:1 Regionala tillväxtåtgärder) 16 procent (cirka 828 miljoner kronor) och övrig statlig finansiering³³ 23 procent (cirka 1 172 miljoner kronor) de största finansiärerna. De största finansiärerna inom övrig statlig finansiering är Universitet/Högskolor (cirka 264 miljoner kronor), ALMI Företagspartner AB (cirka 249 miljoner kronor), Verket för innovationssystem (cirka 102 miljoner kronor), Verket för näringslivsutveckling (cirka 90 miljoner kronor) samt Banverket (cirka 36 miljoner kronor).

Dessutom beviljas medel till central projektverksamhet av Tillväxtverket och till viss del av regeringen. Under 2008 beviljades sammanlagt 86 miljoner kronor till bl.a. Programmet regionala utvecklingsmiljöer åren 2005–2008, regionalt klusterprogram åren 2005–2010 samt programmet lokalt och regionalt tillväxtarbete åren 2008–2010.

Under 2008 beviljades även lokala och regionala resurscentrum för kvinnor i Sverige 17,5 miljoner kronor i projektfinansiering av Nutek (nuvarande Tillväxtverket).

7.1.2 Selektiva och generella regionala företagsstöd

Regionalt tillväxtarbete stöds också av medel från selektiva regionala företagsstöd vilka beviljas av länsstyrelser, självstyrelseorgan, kommunala samverkansorganen i Kalmar och Gotlands län samt Tillväxtverket. De kan beviljas till verksamheter i nationella stödområden enligt förordningen (1999:1382) om stödområden för vissa regionala företagsstöd. Totalt beviljades selektiva regionala företagsstöd om 664 miljoner kronor 2008

³² Med EU-medel avses främst medel från Europeiska regionala utvecklingsfonden perioden 2007–2013 inklusive medel från program inom ramen för det europeiska territoriella samarbetet, Europeiska socialfonden perioden 2007–2013 och landsbygdsprogrammet 2007–2013.

³³ Med övrig statlig finansiering avses främst statliga myndigheter men även andra statligt finansierade organ som stiftelser och statliga bolag.

fördelat på regionalt investeringsstöd (cirka 337 miljoner kronor), regionalt bidrag till företagsutveckling (cirka 268 miljoner kronor), sysselsättningsbidrag (cirka 20 miljoner kronor) och såddfinansiering (cirka 40 miljoner kronor). Det generella regionala företagsstödet Transportbidrag utgör också ett viktigt stöd och syftar till att kompensera företag i de fyra nordligaste länen för kostnadsnackdelar till följd av långa transportavstånd för varor och stimulera till höjd förädlingsgrad i områdets näringsliv. Under 2008 utbetalades 594 miljoner kronor till totalt 640 arbetsställen.

7.1.3 Stöd till kommersiell service

Inom ramen för anslag 1:1 Regionala tillväxtåtgärder kan också stöd beviljas till kommersiell service vilket kan ges till bl.a. näringsidkare med fasta försäljningsställen för dagligvaror eller drivmedel i gles- och landsbygder. Totalt beviljades under 2008 stöd till kommersiell service med 34,5 miljoner kronor, vilket är i samma nivå som föregående år. För projektverksamhet inom den regionala tillväxtpolitiken som syftar till en ökad tillgänglighet till service har dessutom cirka 3 miljoner kronor beviljats.

7.2 Europeiska regionala utvecklingsfonden (ERUF)

I Sverige finansierar den Europeiska regionala utvecklingsfonden de regionala strukturfondsprogrammen samt program inom territoriellt samarbete inom den europeiska sammanhållningspolitiken.

7.2.1 Regionala strukturfondsprogram

Den totala omslutningen för de åtta regionala strukturfondsprogrammen perioden 2007–2013 uppgår till cirka 22,6 miljarder kronor (2,5 miljarder euro). ERUF medfinansierar cirka 8,4 miljarder kronor (934 miljoner euro), nationella offentliga medel cirka 9,8 miljarder kronor (1,1 miljarder euro) och en indikativ uppskattning på näringslivets finansiering uppgår till 4,3 miljarder kronor (480 miljoner euro).

Till och med den 30 september 2009 uppgår beslut om medel från ERUF till cirka 4,7 miljarder kronor (522 miljoner euro). Det

innebär att 56 procent av de totala medlen för programmen är beslutade. Beslut om nationell medfinansiering uppgår till cirka 7,2 miljarder kronor (804 miljoner euro). Av den nationella offentliga medfinansieringen uppgår den beslutade privata medfinansieringen till cirka 1,6 miljarder kronor (183 miljoner euro).

Utvärderingarna av de regionala strukturfondsprogrammen visar att beslutsläget är gott. Majoriteten av programmen har redan efter två år beviljat projekt för mer än hälften av medlen vilket ligger helt i linje med den förvaltande myndighetens plan och bidrar till möjligheterna att i tid hinna rekvirera medel från Europeiska kommissionen.

Tabell 7.1 Finansiell redovisning ERUF 1 januari 2007–30 september 2009.
Miljoner kronor / (miljoner euro), inkl. TA-medel.

Operativt program	Tilldelad ram	Beslutade ERUF medel	Beslutad nationell medfinansiering	Summa ERUF och nationell medfinansiering	Beslutade ERUF av ram
Övre Norrland	2 184 (243)	1 182 (131)	1 595 (177)	2 777 (309)	54%
Mellersta Norrland	1 590 (177)	939 (104)	1 232 (137)	2 171 (241)	59%
Norra Mellansverige	1 755 (195)	1 089 (121)	1 498 (166)	2 587 (287)	62%
Stockholm	338 (38)	180 (20)	239 (27)	419 (47)	53%
Östra Mellansverige	729 (81)	326 (36)	668 (74)	994 (110)	45%
Västsverige	572 (64)	273 (30)	473 (53)	746 (83)	48%
Småland och öarna	607 (67)	313 (35)	1 082 (120)	1 395 (155)	52%
Skåne-Blekinge	636 (71)	392 (44)	454 (50)	846 (94)	62%
Total	8 411 (934)	4 694 (522)	7 241 (804)	11 935 (1 236)	56%

Finansiering av prioriteringar i nationella strategin

Prioriteringarna Innovation och förnyelse och Tillgänglighet finansieras av ERUF inom ramen för den nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013. I vissa fall kategoriseras även beslut på gränsregionalt

samarbete men då avses i huvudsak länsöverskridande samarbete och inte riksgränsöverskridande.

Nästan 80 procent av de hittills beviljade medlen har gått till projekt vars verksamhet överensstämmer med prioriteringen Innovation och förnyelse. Fördelat på insatsområden inom prioriteringarna har flest beslut fattats inom Entreprenörskap, 2,1 miljarder kronor (233 miljoner euro) vilket motsvarar 46 procent av beslutade medel. Insatsområdet utgör en allt större del av de beslutade medlen inom de regionala strukturfondsprogrammen. Från en fjärdedel i början av programperioden till 42 procent under det andra halvåret 2008 till 57 procent under det första halvåret 2009.

Beslut om insatsområdet Innovativa miljöer uppgår till 1,5 miljarder kronor (165 miljoner euro), vilket motsvarar 32 procent av beslutade medel. Utvecklingen är fallande, insatsområdet har beviljats mindre medel under första halvåret 2009 jämfört med både första och andra halvåret 2008.

Insatsområdet Regionförstoring har beviljats 635 miljoner kronor (70,5 miljoner euro), motsvarande 14 procent av den totala summan beslutade medel. Insatsområdets andel av beslutade medel har ökat från 7 procent första halvan 2008 till 18 procent första halvan 2009. Samtidigt har den totala summan beviljade medel minskat något.

Insatsområdet Ett utvecklat informationssamhälle har hittills under programperioden beviljats 267 miljoner kronor (30 miljoner euro) eller 6 procent av den totala summan beviljade medel. Som andel av totalt beviljade medel är trenden negativ vid jämförelse mellan första halvåret 2008 till och med första halvåret 2009, från 10 procent till 2 procent.

Eftersom andelar visar på det relativa storleksförhållandet mellan insatsområdena behöver en minskad andel inte innebära minskad andel faktiska medel. I stället kan de övriga insatsområdena ha beviljats mer medel och därmed ändra förhållandet. Innovativa miljöer och ett utvecklat informationssamhälle har dock beviljats mindre faktiska medel under första halvåret 2009 jämfört med både första och andra halvåret 2008.

Medfinansiering av regionala strukturfondsprogram

Under programperioden 2007–2013 kommer insatser inom de regionala strukturfondsprogrammen att medfinansieras med cirka 9,8 miljarder kronor (1,1 miljarder euro) av nationella offentliga medel.

Av beslutade medel totalt fram till den 30 september 2009 utgör statliga medel den enskilt största finansieringskällan, följt av kommunala och privata medel. Medfinansieringen skiljer sig något mellan de olika insatsområdena. Staten som medfinansiär är störst inom innovativa miljöer och entreprenörskap medan kommunal medfinansiering står för majoriteten inom regionförstoring och ett utvecklat informationssamhälle. Inom entreprenörskap utgör privat medfinansiering en betydande del, 35 procent.

Det bör hållas i minnet att tre procent av de beslutade projekten ännu inte klassificerats och bland dessa utgör den kommunala andelen 50 procent. Det kan bidra till viss förskjutning i förhållandet mellan medfinansiärerna beroende på hur kategorin kommer att fördelas på insatsområden.

Tabell 7.2 Medfinansiering uppdelat på finansiärer och insatsområden enligt nationella strategin, miljoner kronor (miljoner euro)

Medfinansiär	Innovativa miljöer	Entreprenörskap	Regionförstoring	Utvecklat informations-samhälle	Uppgift saknas	Totalt
Kommun	31%	20%	56%	64%	50%	30%
Landsting	9%	4%	7%	4%	1%	5%
Privat	7%	35%	2%	9%	23%	23%
Stat	52%	38%	34%	20%	26%	40%
Övrig offentlig	1%	2%	1%	3%	0%	2%
Total summa	1 867 (207)	4 031 (447)	814 (90)	309 (34)	221 (25)	7 241 (804)

Projekt och projektägare

Ett projekt inom de regionala strukturfondsprogrammen beviljas i genomsnitt cirka sex miljoner kronor (660 000 euro). Den genomsnittliga summan skiljer sig relativt lite åt mellan de olika prioriteringarna och insatsområdena. Emellertid är spridningen mycket stor. Det största projektet har fått medel beslutade som uppgår till cirka 87,5 miljoner kronor (9,7 miljoner euro) medan det

minsta projektet har beviljats cirka 40 000 kronor (4 500 euro). Det största projektet drivs av ALMI Företagspartner AB och avser riskkapital till små och medelstora företag i Östra Mellansverige. Totalt har 17 procent av projekten beviljats medel på över 10 miljoner kronor (1,1 miljoner euro). Ungefär 25 procent har beviljats medel under 1 miljon kronor (110 000 euro). De minsta projekten är ofta förstudier.

Tabell 7.3 Beviljade ERUF-medel och antal ärenden fördelat på nationella strategins insatsområden. Miljoner kronor (miljoner euro) inkl. TA-medel

Insatsområden	Beviljat Belopp	Antal ärenden	Genom- snitt ärende	% > 10 MSEK	% < 1 MSEK
Innovativa miljöer	1 484 (165)	264	6	16	17
Entreprenörskap	2 179 (242)	346	6	16	25
Regionförstoring	6 35 (70)	95	7	26	38
Ett utvecklat informationssamhälle	267 (30)	49	5	14	29
Uppgift saknas	130 (14)	36	4	14	44
Totalt	4 694 (522)	790	6	17	25

7.2.2 Program inom territoriellt samarbete

Den totala omslutningen för de tretton territoriella samarbetsprogrammen som Sverige deltar i 2007–2013 uppgår till cirka 16 miljarder kronor (1,8 miljarder euro). ERUF medfinansierar totalt cirka 10,8 miljarder kronor (1,2 miljarder euro) och nationella medel från deltagande länder cirka 5 miljarder kronor (555 miljoner euro).

Genomförandet sker genom sex gränsregionala program: Nord, Botnia-Atlantica, Sverige-Norge och Öresund-Kattegat-Skagerrak, Central Baltic och South Baltic. För de fyra första finns förvaltande och attesterande myndighet i Sverige. Ramen (ERUF) för dessa sex program uppgår till 3,4 miljarder kronor (376 miljoner euro) för 2007–2013. Av dessa är det endast Sverige-Norge (335 miljoner kronor eller 37 miljoner euro) som betalas ut genom den svenska statsbudgeten.

De tre transnationella programmen är Norra Periferin, Östersjön och Nordsjön. Ramen (ERUF) för dessa uppgår till cirka 3,4 miljarder kronor (382 miljoner euro).

Vidare deltar Sverige i det interregionala samarbetet genom programmet Interreg IVC och programmen Interact II, Urbact II och Espon som stödjer erfarenhetsutbyte, spridning av goda exempel och analyser av utvecklingstrender i gemenskapen. Ramen (ERUF) för dessa uppgår till 4 miljarder kronor (443 miljoner euro).

Tabell 7.4: Beslutade EU-medel per den 31 augusti 2009 i miljoner kronor (miljoner euro)

Program	EU-ram	Beslutat ³⁴	% av EU-ram	Utbetalda ERUF-medel
Gränsregionala				
Nord	306 (34)	119 (13)	39%	7,2
Botnia Atlantica	274 (30)	126 (14)	46%	0
Sverige Norge	335 (37)	158 (18)	47%	14,8
Central Baltic	920 (102)	242,1(27)	26%	2,1
Öresund-Kattegatt-Skagerrak	1 005 (112)	176,3 (20)	18%	3,9
South Baltic	547 (61)	131,1(15)	24%	0,9
Transnationella				
Östersjön	1 872 (208)	973 (108)	52%	0
Nordsjön	1 247 (139)	818,7 (91)	66%	93,5
Norra Periferin	316 (35)	193,5 (22)	61%	0,5
Interregionala				
Interreg IVC	2 892 (321)	622,4 (69)	22%	
Espon	306 (34)	45 (5)	15%	
Urbact	480 (53)	128,7 (14)	27%	
Interact	306 (34)	- ³⁵		
Totalt	10 806 (1 201)	3 734 (415)	35%	

Till och med den 31 augusti 2009 uppgår beslut om medel från ERUF till cirka 3,7 miljarder kronor (415 miljoner euro). Det

³⁴ Exklusive TA-medel.

³⁵ Inom Interact förekommer inga projekt.

innebär att ca 35 procent av de totala medlen för programmen är beslutade. Eftersom TA-medel inte är rapporterade betyder det att andelen beslutade medel egentligen är något högre än vad som anges i tabellen nedan.

Beslutsnivåerna varierar mellan programmen, det skiftar mellan 18 till 66 procent av EU-ramen. Det finns flera förklaringar till skillnaderna i beslutsnivåer mellan programmen. En förklaring är att programmen kom igång olika snabbt efter att Europeiska kommissionen beslutat om de operativa programmen beroende på att en del program är helt nya och inte hade ansvariga myndigheter och sekretariat på plats vid starten. Ett annat skäl är att man har valt att ha olika många utlysningar. Men för några av programmen har det också brustit i informationsinsatserna vid programstarten. Ytterligare en förklaring till skillnaderna i beslutsnivåer kan vara det stora antalet program i denna programperiod och konkurrensen mellan programmen. En del svenska län ingår i flera gränsregionala och transnationella program förutom programmen för konkurrenskraft och sysselsättning, exempelvis Skåne och Västra Götaland.

Totalt har de territoriella programmen som Sverige deltar i betalat ut 122,9 miljoner kronor (13,7 miljoner euro). Under 2009 har samtliga gränsregionala program med undantag för Botnia Atlantica gjort utbetalningar.

Under de första åtta månaderna 2009 har Sverige Norge betalat ut mest av de gränsregionala programmen – 14,8 miljoner kronor (1,6 miljoner euro), följt av Nord som betalat ut drygt 7 miljoner kronor (780 000 euro). Av de transnationella programmen har Nordsjöprogrammet betalat ut mest – 93,5 miljoner kronor (10,4 miljoner euro). Av de territoriella programmen är det endast Sverige-Norge som betalas ut genom statsbudgeten.

Av tabellen nedan framgår att av de 329 projekt som fram till den 31 mars 2009 startat inom de 13 territoriella program, som Sverige deltar i, finns svenskt deltagande i 227 projekt, dvs. i mer än två tredjedelar av projekten. Svensk lead partner förekommer i knappt hälften av dessa projekt. Det visar på stort svenskt deltagande i de territoriella programmen.

Tabell 7.5 Projekt inom territoriella program som startat tom 31 mars 2009

Program	totalt	Antal projekt	
		svenskt deltagande	svensk lead partner
Gränsregionala			
Nord	46	44	29
Botnia Atlantica	26	26	19
Sverige Norge	38	38	38
Central Baltic	19	7	1
Öresund-Kattegatt-Skagerrak	15	15	7
South Baltic	16	14	4
Transnationella			
Östersjön	24	20	2
Nordsjön	28	19	3
Norra Periferin	41	14	4
Interregionala			
Interreg IVC	41	18	1
Espon	8	4	1
Urbact	27	8	0
Interact	-	-	-
Totalt	329	227	109

Medfinansierare

De gränsöverskridande projekten kännetecknas av att det finns partner från minst två länder. Projekten planeras, genomförs och finansieras gemensamt. Per den 31 mars 2009 hade det totalt beslutats om 329 projekt i de tretton territoriella samarbetsprogram som Sverige deltar i. Det finns svenskt deltagande i cirka 70 procent av de beslutade projekten. En dominerande del av de projektägarna är offentliga aktörer. En förklaring till den offentliga dominansen är att flera av programmen framför allt riktar sig till myndigheter och offentligrättsliga organ på lokal och regional nivå. Även i program där det inte finns sådana begränsningar dominerar de offentliga aktörerna. En förklaring kan vara att det är administrativt och

ekonomiskt betungande att vara projektägare i de territoriella samarbetsprogrammen. I de pågående utvärderingarna tas problemet med att nå vissa målgrupper exempelvis näringslivet, upp som ett förbättringsområde. För de flesta programmen är det en utmaning hur de ska få ett ökat deltagande från näringslivet.

7.3 Europeiska socialfonden (ESF)

7.3.1 Nationellt strukturfondsprogram för regional konkurrenskraft och sysselsättning

Europeiska socialfonden finansierar det nationella strukturfondsprogrammet för regional konkurrenskraft och sysselsättning inom den europeiska sammanhållningspolitiken. För programperioden 2007–2013 har det nationella strukturfondsprogrammet tilldelats cirka 6,2 miljarder kronor (692 miljoner euro) varav knappt 1,8 miljarder kronor (199 miljoner euro), motsvarande 30 procent av ramen till programområde 1 Kompetensförsörjning och knappt 4,2 miljarder kronor (465 miljoner euro) till programområde 2 Ökat arbetskraftsutbud samt cirka 249 miljoner kronor (28 miljoner euro) till TA-medel.

Tabell 7.6 Tilldelade och beslutade medel. Miljoner kronor (miljoner euro).

Program- område	Tilldelad ram ESF 2007–2013	Beslutade medel ESF	Andel beslutade medel ESF av tilldelad ram	Beslutad nationell medfinansie- ring	Beslutad Nationell medfinansie- ring och ESF
Kompetens- försörjning	1793 (199)	764 (85)	43%	764 (85)	1527 (170)
Ökat arbetskrafts- utbud	4183 (465)	1586 (176)	38%	2473 (275)	4059 (451)
Totalt	5975 (664)	2350 (261)	39%	3237 (360)	5586 (620)
Programom- råde 3 TA- medel*	249 (28)	56 (6)	23%	56 (6)	305 (34)
Totalt inkl TA	6224 (692)	2406 (267)	39%	3293 (366)	5891 (655)

* Uppgifter om TA-medel avser utbetalda medel t.o.m. 30 september 2009.

De första utlysningarna av medel ur fonden gjordes under november och december 2007. Under 2008 genomfördes 188 utlysningar varav fem på nationell nivå. Hittills under 2009 har sammanlagt 95 utlysningar gjorts av vilka fyra på nationell nivå. Till och med den 30 september 2009 har Svenska ESF-rådet beslutat om cirka 2,3 miljarder kronor (261 miljoner euro).

Prioriteringar enligt nationella strategin

Europeiska socialfonden finansierar prioriteringen Kompetensförsörjning och ökat arbetskraftsutbud inom den nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013.

Till och med den 30 september 2009 har Svenska ESF-rådet under programperioden 2007–2013 beslutat om totalt 764 miljoner kronor (85 miljoner euro) av socialfondsmedlen för programområde 1 Kompetensförsörjning, vilket motsvarar 43 procent av tilldelade medel. Beslut om nationell medfinansiering är i samma nivå. Utbetalda medel till och med den 30 september 2009 uppgår till 100 miljoner kronor och från nationell medfinansiering lika mycket.

Avseende programområde 2 Ökat arbetskraftsutbud har beslut om cirka 1,6 miljarder kronor (176 miljoner euro) fattats, vilket motsvarar 38 procent av tilldelad ram. Beslut om nationell medfinansiering uppgår till cirka 2,5 miljarder kronor (275 miljoner euro). Utbetalda medel uppgår till 181 miljoner kronor (20 miljoner euro) från Svenska ESF-rådet och från nationell medfinansiering 250 miljoner kronor (28 miljoner euro).

Inom programområde 1 Kompetensförsörjning kommer inga nya beslut fattas under andra halvåret 2009 samtidigt som beslut för knappt 160 miljoner kronor (17,5 miljoner euro) kommer att fattas inom programområde 2 Ökat arbetskraftsutbud under samma tid. Utbetalningarna av ersättning till projektägare hade en lägre takt än önskvärt under första halvåret. Därför har Svenska ESF-rådet tagit ett antal initiativ för att försäkra sig om att utbetalningarna ska nå tillräckligt hög nivå under 2009.

Medfinansiering

Insatser inom programområde 1 Kompetensförsörjning finansieras av Europeiska socialfonden och av särskilt avsatta nationella statliga medel. Insatser inom programområde 2 Ökat arbetskraftsutbud kräver offentlig medfinansiering. Av hittills beslutade medel svarar den kommunala sektorn för 56 procent av den beslutade medfinansieringen, Arbetsförmedlingen för 23 procent och Försäkringskassan för 14 procent.

Projekt och projektägare

Till och med den 30 september 2009 har totalt 1 362 projekt bifallits inom det nationella strukturfondsprogrammet och av dessa är 870 förprojekteringar och 487 genomförandeprojekt. Flest projekt har beslutats inom programområde 1 Kompetensförsörjning, totalt 871 stycken varav 272 genomförandeprojekt. Motsvarande för programområde 2 Ökat arbetskraftsutbud är 491 varav 226 är genomförandeprojekt. Av samtliga beslutade projekt är 256 avslutade, varav 4 är genomförandeprojekt och resten förprojekteringar.

Tabell 7.7 Fördelning av projektägare avseende det nationella strukturfondsprogrammet. Genomsnittligt beviljat avser genomförandeprojekt tusental kronor

	P01	Andel av P01	Genomsnittligt bevilja	P02	Andel av P02	Genomsnittligt beviljat
Sektor						
Ek.Förening	57	7%	3 300	30	6%	6 357
Församling	4	0%	5 835	1	0%	1 989
Ideella org.	152	17%	3 999	122	25%	6 533
Kommun	222	25%	3 740	205	42%	6 928
Landsting	67	8%	6 902	31	6%	5 727
Privat	347	40%	3 121	47	10%	6 207
Staten	21	2%	21 677	54	11%	7 871
Övrig off.	1	0%	0	1	0%	5 072
Totalt	871	100%	4 436	491	100%	6 728 773

Inom programområde 1 Kompetensförsörjning är privata sektorn den vanligaste projektägaren med 40 procent följt av

kommunal sektor med 25 procent och ideella organisationer med 17 procent. I programområde 2 Ökat arbetskraftsutbud är den kommunala sektorn den vanligaste projektägaren följt av ideella organisationer.

Det genomsnittliga beviljade projektstödet för genomförandeprojekten varierar något mellan sektorerna. Det mest noterbara är att de statliga projekten inom programområde 1 är mycket stora.

8 Regionala varselsamordnare och insatser inom strukturfonderna

Finanskrisen och den efterföljande djupa lågkonjunkturen har föranlett Sverige och andra länder att vidta en mängd åtgärder. Åtgärder som stabiliserat de finansiella marknaderna samt motverkar fallet i resursutnyttjandet och sysselsättningen, samtidigt som de bidrar till att öka arbetsutbudet och arbetskraftens anställningsbarhet har mildrat krisen.

8.1 Åtgärder för att mildra effekterna av den ekonomiska krisen

Redan i budgetpropositionen för 2009 (prop. 2008/09:1) presenterade regeringen en rad offensiva åtgärder på totalt 32 miljarder kronor. Åtgärder som bl.a. sänkt skatt med tyngdpunkt på låg- och medelinkomsttagare samt för pensionärer, sänkta social-avgifter, stora satsningar på infrastruktur, sjukvård samt forskning och utbildning.

Med anledning av den försämrade konjunkturen under senhösten 2008 beslutade riksdagen i enlighet med regeringens förslag i propositionen Åtgärder för jobb och omställning (prop. 2008/09:97, bet. 2008/09:FiU18, rskr. 2008/09:183) om ytterligare åtgärder på sammanlagt 23,2 miljarder kronor för perioden 2009–2011. Åtgärder som bl.a. ytterligare infrastruktursatsningar och en skattereduktion vid reparation, om- och tillbyggnad samt förstärkta resurser för att förhindra att fler människor blir arbetslösa samt för att förbättra konkurrenskraften hos dem som redan står längst ifrån arbetsmarknaden.

För att ytterligare mildra effekterna av den ekonomiska krisen fattade riksdagen med anledning av regeringens förslag i 2009 års ekonomiska vårproposition beslut om ökade resurser till

kommuner och landsting i form av ett tillfälligt konjunkturstöd på 7 miljarder kronor för 2010, som utbetalas i december 2009 (prop. 2008/09:100, bet. 2008/09:FiU20, rskr. 2008/09:308, 2008/09:309). Vidare aviserades en permanent höjning av det allmänna statsbidraget till kommuner och landsting med 5 miljarder kronor från och med 2011. I budgetpropositionen för 2010 (prop. 2009/10:1) föreslår regeringen ytterligare tillfälligt stöd till kommuner och landsting på 10 miljarder kronor för 2010. Det tillfälliga stödet möjliggör för kommuner och landsting att behålla personal och att värna kvaliteten och tillgängligheten i den kommunala verksamheten, t.ex. inom vård, skola och omsorg. Tillsammans med stödet som aviserades i vårpropositionen 2009 uppgår därmed resursförstärkningen till 17 miljarder kronor 2010.

Tillsammans med de åtgärder som redovisas i budgetpropositionen för 2010 (prop. 2009/10:1) kommer regeringen, för att möta krisen, sammanlagt ha satsat ca 48 miljarder kronor för 2009, motsvarande 1,6 procent av BNP och ytterligare 35 miljarder kronor för 2010, motsvarande 1,1 procent av BNP sedan sommaren 2008. Det överstiger klart Europeiska kommissionens rekommendation på 1,2 procent av BNP. Det betyder att de åtgärder som regeringen vidtagit för att möta den ekonomiska krisen sedan sommaren 2008 uppgår till sammanlagt 83 miljarder kronor motsvarande 2,7 procent av BNP.

En sammanställning som OECD gjorde i juni 2009 av olika länders stimulanspaket och storleken på automatiska stabilisatorer visar att Sverige i denna konjunkturedgång sammanlagt har de största finanspolitiska stimulanserna av de av OECD redovisade länderna beräknat ackumulerat för åren 2009 och 2010.

8.1.1 Regionala varselsamordnare

Regeringen har sedan januari 2008 gett i uppdrag till regionala varselsamordnare i 21 län att för regeringens räkning samordna insatser lokalt och regionalt. Uppdragen har getts till landshövdingar och regionala politiska företrädare i de län där de har ansvaret för regionala tillväxtfrågor. De regionala varselsamordnarnas uppdrag handlar framförallt om att möta de företag och människor som drabbas av varsel och nedläggningar. Genom att samordna aktörer och befintliga resurser på lokal och regional nivå ska arbetet säkerställa att Sverige stärker sin konkurrenskraft. Samordnarna ska till regeringen regelbundet

redovisa utvecklingen i berörda kommuner och län, hinder och behov som identifieras i arbetet samt vidtagna och planerade åtgärder.

Regeringen har vid ett flertal tillfällen fört en samlad dialog med samordnarna. De förslag som de regionala varselsamordnarna rapporterat till regeringen har behandlats inom berörda departement. Ca 250 förslag har inkommit inom områden som arbetsmarknad, utbildning, infrastruktur, näringslivsutveckling, kommunernas ekonomi och finansiella marknader. De förslag som regeringen lämnade i Åtgärder för jobb och omställning (prop. 2008/09:97) i början av 2009, den ekonomiska vårpropositionen för 2009 samt budgetpropositionen för 2010 har medfört att mer än hälften av förslagen kan anses vara helt genomförda. En del av förslagen är i dagsläget inte längre aktuella. Det finns även förslag som regeringen av olika anledningar valt att inte gå vidare med.

Arbets sättet med regionala varselsamordnare har fallit väl ut. Arbetet organiseras i regel med utgångspunkt i de partnerskap och samverkansgrupper som finns etablerade inom ramen för det regionala tillväxtarbetet. De åtgärder och planer som genomförs bygger i stor utsträckning på de regionala strategier och program som sedan tidigare tagits fram i breda partnerskap och därmed är förankrade i länen. Varselarbetet har visat på värdet och betydelsen av långsiktiga regionala strategier som grund för snabba beslut om åtgärder i en krissituation.

De regionala varselsamordnarnas arbete har bidragit till kraftsamling och framtidstro bland lokala och regionala aktörer i tider av oro och kris. Arbetet har främjat samverkan och lett till att lokala och regionala resurser i större utsträckning samordnas och nyttjas effektivare. Det kommer att ha stor betydelse för hur Sverige kommer att klara sig ur den här krisen.

Samordnarna har till regeringen redovisat om varselsituationen i berörda kommuner och län, vidtagna och planerade åtgärder samt hinder och behov som identifierats i arbetet. Rapporteringen visar samlat på hur lokala, regionala och nationella resurser på kort och lång sikt kommer att användas för att möta neddragningarna. Samordnarna har även getts i uppdrag att redovisa dels utbildningsbehoven i länen dels kapitalförsörjningssituationen för små och medelstora företag. Samordnarnas rapportering och förslag har varit en del i arbetet med regeringens förslag till vårproposition 2009 och budgetproposition för 2010.

Arbetet kommer under 2010 att i huvudsak fokusera på arbetsmarknads- och utbildningsområdet, övriga insatser är och kommer att vara en del i det ordinarie regionala tillväxtarbetet. Tillväxtverket och Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser har av regeringen getts i uppdrag³⁶ att bistå samordnarna för att främja erfarenhetsutbyte, lärande och för framtagande av analyser av utvecklingen nationellt och internationellt.

8.1.2 Strukturfondsprogrammets verksamhet mot lågkonjunkturs effekter

I arbetet för att möta den ekonomiska lågkonjunktur som drabbat Sverige spelar strukturfonderna en viktig roll. Den konjunktur som programmen har att hantera idag skiljer sig radikalt från programperiodens början.

För de regionala strukturfondsprogrammen har ansvariga myndigheter och regionala aktörer kunnat konstatera att det finns en flexibilitet i programmen och genomförandet för att klara konjunktursvängningen. Därför har vare sig den ekonomiska krisen eller den europeiska återhämtningsplanen föranlett några förändringar i programmen. Tillväxtverket gör en översyn av sina riktlinjer och policyer för att förenkla implementeringen av de operativa programmen. Det förs också en kontinuerlig dialog med andra förvaltande myndigheter om förenklingar, policyer, riktlinjer, gränsdragningar och tillämpningar av regelverken. Detta med mål att förenkla och snabba upp programgenomförandet.

Inom det nationella strukturfondsprogrammet har särskilda åtgärder för att mildra effekterna av den ekonomiska lågkonjunkturen genomförts. Efterfrågan på Socialfondens resurser har ökat påtagligt sedan senhösten 2008 och har under våren 2009 kommit i blickpunkten och lyfts fram som en viktig resurs för att hantera lågkonjunkturs effekter för företag och individer. Flera stora företag har i samband med varsel sökt medel för utbildning av varslade, vilket har medfört att flera större projekt inom programområde 1 Kompetensförsörjning godkänts.

Den ekonomiska lågkonjunkturen har lett till att Europeiska kommissionen tagit en rad initiativ, varav ett är att höja takten i arbetet med Socialfonden inom hela gemenskapen. Då efterfrågan på medel ur Socialfonden i Sverige ökat markant har de regionala

³⁶ Regeringsbeslut 2009-06-25, dnr N2009/5490/RT, Uppdrag att bistå i arbetet med att samordna insatser med anledning av varsel.

enheterna utlyst medel ur Socialfonden tidigare än vad som planerades i de ursprungliga regionala planerna. Detta har för flera regioner inneburit parallella utlysningar och att medel avsatta för programområde 1 Kompetensförsörjning under 2009 intecknats redan under första halvåret.

Ett viktigt verktyg för att möta krisen och dess effekter har varit att öronmärka ESF-medel för att nyttjas inom särskilt av krisen drabbade branscher. Syftet har inte enbart varit att avsätta medel för dessa branscher utan även att snabba på handläggningstider för att kunna sätta in insatser innan det är för sent. Utlysningar som en direkt följd av lågkonjunkturen beräknas till 400 miljoner kronor men motsvarande projektansökningar har även rymts inom ramen för ordinarie utlysningar varför det samlade utlysta beloppet till följd av finanskrisen är betydligt större.

Generellt har möjligheten att via Socialfonden minska effekterna av lågkonjunkturen mötts positivt och med stora förväntningar. I flera projekt samverkar privat och offentlig sektor för att säkerställa satsningar på kompetensutveckling som på sikt gör att individer och län går stärkta ur krisen. Projekt har även bidragit till att skapa nya och stärka gamla allianser mellan privat och offentlig sektor, t.ex. kommunala lärcentra som motor för att möta arbetslivets behov av kompetensutveckling.

Svenska ESF-rådet har även genomfört fyra utlysningar på nationell nivå under våren 2009. Två av dessa har koppling till myndighetens uppdrag att samverka med Arbetsförmedlingen kring jobb- och utvecklingsgarantins tredje fas. Den tredje ansökningsomgången har varit inriktad mot offentlig sektor och den fjärde ansökningsomgången har haft inriktning mot ungdomar och transnationellt samarbete.

9 Slutsatser

Sedan den nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013 utarbetades har bl.a. den internationella utvecklingen, lågkonjunkturen, en accelererad klimat- och energidebatt samt ett ökat fokus på den framtida demografiska utvecklingen påverkat det regionala tillväxtarbetet.

Uppföljningen har visat att ansvariga aktörer för det regionala tillväxtarbetet i länen anser att den nationella strategins inriktning och prioriteringar är fortsatt aktuella. Den nationella strategin är vägledande i det regionala tillväxtarbetet och har varit ett instrument för att placera det regionala och lokala tillväxtarbetet i ett större sammanhang. Samtidigt har ansvariga aktörer för det regionala tillväxtarbetet i länen, myndigheter och regeringen identifierat och beslutat om frågor som påverkar det fortsatta genomförandet av den nationella strategin och det regionala tillväxtarbetet. Flera frågor är redan aktualiserade i den nationella strategin men behöver förtydligas. Andra frågor är de som marginellt uppmärksammats tidigare men som nu fått allt större genomslag i politiken och i det regionala tillväxtarbetet.

Nationell och regional förankring av EU:s strategi för Östersjöregionen

Genomförandet av EU:s strategi för Östersjöregionen ställer krav på både nationella och regionala myndigheter och regionala aktörer att i högre grad förhålla sig till sin omvärld för att utnyttja de möjligheter som ökat samarbete inom denna makroregion kan ge för att stärka det regionala näringslivets konkurrenskraft och vidta olika typer av samordnade miljöåtgärder. EU-programmen blir viktiga stödinstrument för genomförandet av strategin för Östersjöregionen, då strategin i sig inte har en egen finansiering.

Eftersom insatser inom EU:s strukturfonder också genomförs gränsöverskridande och transnationellt kan förekomsten av en makroregional strategi komma att utgöra den strategiska styrningen av det territoriella målet i sammanhållningspolitiken som hittills inte funnits på mellanstatlig nivå. Vid förekomsten av en av EU antagen makroregional strategi bör därmed prioriteringar och insatser i den nationella strategin kunna granskas med syfte att identifiera eventuella insatser som, i enlighet med subsidiaritetsprincipen, bäst lämpar sig att genomföras på en makroregional nivå och därmed kan föras över till en sådan strategi. På samma sätt kan regionala strukturfondsprogram och utvecklingsplaner beakta förekomsten av en makroregional strategi och identifiera de prioriteringar och insatser som med fördel kan genomföras i en gränsöverskridande kontext och som eventuellt kan bidra till den makroregionala strategins genomförande. Därmed följer att det är av yttersta vikt att strategin och dess handlingsplan är väl förankrad och reflekterar prioriteringar som görs av nationell såväl som regional nivå. Förankringsprocessen i och med framttagandet av den nu antagna strategin och handlingsplanen var omfattande och visade på ett stort engagemang från aktörer på alla nivåer i regionen. Den genomförandestruktur som etableras för att genomföra och uppdatera handlingsplanen framgent ska reflektera detta behov av förankring och gemensam styrning från såväl EU som från nationell och regional nivå. Endast på det sättet kan strategin också framöver utgöra en gemensam prioriteringsgrund för det omfattande samarbetet i Östersjöregionen.

Ökat behov av internationell utblick

I uppföljningen av de regionala utvecklingsprogrammen (RUP) bedömer Tillväxtverket att globaliseringen och ett regionalt förhållningssätt i högre utsträckning bör beaktas i RUP. För att kunna genomföra insatser som stärker konkurrenskraften i länen och därmed en hållbar tillväxt i Sverige är det angeläget att länen, i den globala konkurrenssituationen, jämförs med europeiska och internationella regioner med liknande förutsättningar. I syfte att stärka företagens möjligheter att växa och verka på den globala marknaden pågår för närvarande ett arbete inom Regeringskansliet med att ta fram en internationaliseringsstrategi med särskilt fokus

på små och medelstora företag. Strategin omfattar näringspolitiken, den regionala tillväxtpolitiken och handels- och investeringsfrämjandet, enligt intentionerna i budgetpropositionen för 2010 (prop. 2009/10:1 utg.omr 24 Näringsliv).

Behov av nationell, regional och lokal förberedelse inför de demografiska utmaningarna

Sverige och dess olika geografiska delar står inför stora demografiska utmaningar avseende framtida arbetskraftsförsörjning och en väntad ökad försörjningsbörda. Den nuvarande lågkonjunkturen har satt ytterligare fokus på frågan med negativa effekter på ungdomsarbetslösheten. Från flera län framhävdes i de särskilda dialogerna för den strategiska uppföljningen en oro över förlust av unga på arbetsmarknaden. Dels utifrån risken av långvarig arbetslöshet, dels för att ungdomar utan anställning riskerar att flytta från länet till andra delar av landet med fler arbetstillfällen. När konjunkturen vänder kan utflyttningen av ungdomar ytterligare ha bidragit till framtida svårigheter i arbetskraftsförsörjningen. Det finns därmed behov av att ta ett samlat grepp över hur den demografiska utvecklingen på olika geografiska nivåer bör mötas. Regeringen har under hösten 2009 uppdragit åt Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser att analysera och beskriva nuvarande och framtida befolknings- och näringslivsstruktur samt framtida arbetskrafts- och kompetensbehov i alla s.k. funktionella analysregioner (FA-regioner). I uppdraget ingår att belysa hur eventuell framtida arbetskrafts- och kompetensbrist kan motverkas.

Säkra kompetensförsörjning och arbetskraftsutbud

Utmaningen och fokus för insatser för att säkra den regionala kompetensförsörjningen och öka arbetskraftsutbudet är återkommande i såväl underlagsrapporter, genomgångar av RUP som i dialoger och i varselsamordningsarbetet. Frågan är aktuell ur både ett långsiktigt perspektiv där den demografiska utvecklingen i många län ökar trycket på att vidga och utnyttja arbetskraftens potential men också i det mer kortsiktiga perspektivet att möta de

förändringar som pågående lågkonjunktur bidragit till på arbetsmarknaden.

Vikten av att förbättra den regionala samordningen av kompetensförsörjning framhålls av aktörer med ansvar för regionalt tillväxtarbete, samtidigt upplevs avsaknad av en regional aktör med tydligt ansvar för detta. För att den regionala samordningen ska förbättras efterfrågar aktörerna utökad samverkan mellan den regionala tillväxtpolitiken, arbetsmarknadspolitiken och utbildningspolitiken.

Myndighetsgruppen Kompetensförsörjning och ökat arbetskraftsutbud som bildades med anledning av regeringsuppdraget om tvärsektoriell samverkan för hållbar regional tillväxt, konstaterar också att det är en omöjlighet för ett enskilt politikområde eller en enskild myndighet att ensamt klara av ett samlat uppdrag inom arbetsmarknads- eller utbildningspolitiken. Som en följd av dessa synpunkter och som en vidareutveckling av varselsamordningsarbetet har ett arbete påbörjats inom Regeringskansliet, dels ett initiativ om regionala kompetensplattformar för samverkan inom kompetensförsörjning och utbildningsplanering på kort och lång sikt, dels ett initiativ för att förstärka samverkan mellan vissa nationella myndigheter på området.

Stärkt fokus på klimat- och energiarbete med regionalt perspektiv på Eko-effektiv ekonomi

I budgetpropositionen för 2010 (prop. 2009/10:1 utg.omr 19 Regional tillväxt) gör regeringen bedömningen att miljö-, energi- och klimatutmaningarna ska utnyttjas som ekonomiska hävstänger. Miljövänlig och effektiv teknik och förnybar energi ska stödja utvecklingen av ett konkurrenskraftigt näringsliv och ge möjligheter till ekonomisk utveckling i såväl Sveriges regioner, i bl.a. gles- och landsbygder, som i andra delar av världen. Begreppet eko-effektiv ekonomi, som förenar näringspolitiken med klimat- och energiutmaningarna, är värdefullt att tillämpa i Sverige och i EU.

Klimat och energiarbetet i det regionala tillväxtarbetet har redan stärkts sett till ambitionerna i RUP. I den strategiska uppföljningens särskilda dialoger efterfrågades från aktörer i länen tydligare prioritering av det regionala tillväxtarbetet för att

tillvarata tillväxtpotentialen inom klimat- och energiarbetet, bl.a. genom att insatser avseende innovativa miljöer i högre grad inriktas på utveckling av innovationer inom energiområdet.

Regeringen har genomfört flera åtgärder för att förstärka insatserna för utveckling av ny energiteknik, forskning och innovation inom energiområdet. Exempelvis fick Verket för innovationssystem i december 2008 ett särskilt uppdrag att genomföra en satsning på forskning och kunskapsutveckling inom miljöteknikområdet och Sveriges exportråd fick också i december 2008 i uppdrag att genomföra en exportfrämjande satsning med fokus på små svenska miljöteknikföretag. För regionalt tillväxtarbete har regeringen enligt villkorsbeslut till regionala självstyrelseorgan och samverkansorgan fastställt att det regionala tillväxtarbetet ska stödja utvecklingen av miljövänlig och effektiv teknik och förnybar energi, samt stimulera företag till miljödriven affärsutveckling och till att använda miljöhänsyn som medel för att stärka sin konkurrenskraft.

Främja hållbarhetsperspektivet i det regionala tillväxtarbetet

Hållbarhetsperspektivet ska genomsyra det regionala tillväxtarbetet och genomförandet av den nationella strategin. Tillväxtverket konstaterar att hållbarhetsperspektivet blivit allt mer etablerat i RUP. En del av detta visar sig i föregående slutsats om klimat- och energiarbetet. Regeringens ambitioner för hållbar tillväxt har också stärkts av regeringens strategi för ökad jämställdhet inom näringsliv och arbetsmarknad. Även regeringens satsning för att främja kvinnors företagande och för att stärka kunskaperna om kvinnors företagande har fått stort genomslag och föreslås därför i budgetpropositionen för 2010 (prop. 2009/10:1, utg.omr. 24 Näringsliv) få en fortsatt satsning under 2010.

Stärkt arbete för innovation och förnyelse

Entreprenörskap respektive innovativa miljöer är centrala insatsområden för det regionala tillväxtarbetet och de områden som ansvariga för det regionala tillväxtarbetet i länen anser mest angeläget att arbeta med utifrån ett tillväxtperspektiv. Både inom innovativa miljöer och entreprenörskap framhåller ansvariga

aktörer för det regionala tillväxtarbetet i länen de möjligheter som klimat- och energiarbetet kan bidra till för att bidra till utveckling och konkurrenskraft i det regionala näringslivet. Fortsatt fokus och stöd på dessa områden bedöms viktiga för fortsatt regionalt tillväxtarbete. Vidare lyfter både ansvariga för det regionala tillväxtarbetet i länen och myndigheter vikten av att fortsatt främja entreprenörskap i skolan och att säkerställa frågans aktualitet i det fortsatta arbetet. Regeringens strategi för entreprenörskap i utbildningssystemet med syfte att stimulera till att entreprenörskap genomsyrar utbildningen är en åtgärd som inletts.

Från uppdraget tvärsektoriell myndighetssamverkan lyfts behovet av nationell överblick och erfarenhetsspridning inom kreativa näringar fram. Regeringen har tagit fasta på behovet att gå vidare i detta och beslutade i september 2009 om en handlingsplan för kulturella och kreativa näringar för att utveckla dessa som exportfaktor och attraktionskraft för utländska investeringar.

Behov av en tydligare definition av begreppet innovativa miljöer och tydligare riktlinjer vad regeringen vill att ansvariga aktörer på länsnivå ska satsa på har lyfts fram av ansvariga aktörer för det regionala tillväxtarbetet i länen mot bakgrund av att befintliga resurser kan kanaliseras mot ett mera avgränsat område och därmed nå tydligare resultat. Regeringen har redan idag identifierat strategiska forskningsområden i propositionen Ett lyft för forskning och innovation (prop. 2008/09:50). Vidare har regeringen gjort bedömningen att det regionala tillväxtarbetet bör hitta former för ett fortsatt arbete med att utveckla samspelet med den nationella forsknings- och innovationspolitiken. I syfte att ta vara på de samlade resurserna som finns på olika nivåer pågår dialog med regionala aktörer och berörda centrala myndigheter om hur ett strategiskt arbete med forsknings- och innovationsfrågor på regional nivå bör utvecklas.

Regionalt ledarskap som kan samla drivkrafterna

Förmågan till samverkan och handlingskraft som bygger på tillit mellan näringslivet och det offentliga är en förutsättning för framgångsrikt regionalt tillväxtarbete. Detta diskuterades i många av de dialoger som genomförts som en del i den strategiska uppföljningen. Vikten av ett ledarskap som kan driva och samla det regionala tillväxtarbetet lyfts även upp av Tillväxtverket i

myndighetens studie av RUP. Ledarskapsfrågan är aktuell även i det arbete som regeringen bedriver med utsedda varselsamordnare där både statliga företrädare och ansvariga aktörer för det regionala tillväxtarbetet i länen gemensamt arbetar för att möta och lindra effekterna av den internationella lågkonjunkturen. Det regionala ledarskapets förmåga att samla strategiska aktörer, prioritera insatser och fördela ansvar är av central vikt för utfallet av det regionala tillväxtarbetet. Utvecklingen av det regionala ledarskapet, dess funktion och förankring kommer att vara av fortsatt intresse att följa och ta hänsyn till i utvecklandet av arbetet för hållbar regional tillväxt.

RUP som ett gemensamt verktyg för samhällsplanering.

Kopplingen mellan ekonomisk tillväxt och fysisk planering har stärkts genom arbetet med RUP. Tillväxtverket framhåller att RUP i högre omfattning kan bli program för samhällsplanering, och pekar på att konflikter kan uppstå om den fysiska planeringen på den kommunala nivån inte harmoniserar med planer eller intentioner på övriga nivåer i samband med investeringar i befintlig eller ny infrastruktur. Även Tillgänglighetsgruppen i uppdraget tvärsektoriell myndighetssamverkan framhåller att samarbetet bör fokusera på utveckling av offentliga planeringsprocesser så att dessa kan samordnas bättre.

Regeringen har också beslutat om uppdrag där olika planeringsprocesser och strategier knyts närmare RUP. Regeringsuppdraget³⁷ till trafikverken att lämna förslag till ett nytt planeringssystem för transportinfrastrukturen är ett exempel. Enligt uppdraget bör det nationella och det regionala perspektivet kombineras för att möjliggöra en god resursanvändning. Möjligheten att utnyttja RUP som underlag i det nya planeringssystemet bör undersökas med syftet att öka den transportpolitiska nyttan av åtgärderna. Ett annat exempel är regleringsbrevsuppdragen till länsstyrelserna om att utarbeta regionala klimat- och energistrategier där synergier med exempelvis RUP ska tillvaratas.

³⁷ Regeringsbeslut 2009-10-15, dnr. N2009/7620/IR, Uppdrag till Vägverket m.fl. att lämna förslag till ett nytt planeringssystem för transportinfrastrukturen.

Fortsatt utveckling av tvärsektoriell samverkan på nationell och regional nivå

I uppdraget om tvärsektoriell samverkan har förståelsen för och betydelsen av regionala tillväxtfrågor ökat bland deltagande myndigheter. Myndigheterna har själva identifierat vikten av att stödja aktörer med ansvar för regionalt tillväxtarbete och av att finna gemensamma arenor för dialog för den regionala och nationella nivån. Resultaten visar på behov av att tvärsektoriell myndighetssamverkan utvecklas samt att främjandet av samverkan bör bedrivas kontinuerligt. Faktorer som underlättar för samverkan mellan nationell och regional nivå är att nationella myndigheter i större utsträckning uppträder samordnat samt att de regionala aktörerna också är samordnade.

Mot bakgrund av detta konstaterar regeringen i budgetpropositionen för 2010 (prop. 2009/10:1, utg.omr. 19 Regional tillväxt) att nationella myndigheter i större utsträckning behöver finna sin roll i det regionala tillväxtarbetet och i ökad grad samverka för att kunna bidra till ett effektivt samspel med den lokala och regionala nivån. Därav finns behov av ett fortsatt arbete för tvärsektoriell samverkan för hållbar regional tillväxt som involverar nationella myndigheter, länsstyrelser, självstyrelseorgan och samverkansorgan. Förtydligande av de nationella myndigheternas uppdrag i det regionala tillväxtarbetet, ökad uppmärksamhet på kraven som nämns i förordningen (2007:713) om regionalt tillväxtarbete, etablering av gemensamma arenor och mötesplatser för strategisk diskussion samt väl förankrade och långsiktiga samverkansuppdrag till nationella myndigheter är några utvecklingsmöjligheter.

Vikten av säkrad tillgång till gränsregional statistik

För ett framgångsrikt strategiskt gränsöverskridande samarbete är det av central vikt att analyser och uppföljningar kan göras utifrån relevanta parametrar och indikatorer över det gemensamma territoriella området. Regeringen har fattat beslut om att ta fram en databas för och produktion av nordisk gränsregional statistik avseende flyttningar, arbetspendling, sysselsättning m.m. till och med 2010.

Fortsatt implementering av ett landsbygdsperspektiv

I skrivelsen En strategi för att stärka utvecklingskraften i Sveriges landsbygder (skr. 2008/09:167) fastställer regeringen att landsbygder med stark utvecklingskraft är en resurs för hela Sveriges utveckling och hållbara tillväxt, inte minst inför den stora utmaningen att skapa ett hållbart samhälle. Det fortsatta arbetet handlar om att förverkliga skrivelsens intentioner och ambitioner i pågående och planerade insatser.

Behov av att uppmärksamma städernas betydelse för hållbar regional tillväxt

Tätorter och gles- och landsbygder är sammanlänkade regioner med ömsesidiga beroendeförhållanden. Den regionala tillväxtpolitiken är inriktad på gles- och landsbygder, små och medelstora städer samt storstadsområden. Storstädernas förutsättningar uppmärksammas i nationella strategin och regeringen har antagit en strategi för att stärka utvecklingskraften i Sveriges landsbygder (skr. 2008/09:167). Ett viktigt område att uppmärksamma är hur olika typer av städer och regioncentra på bästa sätt kan bidra till landets hållbara tillväxt och hur detta kan utvecklas inom den regionala tillväxtpolitiken

Vikten av fortsatt dialog

I uppföljningen av nationella strategin och i det ordinarie arbetet på nationell och regional nivå är dialogen med ansvariga aktörer på olika nivåer och sektorer av stor vikt. Dialogen och samspelet mellan olika nivåer har utvecklats under de senaste åren, bl.a. på transportinfrastrukturens område. Den politiska dialogen mellan regeringen och den regionala nivån i Nationellt forum kommer att fortsätta under kommande år liksom den kontinuerliga dialogen mellan den nationella nivån (Regeringskansliet) och ansvariga aktörer för regionalt tillväxtarbete i länen. Dialogen mellan myndigheter av central vikt för genomförandet av nationella strategin och aktörer på den nationella och regionala nivån kan dock utvecklas.

Slutsatser avseende genomförandeorganisationen av det nationella och de regionala strukturfondsprogrammen

En viktig scenförändring för genomförandet har inträffat, nämligen finans- och konjunkturkrisen. Den har bidragit till att strukturfondsprogrammen hamnat i fokus i en bredare offentlig debatt. Konkret har den medfört en ökad efterfrågan på det nationella strukturfondsprogrammets resurser, framför allt inom programområde 1 Kompetensförsörjning.

Programmen förefaller i allt väsentligt att fungera även under en annan konjunktur än den de ursprungligen skrevs i. För de regionala strukturfondsprogrammen finns det dock signaler om att genomförandet på projektnivån påverkas av krisen, inte minst i de projekt som involverar privata företag i genomförandet. Krisen försvårar företagets engagemang i de flesta typer av långsiktigt strukturellt arbete. Utvärderarna rekommenderar därför att förstärka uppföljningen av de projekt som förväntas påverkas mest av krisen. Det är trots allt viktigt att ha rätt förväntningar på vad strukturfondsprogrammen kan bidra med i tider av en svår ekonomisk kris.

Genom krisen påverkas medfinansiärernas förmåga att delta, så det finns skäl att förstärka uppmärksamheten på kraven på nyskapande i projektbedömningsarbetet.

Ett väl fungerande uppföljningssystem där urvalskriterierna är tydligare och fungerar bättre än idag skapar förutsättningar för ett gott och effektivt samarbete mellan strukturfondspartnerskap och myndighet, men framför allt ges då bästa förutsättningar för ett effektivt och lärande system för att välja ut de bästa projekten. Siktet ställs i första hand in på att säkerställa enhetlig hantering mellan programområdena.

Regionala strukturfondsprogram – programföljeforskningen

En översyn och minskning av antalet indikatorer i programmen föreslås av utvärderarna. Flera rapporter pekar vidare på behovet av att de projekt som syftar till att ta fram tjänster och produkter knyts närmare till den marknad och de företag som projektens forsknings- och utvecklingsinsatser är inriktade mot. Det har efterlysts en högre grad av näringslivssamverkan för att strukturfondsprojekten ska generera långsiktigt ekonomisk tillväxt

och regional utveckling. Mot bakgrund av den ekonomiska krisen lyfter utvärderarna fram behovet av en förstärkt uppföljning av den strategiska inriktningen av de pågående projekten.

Det finns anledning för förvaltande myndigheter och strukturfondpartnerskap, liksom för medfinansiärerna att på allvar främja samarbete mellan projekt för att bättre tillvarata synergieffekterna. I detta ingår att stimulera och underlätta för redan beviljade projekt, där det finns synergieffekter att hämta. Det finns anledning att överlag få projekten att studera möjliga synergieffekter genom ökat samarbete med andra projekt. I detta ligger också möjligheten att tydligare främja samarbetet mellan fonderna för att kombinera insatser för t.ex. företagsutveckling med insatser för kompetensutveckling. Det är behov som inte minst i tider av lågkonjunktur ligger nära företagens behov. Synergieffekter med projekt inom andra program är viktiga att tillvarata, t.ex. projekt som genomförs inom Landsbygdsprogrammet för Sverige 2007–2013.

Det horisontella kriteriet mångfald/integration är det område där projekten har svårast att utveckla insatser som står i överensstämmelse med programmålen. Det kan bero på en låg kunskapsnivå om hur man arbetar med integration och mångfald. Eftersom det finns en given tillväxtpotential i att utnyttja alla resurser behövs ökad kunskap om vad som kan göras och hur projekten kan leva upp till kraven som följer med kriteriet.

Program inom territoriellt samarbete

Inriktningen på de beslutade projekten i de gränsregionala och transnationella programmen stämmer väl överens med de riktlinjer som har fastställts i den nationella strategin. Mot bakgrund av de pågående utvärderingarna av genomförandeorganisationen bör de gränsregionala programmen överväga mer proaktiva insatser för att dels nå utpekade målgrupper som hittills inte nåtts, exempelvis näringslivet, dels för att få igång projekt inom insatsområden med låg aktivitet.

I Öresund-Kattegatt-Skagerrakprogrammet finns även behov av ett närmare samarbete med viktiga målgrupper som berörda regioner och andra viktiga aktörer. Urvalssystemet behöver förbättras så att urvalskriterierna får ett tydligare genomslag i besluten. Programmen måste också se över urvalet och registrering

av indikatorer. Utvärderarna föreslår vidare att följeforskare ska engageras för att följa de större projekten för att bl.a. studera hur dessa utvecklas i samspel med sin omgivning. Detta förfarande skulle förbättra möjligheterna att utvärdera programmen och deras effekter. I det fortsatta genomförandet behöver samspelet och samarbetet mellan de territoriella och nationella regionala programmen intensifieras särskilt med inriktning på utveckling av metoder för effektivt lärande.

Slutsatser avseende det nationella strukturfondsprogrammet

Den nuvarande lågkonjunkturen har påverkat nationella strukturfondsprogrammet på flera sätt, bl.a. har efterfrågan på socialfondsmedel ökat markant. Utvärderarna rekommenderar att förstärka uppföljningen av de projekt som förväntas påverkas mest av krisen. Likaså bör det strategiska innehållet i programmet mot bakgrund av krisens nya villkor för många olika typer av projekt ses över. Detta behöver inte nödvändigtvis leda fram till förändringar utan mer till en uppdaterad strategi för vilka projekt som ska prioriteras inom olika åtgärder. Genom att krisen också påverkar medfinansierarnas förmåga att medverka så finns skäl att förstärka uppmärksamheten på krav på nyskapande i projektbedömningsarbetet och på att projekten även efter beslut lever upp till detta.

Urvalskriterierna och deras funktion behöver analyseras ytterligare, där urvalskriterierna ses som en central fråga i ett kvalitetsarbete, tillsammans med målen och uppföljnings- och utvärderingsarbetet. I programmet finns idag brister i utformningen av dessa kvalitetssystem. De största bristerna rör målformuleringar och målstruktur, urvalskriterierna samt kopplingen dem emellan.

Det är också viktigt att man under resterande programperiod fokuserar på att prioritera projekt inom de områden där måluppfyllelsen i dag ligger lågt.

Bilaga

Förteckning över underlagen som använts vid framtagandet av den strategiska uppföljningen

Europeiska unionen

Rådets förordning (EG) nr 1083/2006 av den 11 juli 2006 om allmänna bestämmelser för Europeiska regionala utvecklingsfonden, Europeiska socialfonden och Sammanhållningsfonden.

Operativt program; Regionalt strukturfondsprogram för regional konkurrenskraft och sysselsättning i Övre Norrland CCI 2007SE162PO008).

Operativt program; Regionalt strukturfondsprogram för regional konkurrenskraft och sysselsättning i Mellersta Norrland CCI 2007SE162PO007).

Operativt program; Regionalt strukturfondsprogram för regional konkurrenskraft och sysselsättning i Norra Mellansverige (CCI 2007SE162PO006).

Operativt program; Regionalt strukturfondsprogram för regional konkurrenskraft och sysselsättning i Västsverige CCI 2007SE162PO003.

Operativt program; Regionalt strukturfondsprogram för regional konkurrenskraft och sysselsättning i Skåne-Blekinge CCI 2007SE162PO001).

Operativt program; Regionalt strukturfondsprogram för regional konkurrenskraft och sysselsättning i Småland och öarna CCI 2007SE162PO002).

Operativt program; Regionalt strukturfondsprogram för regional konkurrenskraft och sysselsättning i Östra Mellansverige (CCI 2007SE162PO004).

Operativt program; Regionalt strukturfondsprogram för regional konkurrenskraft och sysselsättning i Stockholm (CCI 2007SE162PO005).

Information Note: Indicative structure for the national strategic reports 2009, European Commission, Directorate General Regional Policy, COCOF 09/0018/01-EN.

Report from the Commission to the European Parliament and the Council, Sixth progress report on economic and social cohesion {SEC(2009) 828 final}, Brussels, 25.6.2009, COM(2009) 295 final.

Gemensam deklaration för EU-länderna i Östersjöregionen (SES2008/141/SES-09) 18 september 2009

Rådets slutsatser av den 26 oktober 2009 om strategin för Östersjöområdet (dok. 15018/09)

Regeringskansliet

En nationell strategi för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007-2013, (Näringsdepartementet 2006).

Sveriges företagande och konkurrenskraft Internationell benchmarking (Ds 2007:37).

Inbjudan till dialog om regional tillväxt (Dnr N2008/8831/RT).

Strategi för entreprenörskap inom utbildningsområdet, Regeringskansliet (maj 2009).

En strategi för att stärka utvecklingskraften i Sveriges landsbygder (Regeringens skrivelse 2008/09:167).

Sveriges handlingsprogram för tillväxt och sysselsättning – uppföljningsrapport 2009 (Regeringens skrivelse 2009/10:34).

Budgetpropositionen 2010 (prop. 2009/0:1).

Återrapporterin enligt regleringsbrev och villkorsbeslut av statliga nationella myndigheter, länsstyrelser, självstyrelseorgan och samverkansorgans medverkan i genomförandet av den nationella strategin. (Dnr N2009/5495/RT).

Statens offentliga utredningar

Flyttning och pendling I Sverige (Bilaga 3 till Långtidsutredningen 2008, SOU 2007:35).

Utvärderingar av och rapporter om strukturfondsprogrammen

Utvärdering av den Europeiska regionala utvecklingsfondens program för Stockholmsregionen – Delrapport 1 (IM-Gruppen i Uppsala AB, april 2009).

Utvärdering av den Europeiska regionala utvecklingsfondens program för Norra Mellansverige – Delrapport 1 (IM-Gruppen i Uppsala AB, april 2009).

Utvärdering av den Europeiska regionala utvecklingsfondens program för Östra Mellansverige – Delrapport 1 (IM-Gruppen i Uppsala AB, april 2009).

Den stora utmaningen: Från bra projekt till strategiskt program – Rapport 1 från följeforskningen på programnivå – Småland och öarna (Sweco Eurofutures, april 2009).

Den stora utmaningen: Att strategiskt bidra till strukturell omvandling – Rapport 1 från följeforskning på programnivå – Västsverige, (Sweco Eurofutures, april 2009).

Den stora utmaningen: Att verkligen göra skillnad! – Rapport 1 från följeforskning på programnivå – Skåne-Blekinge, (Sweco Eurofutures, april 2009).

Rätt lösning för rätt problem – Rapport 2 från utvärderingen av genomförandeorganisationen för de regionala programmen för den regionala fonden och det nationella socialfondsprogrammet (Sweco Eurofutures, april 2009).

Insatser för att öka effekterna på tillväxten i näringslivet av Strukturfondsprogrammet Mellersta Norrland – Delrapport från följeforskningen av Strukturfondsprogrammet Mellersta Norrland (Ledningskonsulterna i Stockholm AB, maj 2009).

Vägar till ökad effekt av regionalfondens investeringar i Övre Norrland – Delrapport från följeforskningen av Strukturfondsprogrammet Övre Norrland (Ledningskonsulterna i Stockholm AB, maj 2009).

Vad har vi lärt i halvtid? Erfarenheter från genomförandet av de regionala strukturfondsprogrammen och det nationella strukturfondsprogrammets program och planer (oktober 2009, Göran Brulin, Sven Jansson, Mats Andersson och Lennart Svensson).

Myndigheter

- Regionala tillväxtprogrammen 2007 - Samverkan för tillväxt (Nutek 2008).
- Entreprenörskapsbarometern 2008 (Nutek 2008).
- Sveriges gles- och landsbygder 2008 (Glesbygdsverket 2008).
- Årsbok 2009 (Nutek 2009).
- Tematisk lägesrapport mars 2009 avseende de regionala strukturfondsprogrammen för regional konkurrenskraft och sysselsättning (Nutek 2009).
- Regionalt tillväxtarbetet med fokus på attraktivitet och det goda livet - De regionala utvecklingsprogrammen 2009 (Tillväxtverket 2009).
- Lärande inom territoriellt samarbete - Lägesbeskrivning av samarbetet mellan Tillväxtverket, Sida, Boverket samt Sveriges Kommuner och Landsting (Tillväxtverket 2009).
- Samlad lägesrapport per 2009-04-30 (Tillväxtverket, juni 2009)
- Lägesrapport avseende den nationella strategin per den 30 september 2009 - Avseende de regionala strukturfondsprogrammen för regional konkurrenskraft och sysselsättning (Tillväxtverket, oktober 2009).
- Samverkan mellan Tillväxtverket och Svenska ESF-rådet avseende strukturfondsprogrammen för regional konkurrenskraft och sysselsättning (Tillväxtverket och Svenska ESF-rådet 2009).
- Lägesrapport avseende den nationella strategin per den 30 juni 2009 - Avseende de regionala strukturfondsprogrammen för regional konkurrenskraft och sysselsättning, (Tillväxtverket 2009).
- Det nationella strukturfondsprogrammets bidrag till den nationella strategin för regional konkurrenskraft entreprenörskap och sysselsättning 2007-2013 (Svenska ESF-rådet 2009).
- Arbetskraftsundersökningen (Statistiska Centralbyrån 2009)
- Slutrapport - Tvärsektoriellt myndighetsarbete - Kompetensförsörjning och ökat arbetskraftsutbud (Myndigheten för kvalificerad yrkesutbildning 2009).
- Tematiskt myndighetsarbete, Innovation och förnyelse, - Slutrapport (Nutek 2009).
- Slutrapport Myndighetssamarbete om tillgänglighet för hållbar regional tillväxt (Vägverket 2009).

Övriga

Från nationell strategi till regional handling – En studie om genomförandet av den ”Nationella strategin för regional konkurrenskraft, sysselsättning och entreprenörskap 2007-2013” (Sweco Eurofutures, 2009).

Uppföljning av de tematiska myndighetsgrupperna – Är grupperna ett bra redskap att stärka det tvärsektoriella samarbetet för hållbar regional tillväxt? (Faugert & Co 2009).

REGERINGSKANSLIET

Näringsdepartementet

103 33 Stockholm